

ยังมีบทละครนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา

เรื่องที่ใช้เล่นละครนอก

ละครนอก เป็นละครที่ชาวบ้านเล่น ดังนั้นหลักฐานย่อมจะมีอยู่ไม่มาก เพราะบทละครนอก บางเรื่องอาจจะไม่มีการจารึกลงในสมุดไทยก็ได้ เนื่องจากในสมัยเก่า การเขียนหนังสือเป็นเรื่อง ที่ยุ่งยากและสิ้นเปลือง อีกประการหนึ่ง เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก บทละครที่จารึกไว้ ย่อม จะกระจัดกระจายสูญหายไปบ้าง เท่าที่มีหลักฐานเหลืออยู่ในหอพระสมุดวชิราวุฒนั้น เป็นบทละคร สมัยกรุงศรีอยุธยา ๑๔ เรื่อง คือ

๑. การเกิด
๒. คาวี
๓. ไชยทัต
๔. พิณฑทอง
๕. พิมสุวรรณ
๖. พิณสุวิงค์
๗. มโนहरา
๘. โม่งป่า
๙. นนทิชัย
๑๐. สังข์ทอง
๑๑. สังข์ศิลป์ไชย
๑๒. สุวรรณศิลป์
๑๓. สุวรรณหงส์
๑๔. โสวัตร

ยังมีบทละครนอกอีก ๕ เรื่อง ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นบทละครจำนวนเก่าก่อนรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ยังไม่ปรากฏชัดว่า อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือไม่ คือ

๑. ไกรทอง
๒. โคมุท
๓. ไชยเชษฐ
๔. พระรถเมรี
๕. ศิลป์สุริวงศ์ (๑)

ต้นฉบับบทละครนอกที่เป็นสมุดไทย หอพระสมุดวชิรญาณได้จัดแบ่งไว้เป็นหมวดหมู่ ประเภทกลอนบทละครน เรียงลำดับชื่อเรื่องตามตัวอักษร มีเลขที่กำกับทุกเล่มสมุดไทย เลขที่นี้จะเริ่มตั้งแต่เลขที่ ๑ และทุกครั้งที่เราเริ่มชื่อเรื่องตัวอักษรตัวใหม่ ก็จะเริ่มต้นด้วยเลข ๑ ทุกเรื่องไปตามลำดับดังนี้ (๒)

การเกิด มีจำนวน ๓ เล่ม

เลขที่ ๓๐ การเกิด เล่ม ๑

ตอนพระการเกิดยกศรไคนางสาวหยุด จนถึงนางสาวหยุดไปตามหาพระการเกิด ไปพบนางผีดิบมานไม่รู้โรย

สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นคินสอดำ

นายร้อยตรีศุก ถวายหอพระสมุด ฯ เมื่อ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๓๑ การเกิด เล่ม ๒

ตอนพระการเกิดไคนางมะลิทอง จนถึงนางมะลิทองกรำครวญหาพระการเกิดที่ตาย

สมุดไทยดำ อักษรไทยเส้นคินสอดขาว

สมบัติเก่าของหอพระสมุด ฯ

(๑) การเรียงลำดับบทละครตามตัวอักษรนี้ ถัดจากการเรียงลำดับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือ "ตำนานละครอิเหนา" แห่งการสะกดชื่อบทละครบางเรื่อง ถัดตามบัญชีต้นฉบับสมุดไทย

(๒) เรื่องมโนห์ราไม่มีต้นฉบับสมุดไทย และในบัญชีต้นฉบับสมุดไทยก็ไม่ปรากฏว่ามีเรื่องมโนห์ราอยู่

เลขที่ ๓๒ การเกก เล่ม ๓
 ตอนพระการ เกกที่ขึ้นมาแล้วไปรับนางมะลิทอง
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
 สมบัติเกาของหอพระสมุค ฯ

เลขที่ ๓๐ - ๓๒ อยู่ในมัดที่ ๔

กาวิ มีจำนวน ๒๘ เล่ม

เลขที่ ๕ กาวิ ตอนต้นก่อนบทพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๒ (ความอื่น)
 ตอนลูกเสื่อลูกโคเป็นสหายกัน จนถึงพระควีลาพระหลวิไชยออกจากเมือง
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
 ไคมาจาก ม.ล.แดง สุประดิษฐ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๑๐ กาวิ ตอนต้นก่อนบทพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๒ (ความอื่น)
 ตอนพระควีมาถึงเมืองร่างไคนางจันทรสุคาเป็นเมีย จนถึงพระดาหิหลวิไชยรับอาสา
 ท้าวสันนุราชทำพิธีชุบตัวให้เป็นหนุ่ม
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
 สมบัติเดิมของหอพระสมุค ฯ

เลขที่ ๔ - ๑๐ อยู่ในมัดที่ ๔

เลขที่ ๑๑ กาวิ เล่ม ๑ ตอนที่ ๑
 ตอนท้าวสันนุราชไคมอบไคสมหอมของนางจันทรสุคา จนถึงท้าวสันนุราชให้หาหมอทำเสน่ห์
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 ไคมาจากกองการสังกัต เมื่อ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

เลขที่ ๑๒ กาวิ เล่ม ๒
 ตอนท้าวสันนุราชให้หมอทำเสน่ห์ จนถึงเจ้าที่ศปประสาทแอมบุพระควี จำไคก็ร้อนตัวกลัวจะ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไฉมาจากกองการสังคีต เมื่อ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

เลขที่ ๑๓ คาวี เล่ม ๓

ทอนพระคาวีเคื้อคคาลเซ้าทศประสาทคคจะฆ่า จนถึงทอนพระคาวีไป๋องนางคัษมาลี้ว่าจะ
ให้ฤาษีชุบให้สวຍงาม

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไฉมาจากกองการสังคีต เมื่อ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

เลขที่ ๑๔ คาวี เล่ม ๔

ทอนนางคัษมาลี้ไป๋ขอขมาพระฤาษีให้ช่วยชุบตัวให้สวຍงาม จนถึงพระคาวีสั่งให้ประหาร
ชีวิตนางคัษมาลี้ ไวยทันและเซ้าทศประสาท

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

สมบัคเคิมของทอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๑ - ๑๔ อยู่ในมัดที่ ๗

เลขที่ ๑๕ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนพระหลวี่ไชยฤาษีปลัดท้าวสันนุราชทกหลุมเพลิง แล้วพระคาวีแสดงตัวเป็นท้าวสันนุราช
แทน จนถึงพระคาวีไป๋องนางคัษมาลี้ว่าจะให้พระฤาษีชุบตัวให้เป็นสาว

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

เจาพระขามุขมนตรี (อวบ) ถวายทอพระสมุคฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

เลขที่ ๒๐ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนพระหลวี่ไชยฤาษีปลัดท้าวสันนุราชทกหลุมเพลิง จนถึงนางคัษมาลี้ทร้อนไม้ไหว
ไม้กล้าชุบตัว

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

พระองค์เจ้าวงจันทร ซึ่งกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์นำมาประทานเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

เลขที่ ๒๑ คาวี (หนังสือพลัด)

ทอนพระหลวิไชยเห็นพระคารวินอนสยอยู่ที่หาคทราย จนถึงนางกัษมาลีหึงหวงนางจันทร์สุคา
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ • กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๒๒ คาวี (หนังสือพลัด)

ทอนท้าวสันนุราชเกี่ยวนางจันทร์สุคาไม้ไผ่ เร็ว จนนางกัษมาลีคิดว่าหึงหวงนางจันทร์สุคา
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระองค์เจ้าสุคาสวรรคตวาย เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑

เลขที่ ๒๓ คาวี

ทอนท้าวสันนุราชเกี่ยวนางจันทร์สุคา จนถึงนางกำนัลวิ่งไปบอกนางจันทร์สุคาว่า ท้าวสันนุราช
ได้ชุมตัวเป็นหนุ่มแล้ว

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

ไคมาจากกองการสังคิต เมื่อ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

เลขที่ ๑๕ - ๒๓ อยู่ในมัดที่ ๕

เลขที่ ๒๔ คาวี (หนังสือพลัด) ความอื่น

ทอนพระหลวิไชยส่งสารถึงท้าวโสพิณ จนถึงนางเทพลีลาญกอกท่าย มีเรื่องไชยศักดิ์ก้อยท่ายควบ
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

ไคมาจากกองการสังคิต เมื่อ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

เลขที่ ๒๕ คาวี (หนังสือพลัด) ความอื่น

ทอนท้าวโสพิณลักพานางเทพลีลาเข้าเมือง จนถึงท้าวโสพิณไล่คืนนางโสธร
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๔ - ๒๕ อยู่ในมัดที่ ๕

เลขที่ ๒๖ คาวี (หนังสือปลัด)

ก่อนนเรื่องคาวี จนถึงไวทกรรวบรวมผลไปจับคาวี

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระนางเจ้าสุธมาลมารศรีประทานให้หอพระสมุดฯ เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒๗ คาวี เล่ม ๑ ก.

ก่อนนเรื่องคาวี จนถึงหมอเจ้าท่าเส้นให้

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒

เลขที่ ๒๘ คาวี เล่ม ๒ ข.

ก่อนหมอเจ้าท่าเส้นให้ จนถึงคาวีมาท้าวสันนุราชตายแล้ว เจ้าหนางจันทร์สุดา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒

เลขที่ ๒๖ - ๒๘ อยู่ในไม้ที่ ๘

เลขที่ ๒๙ คาวี (หนังสือปลัด)

ก่อนท้าวสันนุราชไค้ผอบผมหอม จนถึงพระหลวิไชยปลัดท้าวสันนุราชทกลมเพลิง

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๓๑

เลขที่ ๓๐ คาวี (หนังสือปลัด)

ก่อนพระหลวิไชยรู้ว่า พระคาวีสั้นชีพ จนถึงพระคาวีตามงอนางกัณฐมาลี

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าจุฑาวัชรราชกุมารี ประทานให้หอพระสมุดฯ เมื่อ

เลขที่ ๓๑ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนนางกันธมาลี ชุมทักถั่วร้อน จนถึงพระคาวีมานางกันธมาลี ไวยทัตและเจ้าทัตประสาท
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
พระองค์เจ้าแจไขดวง ประทาน หอพระสมุท ฯ

เลขที่ ๓๒ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนหมอเจ้ารับอาสาท้าวสันนุราชทำเส้นห์ จนถึงพระคาวีแสดงท้าวเป็นท้าวสันนุราช แล้วไป
หานางจันทร์สุคา

สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

สมบัติเงินของหอ. พระสมุท ฯ

เลขที่ ๓๓ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนพระหลวิไชยรับอาสาชุบท้าวสันนุราช จนถึงพระหลวิไชยสอนพระคาวีให้ไปงอนางกันธมาลี
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
สมเด็จพระราชปิตุลาฯ ประทานหอพระสมุท เมื่อ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๓๔ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนพระหลวิไชยรับอาสาชุบท้าวสันนุราช จนถึงพระคาวีแสดงท้าวเป็นท้าวสันนุราช
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว
หลวงแกวกาญจนเขต (ม.ร.ว.คอย) ถวายหอพระสมุทฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

เลขที่ ๓๕ คาวี (หนังสือปลัด)

ทอนท้าวสันนุราชได้ยอมยอมทอม จนถึงพบหมอทำเส้นห์
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุทฯ ช้อจาก ม.ล.แคง สุประคินรุ เมื่อ ๒๔๗๕

เลขที่ ๒๕ - ๓๒ อยู่ในมัดที่ ๑๐

เลขที่ ๓๔ คาวี (หนังสือปลัด)

ตอนพระกาวิไปเฝ้านางคันธมาลี จนถึงพระกาวิให้ประหารนางคันธมาลี ไวยทัศนและเจ้า
ทัตประสาท

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
ไต่มาจากกองการสังคิต เมื่อ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๔

เลขที่ ๓๕ กาวิ (หนังสือพลัด)

ตอนพระกาวิไปเฝ้านางคันธมาลี จนถึงพระกาวิให้ประหารนางคันธมาลี ไวยทัศนและเจ้า

ทัตประสาท

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๓๔ - ๓๕ อยู่ในมัดที่ ๔

เลขที่ ๔๐ กาวิ (หนังสือพลัด)

ตอนพระหลวไชยจะชุบแก้วไ้ นางคันธมาลี จนถึงพระกาวิให้ประหารนางคันธมาลี ไวยทัศน

และเจ้าทัตประสาท

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาลี (ตรี) ถวายเมื่อ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๑๔๕๐

เลขที่ ๔๐ กาวิ (หนังสือพลัด)

ตอนพระหลวไชยจะชุบแก้วไ้ นางคันธมาลี จนถึงพระกาวิให้ประหารนางคันธมาลี ไวยทัศน

และเจ้าทัตประสาท

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ชื่อ

เลขที่ ๔๐ - ๔๑ อยู่ในมัดที่ ๔

เลขที่ ๔๖/๑ กาวิ

ตอนท้าวโสพิณสะกดพระกาวิกับนางเทพธิดา จนถึงนางโสทรหญิง

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 สมบัติเดิมของหอพระสมุด ฯ
 ยังไม่ใคร่รวมไว้ในมัด

ไชยทัต มีจำนวน ๑๔ เล่ม

เลขที่ ๔๗ ไชยทัต (ความเก่า)

ทอนพระไชยทัตให้นางอุทุมพร นางวรจันทร์กับสองโอรสไปเฝ้าพระมารดา จนถึงนาง
 สุปันตลิกานิ่งเทียน เทียนดับ

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๘ ไชยทัต เล่ม ๑

ทอนพระฤาษีโลกมโกลีนางอุทุมพรมาเลี้ยง จนถึงพระไวยทัตพานางอุทุมพรกลับเจ้าเมือง
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๙ ไชยทัต เล่ม ๑

ทอนพระไชยทัตให้นางอุทุมพร นางวรจันทร์กับสองโอรสไปเฝ้าพระมารดา จนถึงว่าที่
 ริมเอาใบจักรนารายณ์มาแก้ไชพระไวยทัต

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔

เลขที่ ๕๐ ไชยทัต เล่ม ๒

ทอนพระไชยสุริวงศ์ หนีนางยักษ์ไปไต่ทางมะลิทอง จนถึงพระฤาษีหุบแก้วพระไชยสุริวงศ์ให้
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 สมบัติเดิมของหอพระสมุด ฯ

เลขที่ ๕๑ ไชยทัต เล่ม ๓

ทอนท้าวคนธรรพห้พระเจ้าไชยทัตไปให้ไฉนางวรจันทร จนถึงพระเจ้าไชยทัตรบกับสุนทร

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๒ ไชยทัต เล่ม ๓ ก.

ทอนพระเจ้าไชยทัตออกจากคนไทย รุบท้าวคนธรรพ จนถึงท้าวสนทราตั้งประหารพระเจ้าไชยทัต

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

เลขที่ ๕๓ ไชยทัต เล่ม ๓

ทอนพระเจ้าไชยทัตออกจากคนไทย จนถึงพระเจ้าไชยทัตรบกับท้าวสนทรา

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๒๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๔ ไชยทัต เล่ม ๔

ทอนนางวรจันทรคืนขึ้นไม่เห็นพระเจ้าไชยทัต ไฉนางศรีจัญญาไปสืบ จนถึงนางวาสนมเหสี

ท้าวกระเวนไปป่า

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๕ ไชยทัต เล่ม ๕

ทอนนางสุพันธุภิกษาให้มียกต์ดวงชีสัทธามาทำเสน่ห์ จนถึงนางอุทุมพรตีบนางสุพันธุภิกษากุญไฟ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

เจ้าพระนาครีธรรมาภิราช ถวาย เมื่อ ร.ศ. ๑๒๘

เลขที่ ๕๖ ไชยทัต เล่ม ๖

ทอนพระเจ้าไชยทัตไฉนางอุทุมพร นางวรจันทรไปเผ่าพระบิดา จนถึงพระเจ้าไชยทัตถูกเสน่ห์

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๗ ไซยทัต เล่ม ๖
คอนนางสุพันทลิกาไปนิมนต์หลวงขึ้นมาทำเส้นที่อีก จนถึงท้าวโคมดให้พอนางสุพันทลิกาเข้าเฝ้า
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๕๘ ไซยทัต เล่ม ๖
คอนพระมารดาพระไชยทัตให้ตามนางสุพันทลิกาเข้าเฝ้า จนถึงพระไชยทัตถูกเส้นที่คลุมคลัง
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๕๙ ไซยทัต เล่ม ๗
คอนพระไชยทัตถูกเส้นที่ จนถึงพระไชยทัตให้ประหารนางสุพันทลิกา
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๐ ไซยทัต เล่ม ๗
คอนท้าวโกรมและมเหสีเข้าเฝ้าท้าวโคมด จึงนางอุทุมพรขอโทษนางสุพันทลิกา
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
พระองค์เจ้าวงศ์จันทร์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ประทานเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๕๗ - ๖๐ อยู่ในมัดที่ ๒๐

พิกุลทอง มีจำนวน ๑๓ เล่ม

เลขที่ ๒๐ พิกุลทอง เล่ม ๑
คอนนางพิกุลทองลาไปสร่งน้ำ จนถึงพระพี่ไชยวงศ์ภูษานางยักษ์กาย

สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๒๑ พิกุลทอง เล่ม ๑
ตอนนางพิกุลทองลาไปสร้งน้ำ จนถึงนางพิกุลทองชวพระพิไชยวงศ์ไปประพาศลธิ
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นหมึก
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๒๒ พิกุลทอง เล่ม ๑
ตอนนางพิกุลทองลาไปสร้งน้ำ จนถึงพระพิไชยวงศ์ตามพบนางพิกุลทอง
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๓ พิกุลทอง เล่ม ๒
ตอนพระพิไชยวงศ์ถูกฆ่าแรงตาย จนถึงสำเภาที่กษัตริย์ทั้งสี่แล่นไปไปแตก
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๔ พิกุลทอง เล่ม ๒
ตอนพระพิไชยวงศ์ถูกข่มไล่โอรสทั้งสองขึ้นจากเรือ จนถึงท้าวพนมเดชะวายุบุตรแก่พระสุริยง
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๕ พิกุลทอง เล่ม ๓
ตอนเมียนางเข้ามาปลอบนางพิกุลทอง จนถึงสำเภาแตกพลัดพรากกัน
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว
พระยาเพชรปาดิ ถวาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒๖ พิกุลทอง เล่ม ๓

ตอนพระชนมชีพไว้พระพิไชยวงศ์ ๖ จนถึงเจ้ารักษาพระพิไชยวงศ์ไปชุมนุมพระ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒๗ พิกุลทอง เล่ม ๔

ตอนพระพิไชยวงศ์ปลอบนางพญายักษ์ให้สร้างโคก จนถึงนางอรุณคดีชอชมานางพิกุลทอง
และพระพิไชยวงศ์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
พระยาเพชรปาดิ ถวาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒๘ พิกุลทอง

ตอนพระพิไชยวงศ์พามเหสีและโอรสเข้าเฝ้าพระบิดาและพระมารดา จนถึงนางอรุณคดี
ประทาสสวน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยามุขมนตรี (อวม) ถวายหอบพระสมุคฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒

เลขที่ ๒๙ พิกุลทอง เล่ม ๑

ตอนนางพิกุลทองไปสร้งน้ำ จนถึงพระพิไชยวงศ์ได้มอบ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยามุขมนตรี (อวม) ถวายหอบพระสมุคฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒

เลขที่ ๓๐ พิกุลทอง

ตอนท้าวสันนุราชให้ทำสะพานทอง จนถึงพระพิไชยวงศ์ได้มอบ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
โคมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๓๑ พิกุลทอง

ตอนนางพิกุลทองไปสร้งน้ำ จนถึงทนายไปชอนางให้สุบรรณภักษา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๓๒ พิภูดทอง

ทอนเจ้าสุบรรณมิต สะพานทอง จนถึงเจ้าสุบรรณทานางพิภูดทองลงสำเนาไป
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว
แม่เขียน ม.ร.ว. เยือน ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๒๐ - ๓๒ อยู่ในมัดที่ ๓๕

พินสวรรค์ มีจำนวน ๑๔ เล่ม

เลขที่ ๓๔ พินสวรรค์ เล่ม ๑

ทอนท้าววรณราชกังวลใจถึงท้าวอัศกรรณ จนถึงนางแสงสุริยาใส่ความนางอุบลวรรณ
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
พระมหาอำนาจ อิทธิธำโร วัดสามพระยา ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐

เลขที่ ๓๕ พินสวรรค์ เล่ม ๑

ทอนนางแสงสุริยาคิดจะไปชมสวน จนถึงพระพินสวรรค์รำพันที่จะไต่จากนางแสงสุริยาไป
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
พระมหาอำนาจ อิทธิธำโร วัดสามพระยา ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐

เลขที่ ๓๖ พินสวรรค์ เล่ม ๒

ทอนพระพินสวรรค์ลอบเข้าไปลานางแสงสุริยา จนถึงนางอุบลวรรณจะกลอดกบฏ
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
พระมหาอำนาจ อิทธิธำโร วัดสามพระยา ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐

เลขที่ ๓๗ พินสวรรค์ เล่ม ๒

ทอนพระฤาษีวาทกรรม จนถึงนางอุบลวรรณเจ็บครรภ์จะกลอดกบฏ

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

กรมหมื่นวรวิธินา ทอพระสมุดคำ ชื่อเมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๓๕ พิมพ์วรรค เล่ม ๓

กองเสนาของท้าวหมักดีราชพบนางอุบลวรรณา จนถึงพระฤาษีมอกเรื่องกุมารแก่นางแสงสุริยา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอพระสมุดคำ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๓๕ พิมพ์วรรค เล่ม ๓

กองพระอินทร์ลงมาช่วยนางอุบลวรรณา จนถึงนางศรีมาลาตำนานางอุบลวรรณา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอพระสมุดคำ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๐ พิมพ์วรรค เล่ม ๓

กองพระพิมพ์สุริยากับสองมเหสีประพาสสวน จนถึงพระยาเงาะชิงเอาพระกุมารจาก

สี่ราชมัตถ์

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสองขาว

พระยาเพชรปาดี่ถวาย เมื่อ ๒๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๑ พิมพ์วรรค เล่ม ๓

กองนางแสงสุริยาก็จะไปชมสวน จนถึงพระฤาษีศักดิ์สิ้นความ

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอพระสมุดคำ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๒ พิมพ์วรรค เล่ม ๔

กองท้าววรจตุราชไปคุมทัพภูธร ไปหาพระพิมพ์วรรคกับนางอุบลวรรณา จนถึงพระฤาษีนางวงศ์

คำเสนาของพระพิมพ์สุริยา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอพระสมุดคำ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๓๔ - ๔๒ อยู่เนมคี่ที่ ๔๐

เลขที่ ๔๓ พิมพ์วรรค เล่ม ๔

ทอนนางแสงสุริยาเข้าเขาไฟ จนถึงนางอุบลวรรณาพบสองกุมารและพระพิมพ์วรรค

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ซ้อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๔ พิมพ์วรรค เล่ม ๔

ทอนพระพิมพ์วรรคสอนนางอุบลวรรณาให้เจียมตัว จนถึงพระมารดาผู้ไ้ นางแสงสุริยา
หย่ากับพระพิมพ์วรรค

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นนุก

พระยาเพชรปาดิ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๑๔๕๑

เลขที่ ๔๕ พิมพ์วรรค เล่ม ๕

ทอนพระมารดาผู้ไ้ นางแสงสุริยาหย่ากับพระพิมพ์วรรค จนถึงนางอุบลวรรณาประสูติ
พระราชโอรส

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปาดิ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๔๖ พิมพ์วรรค เล่ม ๖

ทอนพระพิมพ์สุริยาไปเฝ้าพระมารดาไ้กระบอง พระขรรค์ จนถึงท้าววรรณราชไปตั้ง
พระพิมพ์วรรคเข้าเมืองโกล่า

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นนุก

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๔๗ พิมพ์วรรค เล่ม ๖

ทอนพระพิมพ์วรรคกับสองโอรสออกกิดคามนางอุบลวรรณา นางอุบลวรรณาเล่าความลำบาก

ไฟทั้ง

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๔ พิมสวรรค์ เล่ม ๖

ทอนท้าวมักคสิทธิ์ราชกรัวันางศรีมาลา จนถึงพระกฤษณะวงศ์กับพระพิมสุริยาพบพระพิมสวรรค์
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
พระยาเพชรปาลี ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๕ พิมสวรรค์ เล่ม ๑๐

ทอนพระพิมสวรรค์ต่อว่านางแสงสุริยา จนถึงพระพิมสวรรค์และนางอุบลวรรณาทินทาง
ไปเยี่ยมบิดามารดา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๕๐ พิมสวรรค์

ทอนนางแสงสุริยาคิดไปชวนสวน จนถึงพระพิมสวรรค์กับนางอุบลวรรณาทินออกจากเมือง
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๕๑ พิมสวรรค์

ทอนนางแสงสุริยาอ่อนวอนให้พระพิมสวรรค์อยู่ครองเมืองต่อไป จนถึงท้าวกุมภินทรราช
นำบรรณาการไปถวายท้าววรณราช
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๕๓ - ๕๑ อยู่ในมัดที่ ๔๑

พิณสุริวงษ์ มีจำนวน ๗ เล่ม

เลขที่ ๔ พินสุริวงษ์ เล่ม ๑

รบบัญชี
 ทอนท้าวพิณสุริยาภิรักษ์นางสร้อยสุนาลัยครองเมือง จนถึงสองพี่น้องรับอาสาเจ้าเมืองปัญจา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕ พิณสุริวงค์ เล่ม ๒
 ทอนพระพิณสุริวงค์มาถึงอุทยานทราชมัชานางเกษรสวรรค์ จนถึงนางเกษรสวรรค์แปลง
 คนเป็นมาดพบชิตาเศรษฐี

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๐ พิณสุริวงค์ เล่ม ๒
 ทอนท้าววิรุณมากกับพระพิณสุริวงค์เอบมองนางผกาเกษร จนถึงท้าววิรุณกลับไปเมืองมาดาด
 สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นกินสอดคำ
 พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๑ พิณสุริวงค์ เล่ม ๒
 ทอนนางผกาเกษรทรงครรภ์ จนถึงพระพิณสุริวงค์กับนางผกาเกษรจะกลับเมือง
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๒ พิณสุริวงค์ เล่ม ๓
 ทอนนางผกาเกษรสั่งกำนันให้แก่งตัวไปเมืองสามี่ จนถึงนางผกาเกษรทูลสามี่ว่าจะสู้กับ
 ยักษ์หรือไม้

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๓ พิณสุริวงค์
 ทอนท้าวพิณสุริยาภิรักษ์ครองเมือง จนถึงท้าวพิณสุริยาภิรักษ์กับเสนาผู้ใหญ่

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
ไฉนมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๑๔ พิณสุริวงค์ เล่ม ๒
คอนท้าววิรุณ กับพระอนุชา แอมมองนางผกาเกษร จนถึงพระพิณสุริวงค์เกี่ยวนางจันทร์
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
ไฉนมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๘ - ๑๔ อยู่ในมัดที่ ๓๗

โมงป่า มีจำนวน ๑๔ เล่ม

เลขที่ ๕๔ โมงป่า
ตอนพระอภัยที่ทอออกประพาสบ้านเมือง จนถึงโมงไพรพานางนิลวดีประพาสป่า
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
ไฉนมาจากกระทรวงธรรมการ เมื่อ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๕๕ โมงป่า
ตอนท้าวภาณุราชให้เอาตัวโมงป่าขึ้นไปบนยอดเขา จนถึงโมงป่าฆ่ายักษ์ตาย
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
ไฉนมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๕๖ โมงป่า เล่ม ๑
คอนโมงป่าล่องใจนางนิลวดี จนถึงโมงป่าล่องปัญญาท้าวพันทุมราช
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

เลขที่ ๕๗ โมงป่า เล่ม ๑
คอนท้าวภักทวงศ์จะอภิเษกโอรส จนถึงโมงป่าพานางนิลวดีมาอาศัยทายาย
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

หอยพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๔ โมงป่า เล่ม ๓

ทอนท้าวพันธุมาราชให้มาโมงป่า จนถึงพระอภัยพิภพลงนางหิรัญยักษ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปราณี ถวายหอยพระสมุคฯ เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๕ โมงป่า เล่ม ๕

ทอนท้าวพันธุมาราชให้นางนิลวดีเข้าเฝ้า จนถึงนางนิลวดีอ่อนนุชให้โมงป่าถอดรูปจนสลบไป
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอยพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๐ โมงป่า เล่ม ๖

ทอนโมงป่ารับปากว่าจะถอดรูปในวันวิวาห์ จนถึงพระอภัยพิภพลงนางพุมมา
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอยพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๑ โมงป่า เล่ม ๖

ทอนท้าวพันธุมาราชกับรอยเอ็กกษัตริย์ไปรับนางนิลวดีและโมงป่า จนนางนิลวดีให้สองยักษ์

จับนางหิรัญ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปราณีถวาย เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๒ โมงป่า เล่ม ๗

ทอนไวเวกรับอาสาตัดคองคา จนถึงพระอภัยพิภพแปลงเป็นยักษ์มาเกี่ยวนางนิลวดีและ

นางประทุม

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

สมุคไทยของหอยพระสมุคฯ

เลขที่ ๕๔ - ๒๒ อยู่แม่ที่ ๕๓

เลขที่ ๒๓ โมงป่า เล่ม ๗

ตอนกาลิกันมาถึงสวนสระพระสุลิตี จนถึงพระอภัยทัตยกโทษให้พาลีราชย์กษา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๕

เลขที่ ๒๔ โมงป่า เล่ม ๘

ตอนพระอภัยทัตยกโทษให้นางทุมมาย์กษี จนถึงพระอภัยทัตพานางนิลวดีและนางหิรัญเกสร
ไปภูเขาคันธมาทน์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๕ โมงป่า เล่ม ๘

ตอนพระอภัยทัตแปลงเป็นหงส์ล่องใจนางหิรัญเกสร จนถึงนางนิลวดี นางหิรัญเกสรและ
นางยักษ์คีตคามพระอภัยทัต

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๖ โมงป่า เล่ม ๑๐

ตอนนางนิลวดี นางหิรัญเกสร และนางยักษ์คีตคามไปถึงเมืองพลีมัต จนถึงนางนิลวดี นางหิรัญ
เกสรและนางยักษ์คีตคามพระอภัยทัต

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๖ โมงป่า เล่ม ๑๐

ตอนนางนิลวดี นางหิรัญเกสร และนางยักษ์คีตคามไปถึงเมืองพลีมัต จนถึงพระอภัยทัตแปลง
เป็นโมงป่าเสด็จเข้าเมือง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

หอพระสมุดฯ ซื่อเมือ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๓ - ๒๖ อยู่ในไม้ที่ ๕๔

มณีพิไชย มีจำนวน ๑๐ เล่ม

เลขที่ ๑ มณีพิไชย เล่ม ๑

ทอนนางจันทร์ เทวีไปสร่งน้ำ จนถึงเจ้าพรหมณเฒ่าว่าพระมณีพิไชยไม่ได้เกี่ยวนางสาว
สมุกไทยคำ อักษรไทยเส้นหมึก
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๓ มณีพิไชย เล่ม ๑

ทอนพระมณีพิไชยเสด็จเยี่ยมเมืง จนถึงเจ้าพรหมณเฒ่าอำนวยการรักษานางจันทร์ เทวี
สมุกไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
พระครูธรรมรักษาจารย์ (สอน) วัดมหาธาตุ มอบให้หอพระสมุดฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

เลขที่ ๔ มณีพิไชย เล่ม ๑

ทอนนางจันทร์ เทวีถูกงูกัด จนถึงเจ้าพรหมณเฒ่าให้พระมณีพิไชยกลับเข้าเมือง
สมุกไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอดขาว
พระองค์เจ้าวงจันทร์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ประทานหอพระสมุดฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๕ มณีพิไชย เล่ม ๑

ทอนนางจันทร์ เทวีไปอาบน้ำ จนถึงเจ้าพรหมณเฒ่าว่าพระมณีพิไชยไม่ได้เกี่ยวนางสาว
สมุกไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
ไต่มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๖ มณีพิไชย

ทอนพระมณีพิไชยยอมเป็นทาส จนถึงขอพระกลิ่นลองใจพระมณีพิไชยว่าจะขอสักยหรือไม
สมุกไทยคำ อักษรไทยเส้นหมึก
แม่เขียน ภรรยา ม.ร.ว. เย็น ถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๗ มติพิไชย

ทอนพระมติพิไชยตามความเป็นมาของเจ้าพราหมณ์ จนถึงท้าวพิไชยบุราชให้จัดทัพไปรบ
พระเจ้ากรุงจีน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

เจ้าพระยามุขมนตรี (อวม) ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

เลขที่ ๘ มติพิไชย

ทอนท้าวพิไชยบุราชให้หาหม่อมมารักษานางจันทรวี จนถึงเจ้าพราหมณ์ทำเป็นโกธ
พระมติพิไชย

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมมิกิเคิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๙ มติพิไชย เล่ม ๑

ทอนนางจันทรวีไปอาบน้ำ จนถึงเจ้าพราหมณ์เชื่อว่าพระมติพิไชยไม่ได้เกี่ยวนางสาว

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไคมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๑๐ มติพิไชย

ทอนเจ้าพราหมณ์รักษานางจันทรวี จนถึงขอพระกลืนล่องไฟพระมติพิไชย

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไคมาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๑ - ๑๐ อยู่ในมัทที่ ๔๗

เลขที่ ๑๔ มติพิไชย เล่ม ๒ ความเก่า

ทอนพระมติพิไชยเสด็จประพาสป่า จนถึงเจ้าพราหมณ์ตามเสนาว่าสีของเรืออะไร

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔ อยู่ในมัทที่ ๔๔

สังข์ทอง มีจำนวน ๔ เล่ม

เลขที่ ๕๐ สังข์ทอง เล่ม ๑

ทอนท้าวสามลครองเมือง ประชุมกษัตริย์ให้ริดาเลือกคู่ จนถึงทนางมาท้าวนางรจนา
สมคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
ไ้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๕๑ อยู่ในไม้ที่ ๑๓๑

เลขที่ ๕๒ สังข์ทอง ความเก่า

ทอนนางจันทร์เทวีมีกรรม จนถึงนางจันทาท่าเส้นห
สมคไทยคำ อักษรไทยเส้นมุก
พระยาเพชรปาดิถวายเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๕๓ สังข์ทอง ความเก่า

ทอนพระสังข์ถูกถ่วงน้ำ จนถึงทอนเลือกคู่
สมคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวาย เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๕๔ สังข์ทอง ความเก่า

ทอนพระสังข์ออกศึกศึกกับพระอินทร์ จนถึงท้าวยศวิมลไปทานางจันทร์เทวี
สมคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
ไ้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๕๕ สังข์ทอง ความเก่า

ทอนท้าวสามลให้นางมณฑาไปอ้อนวอนพระสังข์ให้ออกไปศึกศึกกับพระอินทร์ จนถึงท้าว
ยศวิมลกับนางจันทร์เทวี ติดตามมาถึงเมืองท้าวสามล

สมคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช ถวายเมื่อ ร.ศ. ๑๒๘

เลขที่ ๔๖ สังกัของ ความเก่า

ทอนทวายควิมลลิกจะกลับบ้านเมือง จนถึงเป็นางพันธุรัตคิกความพระสังขให้ไปป้องกันเมือง

ของนาง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อจากกรมหมื่นวรวัดน์เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๔๗ สังกัของ ความเก่า

ทอนทกเขยเอาจุมกแกลบลาของพระสังข จนถึงนางรจนาทือหวารูปเงาเอาไปเผาไฟ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว

ตมบักิเกิมของหอพระสมุค ฯ

เลขที่ ๔๘ - ๔๙ อยู่ในมคที่ ๑๓๕

เลขที่ ๔๘ สังกัของ เล่ม ๓

ทอนพระอินทรย์กัทพมาลอมเมืองท่าทีคลีพนัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยตัวรูปทอง

ไคมาจากกรมเดชาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๔๘ อยู่ในมคที่ ๑๓๖

สังขศิลป์ไทย มีจำนวน ๑๓ เล่ม

เลขที่ ๑๐๕ สังขศิลป์ไทย ความเก่า

ทอนนาง เกสรสมุคธาเล้าความฉันทให้ทาวกุมภัตตพิง จนถึงพระสังขศิลป์ไทยรบกับท้าวภูงค

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯชื่อ

เลขที่ ๑๐๖ สังขศิลป์ไทย ความเก่า

ทอนพระสังขศิลป์ไทยพาสองนางมาพบท้าววรวรรณราช จนถึงท้าว เสนาภูณและสองนางออกตาม

หาพระสังขศิลป์ไทยไม้่า

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๐๗ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนท้าวเสนาภูมพพระสังขศิลป์ไชย จนถึงท้าวเสนาภูมฯระความนางทั้งหกกับหกกุมาร
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ชื่อ

เลขที่ ๑๐๘ - ๑๐๙ อยู่ไนไม้ที่ ๑๓๗

เลขที่ ๑๐๘ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนนางเกสรสมณฑาเจ้าความย่นให้ท้าวภูมภัตต์ทั้ง จนถึงพระสังขศิลป์ไชยไปทำท้าวภูมฯ

เลนสภา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๐๙ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนพระสังขศิลป์ไชยเลนสภาขณะ จนถึงศรีสันท์ล้วนลามนางสุพรรณ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๑๐ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนท้าวภูมฯกแพแล้วไม่ยอมไหนางสุพรรณ เกิดรบกัน จนถึงนางศรีคร่าครวณหา

พระสังขศิลป์ไชย

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๑๑ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนพระสังขศิลป์ไชยและนางเกสรสมณฑาทักอยู่ในถ้ำ จนถึงพระสังขศิลป์ไชยแมลงสรให้
พระอินทร์มาช่วยทำศพท้าวภูมภัตต์

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นคินสอคำ
พระยาเพชรปาดิ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๑๒ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนนางทั้งหกให้สิ้นบนโหรให้ทูลว่ามีสิ่งนางเกสรสมุคฯ จนถึงท้าวเสนาภุชตามไป
นางประทุม

สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ๒๖/๖/๑๒๗

เลขที่ ๑๑๓ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนนางทั้งหกกับโอรสทูลว่ามีสิ่งนางเกสรสมุคฯ จนถึงท้าววายุราชบุษยิสงคราม
สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๑๔ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนพระอินทรช่วยนิรมิตเมืองไเหนางประทุม จนถึงท้าวเสนาภุชเข้าเมือง
สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นรง
ไเหนาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เลขที่ ๑๑๕ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนพระสังขศิลป์ไชยออกจากเมืองไปรับท้าวเสนาภุชเข้าเมือง
สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นรง
พระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารีประทานเมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๑๑๖ สังขศิลป์ไชย ความเก่า
ทอนท้าวเสนาภุชชำระความ จนถึงอภิเษกพระสังขศิลป์ไชยกับนางสุพรรณ
สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปาดิ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๑๗ สังข์ศิลป์ไชย ความเก่า

ตอนท้าววราษราชให้ท้าวภูงศย์กมมาลอมเมืองสุวรรณภูมิจุฬาลันกร จนถึงอภิเษกพระสังข์-

ศิลป์ไชยกับนางสุพรรณ

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นมุก

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ๒๖/๖/๑๒๗

เลขที่ ๑๐๘ - ๑๑๗ อยู่ในไม้ที่ ๑๓๘

สุวรรณศิลป์ มีจำนวน ๒ เล่ม

เลขที่ ๑๖๘ สุวรรณศิลป์ เล่ม ๑

ตอนที่เลี้ยงทั้งห้ารับอาสานางเกศสุริยวาทกรูบ จนถึงท้าวอาทิตย์ให้ไพร่พลมาล้อมปราสาท

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๒๑/๓/๑๒๖

เลขที่ ๑๗๐ สุวรรณศิลป์ เล่ม ๒

ตอนไวพพิทกรไปหานางเกศสุริยราชขวนนางเข้าไปในเมือง จนถึงพระสุวรรณศิลป์กำลัง

เกี่ยวพาราสินางสุริยจันทร์

สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ๒๑/๓/๑๒๖

เลขที่ ๑๖๘ - ๑๗๐ อยู่ในไม้ที่ ๑๔๓

สุวรรณหงส์ มีจำนวน ๓ เล่ม

เลขที่ ๑๘๒ สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า

ตอนพระสุวรรณหงส์ฝันแล้วไปอาบน้ำใต้นบ่อ ไค้ นางเกศสุริยงแล้วถูกหอกกดับมา

นางเกศสุริยงมาทาม

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔๓ สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า
 ทอนนางเกศสุริยงคามพระสุวรรณหงส์ถึงกลางป่าแล้วกลับไป พระอินทร์มาช่วยนาง
 จนถึงพระสุวรรณหงส์สู้รบกับท้าวสุวรรณฉวี
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 ห. พระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔๔ สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ ความเก่า
 ทอนพระสุวรรณหงส์รบกับท้าวสุวรรณฉวี จนถึงนางเกศสุริยงพาพระสุวรรณหงส์มาพบ
 นางเงือกน้ำ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔๕ - ๑๔๘ อยู่ในม้วนที่ ๑๔๔

เลขที่ ๑๔๖ สุวรรณหงส์ เล่ม ๔
 ทอนพระสุวรรณหงส์ตามนางเกศสุริยงเรื่องอยู่ในน้ำกับนางเงือกน้ำ จนถึงนางเกศสุริยง
 กลับเมืองไอยร์ทน์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคั่นสอขาว
 หอพระสมุคฯ ชื่อจากนายสุก เมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑

เลขที่ ๑๔๗ สุวรรณหงส์ เล่ม ๕
 ทอนพระสุวรรณหงส์กับมเหสีทั้งสามอยู่ด้วยกันในเมืองไอยร์ทน์ จนถึงนางมณฑลิกาจะ
 กลอดบุตร

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 สมบัติเดิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๔๘ สุวรรณหงส์ เล่ม ๖

ทอนพระสุวรรณหงส์นั้นว่าไปเที่ยวป่า จนถึงพระสุวรรณหงส์พบนางกากิกับพระไชยสุวิน
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นตรง
หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔๕ สุวรรณหงส์ เล่ม ๖

ทอนพระสุวรรณหงส์นั้นว่าไปเที่ยวป่า จนถึงพระไชยสุวินถามหาพระสุวรรณหงส์
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๔๖ - ๑๔๘ อยู่ใหม่ที่ ๑๔๘/๑

เลขที่ ๑๕๐ สุวรรณหงส์ เล่ม ๑๐

ทอนพระสุวรรณหงส์แปลงเป็นสุวรรณกัณโฑนางบุณฑลิกา จนถึงพระสุวรรณหงส์พบนาง
บุณฑลิกากลับเมืองไอยร์กัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระมหาอำนาจจตุรพิธวาทิน วัดสามพระยา นำมาให้หอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๕๑ สุวรรณหงส์

ทอนพระสุวรรณหงส์กรองเมืองโกยมาศ จนถึงวิรุณมุนยขกัทพาล้อมเมือง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารีประทานหอพระสมุคฯ เมื่อ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๑๕๓ สุวรรณหงส์

ทอนพระสุวรรณหงส์ต้นขึ้นไม่เห็นเจ้าพราหมณ์จนถึงพระสุวรรณหงส์พบนาง เกศสุริยงบุคป่า

ฝาก

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมเด็จพระราชปิตุลาให้หอพระสมุคฯ เมื่อ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๑๘๔ สุวรรณหงส์

ตอนนางเกศสุริยกับนางอรพิมออกติดตามพระสุวรรณหงส์ จนถึงพระสุวรรณหงส์เล่า
เรื่องวิรุณมุขกมลอมเมืองไทนางทั้งสองทราบ

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

สมบัติเดิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๘๕ สุวรรณหงส์

ตอนวิรุณมุขโกรธท้าวไถยมาศ จนถึงจักพรรดิสิทธิ์ก็ก่อกบฏรับสั่งให้เตรียมทัพ

สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว

สมบัติเดิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๑๘๖ สุวรรณหงส์

ตอนท้าวศิริกัณฑ์ประพาสป่า จนถึงพระสุวรรณหงส์เห็นนางกินรีหนีไปก็ตีโอรสธิดาค่าย

ความโกรธ

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

จำช่วงไฟประทีปวงถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๑๗/๑๐/๒๕๔

เลขที่ ๑๘๐ - ๑๘๖ อยู่ในมัดที่ ๑๘๔/๒

โล้วกักร มีจำนวน ๑ เล่ม

เลขที่ ๒๒๓ โล้วกักร เล่ม ๑

ตอนพระโล้วกักรได้พวงมาลัยของนางประทุมวดี จนถึงพรานโคมคพานางประทุมวดีไป

สมุคไทยดำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๒๒๓ อยู่ในมัดที่ ๑๘๔/๕

ยังมีหตะคอนนอกอีก ๕ เรื่อง ซึ่งยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนว่าไข่เล่นกันอยู่ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา แต่เป็นส่วนมาก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โฉมนี้—

ไกรทอง มีจำนวน ๕ เล่ม

เลขที่ ๒ ไกรทองอีกความหนึ่ง เทียบบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ปลายตอนที่ ๑ —
ตอนที่ ๒ ไม่จบ

ตอนไกรทองอยู่ในถ้ำ จนถึงนางตะเกาทองตะเกาแก้วหึ่งกับนางวิมาลาในสวน
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
ขุนประสารถวายหอพพระสมุทฯ เมื่อ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖

เลขที่ ๒ อยู่ในแม่ที่ ๑

เลขที่ ๑๘ ไกรทอง ตอนก่อนบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ อีกความหนึ่ง
ตอนชาลวันคาบนางตะเกาทองมาไว้ในถ้ำ จนถึงไกรทองถามชาลวันไปถึงถ้ำ
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
พระยาเพชรปาดิถวายหอพพระสมุทฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๑๙ ไกรทองตอนก่อนบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ต้นและปลายขาด
ตอนชาลวันคาบนางตะเกาทอง จนถึงไกรทองถามชาลวันไปถึงถ้ำ
สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพพระสมุทฯ

เลขที่ ๒๐ ไกรทองตอนก่อน และบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒
หน้าต้นตอนชาลวันคาบนางตะเกาทองมาไว้ในถ้ำ หน้ากลับตอนท้าวรำไพจับไกรทอง
ไปขังไว้ในกรงเหล็ก

สมุทไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพพระสมุทฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒ - ๒๐ อยู่ในมัดที่ ๓

เลขที่ ๒๕ ไกรทองเดิม • กษัตริย์ (ความอื่น)

คอนนางกะเภาทองกะเภาแก้วหึงนางวิมาลา จนถึงนางวิมาลาถึบไปถ้ำ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นมุก

หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ • สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๒๕ อยู่ในมัดที่ ๔

โคบุตร มีจำนวน ๑๒ เล่ม

เลขที่ ๔๔ โคบุตร (ความอื่น)

ตอนพระโคบุตรปราบนางยักษ์แปลง จนถึงพระโคบุตรปล่อยนกสาริกาไปหานางอำพันมาลา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๕ โคบุตร (ความอื่น)

ตอนท้าวกระวันนาคาเฝ้าทศมาลีไปจับพระโคบุตร จนถึงพระโคบุตรฆ่าท้าวกระวัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๓ โคบุตร (ความหนึ่ง)

ตอนพระโคบุตรถูกนางทศมาลีพาไปอยู่เมืองบาดาล จนถึงบุตรสุริยันลูกนางทศมาลี
มาถามบิดาไกรกับสิ่ย์กัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๔ โคบุตร (ความหนึ่ง)

คอนนางเพชริดาจุอยู่ในคอกบัว จนถึงนิลพันยกบรivarให้พระยาวานรเป็นใหญ่

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๕๖ โกฎศร (ความกษณา)
ตอนพระโกฎศรช่วยนางมณีสาครกับพระอรุณไพบิจจากการถูกยักษ์จับ จนถึงเทวคาแปลงมา
บอกพระโกฎศรว่าให้ไช่ลิ่งฆ่าท้าวหัตถ์กันธุ์

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๕๗ โกฎศร

ตอนสังข์จักรวามรรมกับพระจันทร์รังสี ถึงตอนสังข์จักรวามกับสุเมรกฤษณ์

สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๕๘ โกฎศร (ความอื่น)

ตอนท้าวกระวันนาคาไปเยี่ยมท้าวหัตถ์กันธุ์ จนถึงนางวาสุรพาพระโกฎศรไปบาคาด

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๐ โกฎศร (ความอื่น)

ตอนพระอรุณลาพระบิดาไปศึกษาวิชา จนถึงพระอรุณพานางบุศราหนี

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอขาว

พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุดฯ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๖๑ โกฎศร (ความอื่น)

ตอนท้าวพรหมทิดถึงพระโกฎศรให้โหรจับยาม จนถึงนางอำพันมาลาโสภเทร่า เพราะ

พระโกฎศรไม่มาหา

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ซื่อเมือ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๒ โคมุกร (ความอื่น)
ทอนนางอำพันมาลาทำเส้นท์ จนถึงพระโคมุกรโกกรขส่งยักษ์ไปหาญาตินางอำพัน
สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นคินสอคำ
พระยาเพชรปาดิถวายหอพระสมุดฯ เมือ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๓ โคมุกร (ความอื่น)
ทอนนางอำพันมาลาทำเส้นท์ จนถึงพระอรุณทูลขอโทษนางอำพันมาลา
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ซื่อเมือ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๔ โคมุกร
ทอนพระโคมุกรสั่งให้วิทยากรรมกับยักษ์ จนถึงพระโคมุกรช่วยนางมณีสาคร
สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุดฯ

เลขที่ ๔๔ - ๒๔ อยู่ในมัดที่ ๑๑

ไชยเชษฐ มีจำนวน ๔๕ เล่ม

เลขที่ ๑ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐหลังถอยค่านางทั้งเจ็ด จนถึงทางสิงหลตั้งชื่อหลานชายว่า เจ้า

นารายณ์เบสร์

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุดฯ ซื่อเมือ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนท้าวธรรมิกไปเยี่ยมพระไชยเชษฐากับนางสุวัญชา จนถึงเจ้านารายณ์ เมศร์ฟ้าพระ
ไชยเชษฐไปเฝ้าพระอัยกา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไคมาจากกองสังคึก เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๕

เลขที่ ๓ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ทอนเจ้านารายณ์เมศร์ฟ้าขอโทษพระไชยเชษฐ จนถึงเจ้านารายณ์เมศร์ฟ้าขอไห้บิดา
มารคาคืนคึกกัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๖๖

เลขที่ ๔ ไชยเชษฐ เล่ม ๔

ทอนท้าวสิงหลไห้พระไชยเชษฐแก่งขันหมากไปขอนางสุวัญชาใหม่ จนถึงทำพิธีวิวาห์ครั้งที่ ๒

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ทอนท้าวภักษสารถวายทอพระสมุคฯ เมื่อ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๕ ไชยเชษฐ เล่ม ๕

ทอนพระไชยเชษฐผู้ช้าวเรื่องพิธีวิวาห์ไปไห้ท้าวธรรมิกทราบ จนถึงท้าวธรรมิกทูลลาท้าว
สิงหลกลับเมืองเหมันค

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไคมาจากกองสังคึกเมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๕

เลขที่ ๖ ไชยเชษฐ เล่ม ๖

ทอนพระไชยเชษฐทามกวางทอง จนถึงพระไชยเชษฐอ่อนวอนนางโมราวิลาวรรณไห้ช่วย
แก้ไขไห้เชษฐาทั้งสี่กลับเข้าเมือง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

สมบักข์ของทอพระสมุคฯ

เลขที่ ๗ ไชยเชษฐ เล่ม ๒
 ทอนเจ้านารายณ์เบศร์อ่อนวอนท้าวสิงหลไม่ให้มาพระไชยเชษฐ จนถึงเจ้านารายณ์
 อภิเบศร์พาพระไชยเชษฐไปขอนที่ริมประตูเมือง
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว
 คุณท้าวภักดีสารถวายเมื่อ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๘ ไชยเชษฐ เล่ม ๓
 ทอนพระไชยเชษฐเข้าเฝ้าท้าวสิงหล จนถึงพระไชยเชษฐให้พี่เลี้ยงแกลงสารไปบอกท้าวธรรมิโก
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๙ ไชยเชษฐ เล่ม ๔
 ทอนท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐแต่งตั้งหมากกับนางสุวิธษาใหม่ จนถึงทำพิธีวิวาห์ครั้งที่สอง
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 คุณท้าวภักดีสารถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๑๐ ไชยเชษฐ เล่ม ๑
 ทอนพระไชยเชษฐขัมไล่นางสุวิธษา จนถึงพระไชยเชษฐออกติดตามไปพบโอรส
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 คุณท้าวภักดีสารถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๑ - ๑๐ อยู่ในแม่ที่ ๑๕

เลขที่ ๑๑ ไชยเชษฐ เล่ม ๒
 ทอนนางทั้งเจ็ดเยาะเย้ยพระไชยเชษฐ จนถึงเจ้านารายณ์เบศร์พาพระบิดาเข้าเมืองแล้วเย้ย
 สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๒ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ตอนเจ้านารายณ์เบศรท้าวพระบิดาเข้าท้าวสิงหนท จนถึงพระที่นั่ง นำสารไปเมืองเขม้นก
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นมุก
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๓ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ตอนท้าวธรรมิกคิถถึงพระไชยเชษฐ จนถึงพระไชยเชษฐปลอมตัวไปกับโอรส
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๔ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ตอนนางสุวิญชาห้ามทัพท้าวสิงหนท จนถึงพระไชยเชษฐพบโอรส
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๕ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ตอนพระไชยเชษฐหลงเข้าเมืองสิงหนท จนถึงทำพิธีวิวาห์ครั้งที่ ๒
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
 หอพระสมุดฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๖ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ตอนพระนรารักษ์ กับพระศรีสุริวงศลาพระบิดาไปเรียนศิลปศาสตร์ จนถึงพระนรารักษ์มี

ไคนางมณีรัตน์

สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุดฯ ชื่อจากกรมหมื่นนรวิวัฒน์ เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เลขที่ ๑๗ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ตอนพระไชยเชษฐรำหึงถึงนางสุวิญชา จนถึงพระไชยเชษฐพบโอรส
 สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมเด็จพระราชปิตุลาฯ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๑๙๙๕

เลขที่ ๑๘ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ทอนพระไชยเชษฐพันมเหสีและโอรส จนถึงเจ้านารายณ์เบศรไคนางพองทอง
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอ
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔

เลขที่ ๑๙ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐมาแรมป่า ๗ ราตรี จนถึงพระไชยเชษฐครวญครำถึงมเหสีและโอรส
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๐ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนพระไชยเชษฐออกไปคล้องช้าง จนถึงท้าวธรรมีกกับนางแก้วสัจจาว่ากล่าวพระไชยเชษฐ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
ไ้มาจากกองการสังคีต เมื่อ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๘

เลขที่ ๒๑ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ทอนเจ้านารายณ์เบศรพิทราชาเข้าเฝ้าท้าวสิงหนท จนถึงพระพี่เลี้ยงนำสารไปเมืองเหมันต์
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๑ - ๒๑ อยู่ในมัดที่ ๑๖

เลขที่ ๒๒ ไชยเชษฐ เล่ม ๔

ทอนพระไชยเชษฐให้เสนา้นำสารไปให้ท้าวธรรมีก จนถึงท้าวธรรมีกกับนางแก้วสัจจา
กลับเมืองเหมันต์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๓ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐไปอยู่ป่า จนถึงนางทั้งเจ็ดลักโอรสนางสุวิธยาไปฝัง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๒๔ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนพระไชยเชษฐจำใจรับอาสาถึงรณทัณฑ์จนถึงรณพัศกัศย

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ • กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๗

เลขที่ ๒๕ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐคล่องข้าง จนถึงท้าวสิงหนครพานชื่อให้เจ้านารายณ์เมศร์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุภาสวรรค์ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๒๔ พฤษภาคม

พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒๖ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนพระไชยเชษฐเข้าเฝ้าท้าวสิงหนคร จนถึงท้าวสิงหนครท้าวพระไชยเชษฐให้มาสู้กัน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นกินสอขาว

สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๒๗ ไชยเชษฐ เล่ม ๓

ทอนท้าวสิงหนครยอมยกโทษให้ จนถึงจัดพิธีวิวาห์ใหม่

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไต่มาจากกองการสังคึก เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๒๘ ไชยเชษฐ เล่ม ๔

ทอนพระไชยเชษฐแค้นสารถึงท้าวขรมิก จนถึงท้าวขรมิกมาในพิธีวิวาห์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๒๔ ไชยเชษฐ เล่ม ๕

ทอนพระไชยเชษฐออกป่า จนถึงท้าวธรรมักให้ออกกิดตามนางสุวิงษา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

ไคมาจากกองการสังกิต เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๔

เลขที่ ๓๐ ไชยเชษฐ เล่ม ๑๐

ทอนเจ้านารายณ์เบศรีคิดถึงพระมารดา จนถึงนางสาวไข่ของกนิรีพาเจ้านารายณ์เบศรี

ไปที่ห้องนางพองแก้ว

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

สภานายกกรมทรงซื้อไว้จากนายพัน นินทโชติ บุกรนายพลอย เมื่อ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๖

เลขที่ ๓๑ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐไปอยู่ป่า จนถึงโอรสนางสุวิงษาถูกลักตัวไปฝั่ง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

คุณท้าวภักตสารถวายหอพระสมุค เมื่อ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๓๒ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนพระไชยเชษฐแมลงสรไปที่โอรสกลายเป็นอาหาร จนถึงพระไชยเชษฐจำแหวนที่นิ้ว

โอรสได้

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๒๗ - ๓๒ อยู่ในไม้คี่ที่ ๑๗

เลขที่ ๓๓ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐไปอยู่ป่า จนถึงพระไชยเชษฐครวญครำถึงมเหสีและโอรส

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไต่มาจากกองการสังคีตเมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕

เลขที่ ๓๔ ไชยเชษฐ เล่ม ๒

ทอนพระไชยเชษฐศรีวณูครำถึงนางสวัญชา จนถึงเจ้านารายณ์เบศรีไปทูลขอโทษ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารี ประทานหอบพระสมุคฯ เมื่อ ๑๓ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๓๕ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐหลงเชือกถอยค่านางทั้งเจ็ด จนถึงเจ้านารายณ์เบศรีไปทูลขอโทษ
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

ไต่มาจากกองการสังคีต เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕

เลขที่ ๓๖ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐประพาสป่า จนถึงขั้บนางสวัญชา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

คุณท้าวภักดีทสารถวายหอบพระสมุคฯ เมื่อ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๓๗ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนท้าวสิงหลพบเจ้านารายณ์เบศรี จนถึงจัดพิธีวิวาห์ใหม่

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

ไต่มาจากกองการสังคีตเมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕

เลขที่ ๓๘ ไชยเชษฐ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐมาอยู่ป่า จนถึงพระไชยเชษฐศรีวณูครำถึงมเหสีและโอรส

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระองค์เจ้าวงจันทร์ ซึ่งกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์นำมาประทานหอบพระสมุคฯ เมื่อ ๑๒

กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขที่ ๓๕ ไชยเชษฐ์ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐ์ไปอยู่ป่า จนถึงนางสุวัญชาห้ามทัพท้าวสิงหน

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๔๐ ไชยเชษฐ์ เล่ม ๑

ทอนนางจำปาทองไค้ไช้จระเข้ เอาไปปักไว้ในเมือง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

หอพระสมุคฯ ชื่อจากนายลอม เมื่อ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐

เลขที่ ๔๑ ไชยเชษฐ์ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐ์ไปอยู่ป่า จนถึงท้าวสิงหนยกทัพกลับเข้าเมือง

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมมติเดิมของหอพระสมุคฯ

เลขที่ ๔๒ ไชยเชษฐ์ เล่ม ๑

ทอนนางจำปาทองไค้ไช้จระเข้ จนถึงรถศึกครุฑกัณฑ์มารบเมืองท้าวสิงหน

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก

หอพระสมุคฯ ชื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๓๑

เลขที่ ๔๓ ไชยเชษฐ์ เล่ม ๑

ทอนพระไชยเชษฐ์ออกป่า จนถึงพระไชยเชษฐ์ตามนางสุวัญชาไปเมืองท้าวสิงหน

สมุคไทยขาว อักษรไทยเส้นคินสอคำ

สมเด็จพระราชปิณฑาฯ ถวายหอพระสมุคฯ เมื่อ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

เลขที่ ๔๔ ไชยเชษฐ์

ทอนพระไชยเชษฐ์ออกตามหานางสุวัญชา จนถึงเจ้านวรายณ์เบศร์ทูลขอโทษพระไชยเชษฐ์

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

ได้มาจากกองการสังคิต เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

ตอนที่ ๔๕ ไชยเชษฐ

ตอนพระไชยเชษฐพบกับนางสุวิธยา จนถึงทำพิธีวิวาห์ใหม่

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

โคมาจากกองการสังคิตเมื่อ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๘

เลขที่ ๓๓ - ๔๕ อยู่ในมัดที่ ๑๘

พระรถเมรี มีจำนวน ๑๐ เล่ม

เลขที่ ๑ พระรถเมรี เล่ม ๑

ตอนเศรษฐีพรหมจันทร์เอนางสิบสองไปปล่อย จนถึงนางสารทราณ์ว่าไฟไหม้แก้วสาย

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระครูขันตยาภม(อิม) วัดเทพศิรินทราวายหอพระสมุคดาเมื่อ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐

เลขที่ ๒ พระรถเมรี

ตอนพระรถเมรีเข้าหานางวรทาสี จนถึงพระรถเข้าไปหานางทศนารี

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

นางทองอยู่ จรรยากุล ถวายหอพระสมุคดา เมื่อ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘

เลขที่ ๓ พระรถเมรี

กอนนางเมรีพาพระรถไปชมสวน จนถึงนางเมรีเหมายาย

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

สมบัติเดิมของหอพระสมุคดา

เลขที่ ๔ พระรถเมรี

ตอนพระรถหนีนางเมรี จนถึงนางเมรีไล่ทวงนางกำนัลกลับ

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง

สมบัติเดิมของหอพระสมุคดา

เลขที่ ๕ พระรถเมรี เล่ม ๗

ตอนขุนแก้วขุนไกรไปหาพระรถ จนถึงพระรถรับนางสิบสอง เข้าวัง
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ
สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๖ พระรถเมรี เล่ม ๔

ตอนพระรถพบกับนางสารทรา จนถึงนางทศนารีฝันว่ามีพญานาคเข้ามาวัด
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๗ พระรถเมรี เล่ม ๔

ตอนมาค้าทอนนางกอมแล้วพาพระรถเหาะไป จนถึงพระรถเข้าเฝ้าบิดา
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
พระยาเพชรปราณีถวายหอพระสมุค เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๘ พระรถเมรี เล่ม ๔

ตอนพระรถได้กับนางทศนารี จนถึงนางวรทาสีไปกราบทูลท้าวยักขี
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
สมบัติเดิมของหอพระสมุค

เลขที่ ๙ พระรถเมรี เล่ม ๑๐

ตอนพระรถกลับไปเยี่ยมนางเมรี จนถึงท้าวปฐมราชมีสารไปให้รอยเล็กกษัตริย์มาให้
บุตรีเลือกคู่

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว

พระยาเพชรปราณีถวายหอพระสมุค เมื่อ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

เลขที่ ๑๐ พระรถเมรี

ตอนท้าวสันนุราชให้จับพระรถขังไว้ในกรง จนถึงพระรถได้กับนางทศนารี

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคิน

กรมหลวงวงศา กรมหมื่นไชยนาถประทานหอพระสมุคเมื่อ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔

เลขที่ ๑ - ๑๐ อยู่ในมัดที่ ๔๓

ศิลปะสุริวงศ์ มีจำนวน ๓ เล่ม

เลขที่ ๒ ศิลปะสุริวงศ์ เล่ม ๑

ตอนพระศิลปะสุริวงศ์รำพึงถึงนางรักษา จนถึงนางสุทินกับนางวิภาตูกันว่าอยากไห้พระ
ศิลปะสุริวงศ์มาหา

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒

เลขที่ ๓ ศิลปะสุริวงศ์ เล่ม ๒

ตอนนางสุทินนอนหลับแล้วพระศิลปะสุริวงศ์เข้าไปหา จนถึงสิงหกุมารพาพระศิลปะสุริวงศ์
ไปหานางรักษากับสิงหรัตนกุมาร

สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นรง
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒

เลขที่ ๔ ศิลปะสุริวงศ์ เล่ม ๓

ตอนพระศิลปะสุริวงศ์รำพันถึงนางรักษา จนถึงนางรักษากับสิงหกุมาร เข้าไปหาพระศิลปะสุริวงศ์
สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอขาว
หอพระสมุคฯ ซื่อเมื่อ ๒๒/๓/๑๒๒

เลขที่ ๒ - ๔ อยู่ในมัดที่ ๑๒๕

สำหรับบัญชีรายชื่อคนฉบับบทละคอนนี้ หอพระสมุคฯ วิจารณ์จัดทำไว้รวมกัน ทั้งสมุคไทย
ที่จารึกบทละคอนสมัยกรุงศรีอยุธยา และบทละคอนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งละคอนนอกและละคอนใน
สมุคไทยฉบับไหนที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ หรือพระนิพนธ์ ในบัญชีก็จะลงพระนามผู้ทรง
นิพนธ์ไว้ สำหรับบทละคอนนอกที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่ปรากฏนามผู้แต่งอยู่เลย.

เรื่องย่อของบทละครนอก

การเกิด

ท้าวมณฑลามีเมียชื่อนางมหาหงส์ ครองเมืองอุทยาน มีราชธิดาชื่อนางสาวหยุก เมื่อนางมีอายุพอสมควรที่จะมีคู่ ท้าวมณฑลก็ป่าวร้องกษัตริย์ทั้งหลายให้มาร่วมในพิธีสมรส โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าผู้ใดสามารถยกศรีซึ่งทองไข่มุกถึงพันคนยกได้สำเร็จ ก็จะได้อภิเษกสมรสกับนางสาวหยุก กษัตริย์ทั้งหลายร้อยเอ็ดองค์เช่น พระจำปี พระจำปา เจ้ามลิเขียงใหม่ เจ้าดาวเรืองเมืองอังวะ ต่างเดินทางมาร่วมในพิธี แต่ไม่มีใครสามารถยกศรีได้

กล่าวถึงพระการเกิด เป็นโอรสท้าวภาตลงกับนางลำเจียก ซึ่งครองเมืองวาริน พระการเกิดมาเล่าเรียนศิลปศาสตร์อยู่กับพระฤาษี เมื่อถึงคราวที่จะได้คู่ครอง พระอินทร์มาเข้าฝันบอกเรื่องนางสาวหยุกให้ พระการเกิดจึงกราบลาพระฤาษีออกเดินทางไปเมืองอุทยาน และทำการยกศรีได้สำเร็จ ร้อยเอ็ดกษัตริย์อิจฉาเข้าหารบกับพระการเกิด พระการเกิดจึงเอาไม้เท้ากั้นขี้ตายนลายขี้เป็น ขี้ให้กษัตริย์เหล่านั้นตายหมด ภายหลังจึงชุบให้ฟื้น เพราะเกรงจำปากรรมจะคิดตัวไป ร้อยเอ็ดกษัตริย์ก็ยอมเป็นบริวาร

มียักษ์คนหนึ่งชื่อท้าวพุกตาน เป็นโอรสของท้าวทานตะวันและนางนมสวรรค์ ครองเมืองหิมวันต์ วันหนึ่งท้าวพุกตานเหาะไปเที่ยวเล่น พบกองทัพของร้อยเอ็ดกษัตริย์กำลังยกกลับบ้านเมืองก็สงสัย จึงเข้าไปไต่ถาม ร้อยเอ็ดกษัตริย์บอกการให้ท้าวพุกตานไปปราบพระการเกิด จึงเล่าเรื่องนางสาวหยุกให้ฟัง ท้าวพุกตานขอให้ท้าวทานตะวันแต่งสารไปขอนางสาวหยุกจากท้าวมณฑล ท้าวมณฑลปฏิเสธ อ้างว่านางมีคู่ครองแล้ว ท้าวทานตะวันก็ยกทัพมาตีเมืองอุทยาน

พระการเกิดได้ต่อสู้กับท้าวพุกตานและไซไม้เท้ากายสิทธิ์ซึ่งท้าวพุกตานกาย ท้าวทานตะวันจึงไปขอความช่วยเหลือจากท้าวมะลิวัลย์เป็นสหาย พระประสงค์โอรสของท้าวมะลิวัลย์ รับอาสาไปตีพระการเกิดที่เมืองอุทยาน โดยการสะกดคนในเมืองให้หลับ แล้วอุ้มพระการเกิดมาจองจำไว้ แต่ไม่ได้เอาไม้เท้ากับเกือกแก้วของพระการเกิดมาด้วย เพราะเทวดามังคาไว้

ทางเมืองอุททยานรู้ว่าพระการเกศหายไปถึงก็เข้าใจถูกยักษ์จับไป นางสาวหยุดจึงได้
 เกือกแก้ว ถือไม้เท้าหลบหนีออกจากวังไปตามหา ระหว่างทางต้องผ่านป่าซึ่งมีผีดิบชื่อนางบานไม่
 รู้โรยรักษาอยู่ เกิดต่อสู้กันขึ้น นางบานไม่รู้โรยถูกไม้เท้าตีตาย

เรื่องในสมุคไทยเล่ม ๒ ไม่ต่างกันกับเล่ม ๑ เริ่มเรื่องด้วยพระการ เกศขี่ม้าผ่านไปทาง
 เมืองของท้าวกรุงสีหิมล ไปเห็นนางมะลิทอง ราชธิดาของกรุงสีหิมล ซึ่งมาประพาสสวนก็รัก
 พอถึงกลางคืนพระการ เกศลอบเข้าไปเที่ยวพาราสีนางไคนางเป็นนางเป็นมเหสี ตอนเช้ามี
 พวกที่เลี้ยงของนางมะลิทองมาเห็นเข้า จึงไปกราบทูลท้าวกรุงสีหิมล ท้าวกรุงสีหิมลให้เสนา
 ผูกหนอกยนต์คักไว้ที่หน้าคางของนางมะลิทอง ครั้นพระการ เกศขี่มาหาเขาไป ก็ถูกหนอกยนต์คาย
 หักมาควย ก่อนตายพระการ เกศร้องสั่งนางมะลิทองนำศพของพระองค์และมาหอนาชาวล่าแพดอยน้ำ
 ไป พญาคฤหิคาเลี้ยงของพระการ เกศบินผ่านมาเห็นเข้าก็จำได้ จึงนำศพไปให้พระ โคนมสมมิตร
 นาคา ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระการ เกศชุบให้ฟื้น พระการ เกศอยู่ปรนนิบัติพระญาติชั่วระยะเวลาหนึ่ง
 ก็กลับไปรับนางมะลิทอง

พวกนางที่เลี้ยงชาวโนเห็นพระการ เกศกลับมา จึงนำความไปกราบทูลท้าวกรุงสีหิมล ท้าว
 กรุงสีหิมลยกทัพมาล้อมปราสาทของนางมะลิทอง ไล่ต่อสู้กับพระการ เกศ พระการ เกศฆ่าท้าวกรุง
 สีหิมล แล้วชุบให้ฟื้นขึ้นมา จึงทำความเข้าใจกันได้

ต่อมาพระการ เกศพานางมะลิทองกลับบ้านเมืองของพระองค์ ระหว่างทางทั้งสององค์ไป
 พักอยู่ที่ศาลาในสวนของยักษ์ชื่อ ท้าวไอยรา ท้าวไอยราทราบข่าวก็ออกไปจะจับตัวมาลงโทษ แต่
 พอเห็นนางมะลิทอง เข้าเกิดความรักจึงเป่ามนต์สะกดให้พระการ เกศกับนางมะลิทองหลับไป

เรื่องในสมุคไทยมีเพียงเท่านี้

กาวิ

ลูกเสือกกับลูกโคเป็นสหายสนิทกัน เนื่องจากลูกเสือกถูกแม่เสือกทอดทิ้งจึงไปขออาศัยนมจาก
 แม่โคกินประทังชีวิต และสัญญาว่าจะไม่ยอมให้แม่เสือกทำอันตรายแม่โค แต่ต่อมาแม่เสือกลอบฆ่า

แม่โคกินเป็นอาหาร ลูกเสือกกับลูกโคจึงช่วยกันฆ่าแม่เสือก แล้วออกเดินทางไปด้วยกัน ไปพบพระฤาษี พระฤาษีจับให้เป็นคนแล้วตั้งชื่อลูกเสือกว่า หลวิไชย ตั้งชื่อลูกโคว่า กาวี ครั้นเมื่อเรียนศิลปศาสตร์ สำเร็จแล้ว พระฤาษีก็ให้ออกท่องเที่ยวแสวงหาบ้านเมืองครอบครอง

พระหลวิไชยโคครอบครองเมืองจันทบุรี และโคอภิเษกสมรสกับราชธิดาของท้าวมคธราช ผู้เป็นเจ้าเมือง พระคาวีจึงลาพระหลวิไชยออกเดินทางออกไป ก่อนที่จะไปให้เสียบคอกบัวให้กันและกันไว้คนละคอก ถ้าใครได้รับอันคราย คอกบัวของคนนั้นก็เที่ยวแห่ง พระคาวีเดินทางไปถึงเมืองหนึ่ง เป็นเมืองร้าง มีแก่งล่องใหญ่โอบหนึ่งซึ่งก็แล้วไม่เกิดเสียง จึงใช้พระชรรค์แหะหนึ่ง หน้ากลองออกมา เห็นมีหญิงคนหนึ่งอยู่ในกลอง มีความสวยงามมากและมีนมหอม เมื่อใกล้ถามดู ก็ทราบว่านางนั้นชื่อ จันทรสുകา เป็นราชธิดาของท้าวพรหมจักร ครอบครองเมืองจันทนคร มีนภอินทรี สองตัวมาโฉบเอาผู้คนไปกินหมด นางซ่อนตัวอยู่ในกลองจึงรอดตาย พระคาวีรับอาสาปราบคนอินทรี แล้วก็โคอภิเษกสมรสกับนาง

วันหนึ่งนางจันทรสูกาอาบน้ำสระผมแล้วเก็บผมที่ร่วงใส่ผอบลอยน้ำไป ผอบลอยไปถึงเมืองพัทรวลัย ซึ่งท้าวสันนุราชเป็นเจ้าเมือง ท้าวสันนุราชเก็บผอบได้คลั่งไคล้ไหลหลงนางมาก ยายเขาทัพพะสาทจึงรับอาสาไปพาตัวนางมาให้ พอยายเขาไปอยู่กับพระคาวีและนางจันทรสูกา ก็แกล้งปรนนิบัติรับใช้อย่างซื่อสัตย์ จนนางจันทรสูกาตายใจ ยอมถามถึงความลับของพระคาวีแล้ว เล่าให้ยายเขาฟังว่า ดวงใจของพระคาวีอยู่ในพระชรรค์ ถ้าเอาพระชรรค์ไปเผาไฟ พระคาวีก็จะสิ้นชีวิต ยายเขาจึงให้พระคาวีวางพระชรรค์ไว้ทางกายแล้วหยิบไปเผาไฟจนพระคาวีล้มลงสิ้นชีวิต จากนั้นก็พานางจันทรสูกาไปให้ท้าวสันนุราช ท้าวสันนุราชเห็นนางไม่โยติ เป็นทุกขว่า ตนเองแก่ชราแล้ว จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะไถ่นางรัก เช่นหาหมอมาทำเสนห์ แต่ก็ไม่สำเร็จ

ฝ่ายพระหลวิไชยเมื่อเห็นคอกบัวของพระคาวีหนึ่งเที่ยวไปก็ตกใจมาก ออกติดตามหาพระคาวีจนพบ ช่วยให้พระคาวีฟื้นคืนชีวิตแล้วติดตามไปถึงเมืองพัทรวลัย พระหลวิไชยแปลงกายเป็นฤาษี และแปลงกายพระคาวีให้เล็กเท่าลูกกาเอาใส่ยามไปด้วย พระหลวิไชยแสร้งรับอาสา ขุดตัวท้าวสันนุราชให้เป็นหม่อม แล้วปลุกท้าวสันนุราชยกหลุมไฟตาย ให้พระคาวีแสดงตัวเป็นท้าวสันนุราช ครั้นเมื่อยายเขาทัพพะสาทเห็นพระคาวี จำได้ก็ไปกราบทูลนางคันทมาลี มเหสีของท้าวสันนุราชให้ทราบ นางคันทมาลีให้ไว้ ยักยอกหลานของท้าวสันนุราชยกทัพมาสู้รบกับพระคาวี

แก่แพ พระควาจึงสั่งประหารนางคันธมาลี ยายเขาประสาธและไวยทัต

เรื่องควาวิคองปลายเป็น เรื่องของพระหลวไชยกับนางเทพลีลา เริ่มกัวยท้าวโสธรซึ่งเป็น
 ยักษ์รายมนต์สะกดพระหลวไชยกับนางเทพลีลา ซึ่งนอนอยู่ในถ้ำ แล้วเข้าไปอุ้มนางเทพลีลาไป
 อยู่ที่เมือง แก่เกี่ยวพาราสีนางไม่สำเร็จ นางโสธรมเหสีท้าวโสพิณตามมาถึงหวงนางเทพลีลา
 ท้าวโสพิณโกรธก็ทุบตีนางโสธร

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

ไชยทัต

พระฤาษีโคดมไปไถนางในดงมะเคื่อมาเลี้ยง ให้ชื่อนางว่าอุทุมพร มียักษ์ชื่อท้าวคนธรรพ
 กรองเมืองอินทปัตถมาชอนางไปเป็นมเหสี แต่นางไม่ยอมปลงใจควย

พระไชยทัตเป็นโอรสของท้าวโคมลกับนางแก้วจิตรา กรองเมืองพรหมกฏ มีมเหสีชื่อนาง
 สุกพันทลิกา วันหนึ่งพระไชยทัตกับมเหสีออกมาประพาสป่า มียักษ์ชื่อท้าวกระเวนออกมาทวงเที่ยว
 เมื่อเห็นพระไชยทัตก็ล่อไปจับกินเป็นอาหาร โดยการแปลงเป็นกวางทองให้พระไชยทัตไล่ตาม พอ
 ห่างจากพวกเสนา กวางก็กลายเป็นยักษ์ ไล่จับพระไชยทัต วิ่งเข้าหลบในโพรงไม้ ยักษ์จึงจับมากิน
 เสีย พอยักษ์ไปแล้ว พระไชยทัตออกจากโพรงไม้จะเดินทางกลับบ้านเมือง บังเอิญหลงทางไปพบ
 นางอุทุมพรที่อาศัยรมของพระฤาษีไม่อยู่ ก็เข้าเกี่ยวพาราสีจนไถนางเป็นมเหสี ต่อมาพระฤาษีทำพิธี
 วิวาห์ให้และได้อยู่กินด้วยกัน

ท้าวคนธรรพยังรักนางอุทุมพรอยู่จึงลอบมาหา แล้วแปลงตัวเป็นพระไชยทัตเข้าไปสวมรอย
 พระไชยทัตตัวจริงซึ่งออกไปหาผลไม้ในป่า แก่พระฤาษีขัดขวางไว้จนพระไชยทัตตัวจริงกลับมาจึงได้
 สู้รบกัน ท้าวคนธรรพแพ้หนีไป พระไชยทัตตามไปพบกระดูกมาที่ท้าวกระเวนกินกองทิ้งไว้ จึงเก็บ
 มาให้พระฤาษีดูให้ แล้วพานางอุทุมพรลาพระฤาษีกลับบ้านเมือง พระฤาษีมอบน้ำมันสำหรับชุบคน
 ตายให้พันติดตัวไปด้วย ขณะที่เดินทางไปกกลางป่า ท้าวคนธรรพมาขอโม้มมาไป พระไชยทัตกับนาง
 อุทุมพรปลัดกันไปคนละทาง นางอุทุมพรถูกนางวาสันมเหสีของท้าวกระเวนจับตัวไปไว้ในเมือง แล้ว
 ส่งนางไปเป็นสนรับใช้

พระไชยทิศเดินทางต่อไปตามลำพัง ไปพบ คนชรารพนอนกายอยู่กลางทาง มาหาไป ก็ไต่ถามกับคนชรารพให้ฟัง ทว่าคนชรารพยอมเป็นทาส และเล่าว่าคนชราเข้ามาในเมืองของท้าวสนทรา ท้าวสนทราออกมาสู้รบด้วย มาท้าวคนชรารพแล้วจับนำไป ท้าวคนชรารพรับอาสาพระไชยทิศ ไปหานางวรจันทร์ ราชธิดาของท้าวสนทรา พระไชยทิศลอบเข้าไปสมัครสังวาสกับนางวรจันทร์ จนท้าวสนทราสงสัยที่นางวรจันทร์ไม่เข้าเฝ้า จึงให้สุนทรน้องชายนางวรจันทร์ไปตาม สุนทรได้ต่อสู้กับพระไชยทิศแล้วแพ้ นำความไปกราบทูลท้าวสนทรา ท้าวสนทราให้หาที่ขุนยักษ์จับพระไชยทิศ มาขังไว้ในกรงเหล็กกรงเดียวกับมา

ท้าวคนชรารพมาช่วยพระไชยทิศกับมาออกมาจากกรงเหล็ก แล้วได้ต่อสู้กับท้าวสนทรา พระไชยทิศฆ่าท้าวสนทราตาย ให้สุนทรครองเมือง ฝ่ายนางวรจันทร์ ได้กับสุนทรและชวนท้าวคนชรารพ ออกติดตามนางอุทุมพร ขณะเดินทางไป พบท้าวกระเวนนอนตายอยู่ จึงจับไปฟื้น ท้าวกระเวนยอม เป็นทาสแล้ว เล่าว่า นางวาสันส่งนางอุทุมพรไปอยู่ที่สวนขวา พญาครุฑมาโฉบเอานางไปอยู่ที่ฉิมพลี ท้าวกระเวนเข้าซัดขวางก็ถูกพญาครุฑฆ่าตาย ดังนั้นพระไชยทิศ ท้าวคนชรารพและท้าวกระเวนจึง ติดตามไปถึงฉิมพลี ฆ่าพญาครุฑตาย แล้วพานางอุทุมพรกลับ ซึ่งขณะที่นางอุทุมพรอยู่กับพญาครุฑนั้น นางอธิฐานขอให้ศัณฐานกลายเป็นกะเทย พญาครุฑไม่อาจสมัครสังวาสกับนางได้

พระไชยทิศพานางอุทุมพรกลับไปเมืองพรหมกฐ ฝ่ายนางไว้กับพระชนนีและนางสุพันธุลิกา แล้วกลับไปรับนางวรจันทร์ นางสุพันธุลิกาก็พานางอุทุมพร ก็ส่งไปอยู่ในสวนขวา ไซ้ให้ทำงานหนัก ให้ทนายที่เฝ้าสวนขวาทูลที่นางจนมีครรภ์แก่ พอนางคลอดโอรสก็ทูลที่นางสลบไป แล้วนำโอรสไป ทิ้งน้ำ โดยที่นางทูลพระชนนีว่านางอุทุมพรหนีความขู่ไป

พระฤาษีมาพบโอรสของนางอุทุมพร เข้าจึงนำไปเลี้ยง ให้ชื่อว่าพระไชยสุริวงศ์ ส่วนนางวรจันทร์มีโอรสชื่อพระทรงภานุท เมื่อพระไชยทิศพานางวรจันทร์กลับมาพบนางอุทุมพร ก็พานางทั้งสองพร้อมโอรสเข้าเฝ้าพระชนนี พระชนนีเมินหมางกับนางอุทุมพร เพราะคิดความางหนีตามขู่ไป นางกราบทูลความจริงให้ทราบ พระชนนีจึงให้ตามนางสุพันธุลิกามาซักถาม นางสุพันธุลิกายอมรับ และหาเรื่องตบที่นางอุทุมพร จึงถูกพระไชยทิศลงโทษ นางสุพรรณศิริมารดาของนางสุพันธุลิกาโกรธมากให้หลวงชีสัตถามาทำเสน่ห์ พระไชยทิศคลุ้มคลั่งถึงนางสุพันธุลิกา แต่พระชนนีแก้ไขไว้ได้ โดยให้ ว่าที่ห้าพิธี เรียกอุปรอยที่หลวงชีสัตถาทำไว้มาทำลาย

นางสุพันทลิกาไม่เห็นพระไชยทัตมาหาก็กทำพิธีอีก ว่าที่ขุนยักษ์ทองแก่ไซ้โดยให้ท้าวคนธรรพ์
ไปห้ามรดพระอาทิตย์ไม่ให้ขึ้นสู่ขอบฟ้าก่อนพระไชยทัตขึ้น เพราะพระไชยทัตคือองค์นารายณ์อวตารมา
และเก็บใบจักรนารายณ์มาเป็นยาแก้ เมื่อพระไชยทัตมีอาการปกติแล้ว ท้าวคนธรรพ์ก็รับอาสาไปจับ
หลวงชีสัตธา พร้อมทั้งสมุนของหลวงชีสัตธา คือ เณรชัย เณรพร โดยมี การแปลงตัวเป็นสัตว์ต่าง ๆ
หนีและไล่จับกันได้ ตลอดจนรูปรอยต่าง ๆ ด้วย

นางสุพันทลิกาปฏิเสธ เรื่องทำเสน่ห์ และกล่าวหาว่านางอุทุมพรมีชู้โดยมีกายายที่สวนขวา
เป็นพยาน นางอุทุมพรไม่มีพยานก็ขอพิสูจน์ว่านางบริสุทธิ์ด้วยการลุยไฟ ขณะที่ลุยไฟนางอุทุมพรไม่
เป็นอะไรเลย แต่นางสุพันทลิกาถูกไฟลวกเจ็บปวดสาหัสของยอมรับผิด พระไชยทัตให้ประหาร
ชีวิกนาง รวมทั้งหลวงชีสัตธา เณร และทนาย นางอุทุมพรขอชีวิกนางสุพันทลิกาไว้ เพราะนาง
สุพันทลิกากำลังมีครรภ์ จึงให้เนรเทศไปจากเมือง

เรื่องก่อนต่อไปเป็นเรื่องไชยทัตทอนปลาย ในจารึกเขียนชื่อเรื่องไว้ว่า ไชยสุริวงศ

พระไชยสุริวงศเสด็จมาประพาสป่ากับพระทรงภานุทแล้วนอนหลับไป นางยักษ์ชื่อฉันทวิสา
อุ้มพระไชยสุริวงศไปไว้ในภูเขา พระไชยสุริวงศอยู่กับนางยักษ์ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เกิดความคิดถึง
พระทรงภานุทขึ้นมา จึงหนีนางยักษ์ไป นางฉันทวิสาตามมาทันแต่เกรงฤทธิ์เดชของพระขรรค์จึง
ไม่กล้าเข้าใกล้

พระไชยสุริวงศนอนหลับพักอยู่ไม่ช้า พระอินทร์เกิดรอนอาสนจึงเสด็จทิพยเนตรดู เห็นว่า
พระทรงภานุทไปไหนเหตและได้ครอบครองเมืองแล้ว แก่พระไชยสุริวงศยังมี จึงลงมาช่วย
บอกทางให้พระไชยสุริวงศไปยังเมืองของท้าวเนตลิกิ พระไชยสุริวงศได้พบนางมะลิทอง จนได้
นางเป็นเมียเหต พี่เลี้ยงของนางมะลิทองเห็นเข้า ก็ผูกหอกย่นศักดิ์ไว้ที่หน้าคาง เมื่อพระไชยสุริวงศ
ขึ้นมาเขาไปก็ถูกหอกย่นศักดิ์ชีวิต

นางมะลิทองเอาศพพระไชยสุริวงศกับมาห่อผ้าขาวลอบแพไป นกอินทรีใหญ่ซึ่งเป็นบิดา
เลี้ยงพระไชยทัตบินมาพบเข้าก็จะกินเป็นอาหาร ครั้นเห็นรูปร่างหน้าตาคล้ายพระไชยทัตก็สงสัย
นำไปให้พระฤาษีดูให้เห็น เมื่อเห็นแล้ว พระไชยสุริวงศก็เล่าเรื่องราวให้ฟัง ทั้งแทนที่จากนางยักษ์
ฉันทวิสาไปจนเฒ่านางมะลิทองและถูกหอกย่นศักดิ์ตาย

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

พิกุลทอง

นางพิกุลทองเป็นราชธิดาของท้าวสันนุราชกับนางพิกุลจันทร์ อยู่ที่เมืองสันทุบุรี นางมีผมหอมและเวลาที่พูดจะมีดอกพิกุลร่วงออกมาจากปาก วันหนึ่งนางไปสงน้ำที่แม่น้ำ มีพญาแร้งชื่อเจ้าสุบรรณย์กษัตริย์อยู่ที่เขานันทกาลา จิกกินซากศพสุนัขเนาลอยผ่านมา นางสะอึกสะเอียนก็คำทอเอาควยดอยกำ ที่หยามกาย เจ้าสุบรรณย์โกรธมากจึงแปลงตัวเป็นมนุษย์ มาขออาศัยอยู่กับกายายในเมืองสันทุบุรี เนมิตแก้วแหวนเงินทองให้กายายเป็นจำนวนมาก ขอร้องให้กายายไปลู่ขนางพิกุลทองให้ พระเจ้าสันนุราชยอมยกให้โดยมีเงื่อนไขว่า เจ้าสุบรรณย์ต้องสร้างสะพานเงินสะพานทองจากบ้านกายายไปยังพระราชวัง ภายในสามวัน เจ้าสุบรรณย์สร้างได้

เมื่อทำพิธีอภิเษกสมรสแล้ว เจ้าสุบรรณย์ไม่ใคร่สมัครสร้างวาทกับนางพิกุลทอง เพราะไม่ได้นึกรัก ประกอบกับเหวตาคลใจ คงมีแต่ความแค้นที่นางเคยคำว่า จึงพานางกลับบ้านเมืองของท้าวสันนุราชให้จัดสำเภา ๕๐๐ ลำ พร้อมทั้งบริวารไปด้วย เมื่อสำเภาแล่นไปถึงหาดแก้วพัยคี่มีใกล้เขานันทกาลา ก็ทอดสมอให้นางพิกุลทองคอยอยู่ที่นั่น เจ้าสุบรรณย์ไปพบบริวารมาเกินคนหมดแม่ย่านางเรือส่งสารจึงช่วยกำบังนางพิกุลทองไว้ไม่ให้พวกแร้งเห็น นางจึงรอดตาย

พอพวกแร้งกลับไปแล้ว นางพิกุลทองก็ออกมาอาบน้ำสระผม เส้นผมของนางซึ่งไม่เคยร่วงเลยก็ร่วงหล่นออกมา นางสงสัยว่าจะมีเหตุการณอะไรเกิดขึ้น จึงเอาเส้นผมไปมอบจาร์กชื่อและความเป็นมาของนางแล้วเอาผอบลอน้ำไป เทวดามันดาลให้ผอบลอยไปถึงเมืองพรหมกัญญา

พระพิไชยวงศ์ เป็นโอรสของพระสังขคีลไชยกับนางสุพรรณ ครองเมืองพรหมกัญญา วันหนึ่งพระองค์มาสรงน้ำแล้วเก็บผอบได้ เกิดความคลั่งไคล้ไหลหลงเจ้าของผอบหอม ถึงกับต้องพาบริวารลงเรือสำเภาไปตามหานาง ระหว่างทางไปพบนางยักษ์กำขาซึ่งแปลงตัวเป็นมนุษย์มายั่วยวนพระพิไชยวงศ์ก็คิดว่า เป็นนางพิกุลทอง จึงเกี้ยวพาราสีจนได้นางเป็นเมียเถสี ภายหลังพอรู้ความจริงก็รังเกียจ หนีนางยักษ์ไปจนไปพบนางพิกุลทอง เมื่อช่วยเจ้าสุบรรณย์ตายแล้ว ก็พานางกลับเมืองพรหมกัญญา

ฝ่ายนางยักษ์กำขา เมื่อสิ้นชีพมาพบว่าพระพิไชยวงศ์หายไป ก็ตกใจจึงออกตามหาและ

กิดตามพระพิไชยวงศ์ไปถึงเมือง แต่เกรงอำนาจพระเสด็จเมืองตรงเมืองจึงเข้าเมืองไม่ได้ ก็
 ขอนตัวอยู่ที่ถนนในสวน เวลามาไปจนนางพิกุลทองมีโอรสสององค์ชื่อ เจ้ารักกับเจ้ายม วันหนึ่ง
 พระพิไชยวงศ์พานางพิกุลทองกับโอรสออกเที่ยวสวน ขณะนั้นวิ่งเรือเล่น นางพิกุลทองเอื้อมมือไป
 เค็ดดอกบัว นางยักษ์ซึ่งซ่อนตัวอยู่ในน้ำก็ดูคนวางดอกไม้ สานนางให้เป็นพระนี่และจะพนกว่าสาปได้ก็พอ เมื่อ
 ได้เลือดของนางยักษ์มาชะโลมตัว แล้วนางยักษ์ก็แปลงตัวเป็นนางพิกุลทองขึ้นมาบนเรือ

เจ้ารักกับเจ้ายมไม่ยอมเข้าใกล้นางยักษ์ เพราะเห็นกลิ่นสาบสาบ และรำรังจะไปสถามหา
 พระนี่วิ่งขึ้นจากน้ำไปอยู่บนถนน พระพิไชยวงศ์โกรธได้โอรสทั้งสองขึ้นจากเรือ ให้ไปอยู่กับพระนี่
 เจ้ารักพาเจ้ายมไปอาศัยณพระนี่เสวย และเก็บคอกพิกุลทองที่วิ่งจากปากพระนี่ไปแลกอาหารที่ตลาด
 จนพวกวิเศษมาจ่ายตลาดได้พบเข้า จึงนำความไปกราบทูลนางสุพรรณ นางสุพรรณให้ตามพระพิไชย
 วงศ์อยู่กับนางยักษ์แปลงมาซักถาม ก็ทราบความจริง ในที่สุดก็วางแผนการโดยให้เจ้ารักกับเจ้ายมไป
 ล้อพระนี่มาคิดจับ พระพิไชยวงศ์พานางยักษ์เอาเลือดมาร่างพระนี่ นางพิกุลทองก็กลับเป็นคน
 อยางเดิม

ก่อนนางพิกุลทองอยากจะกลับไปเยี่ยมบ้านเมืองของนาง พระพิไชยวงศ์จึงพานางกับ
 โอรสทั้งสองลงสำเภาไป ระหว่างทางนางยักษ์กำนิลน้องของนางยักษ์กำชวามาพบเข้าก็สำเภาแตก
 ผู้คนตายหมด เทวดาช่วยบังตาไม่ให้นางกำนิลมองเห็นภัยภัยทั้งสี่องค์ แก่นางพิกุลทองของพลัดพราก
 จากพระสวามีและโอรสไปกลางสายน้ำ เมื่อขึ้นฝั่งก็ถูกท้าววิรุณจักร เจ้าเมืองเวรุจักร ซึ่งออก
 ประหาสป่าจับตัวไป แต่เมื่อนางไม่ยอมแปลงใจควยก็ส่งไปเป็นคนกริ้ว

พระพิไชยวงศ์ เจ้ารักเจ้ายมพลัดไปด้วย เมื่อขึ้นฝั่งไปพบพระฤาษี พระฤาษีทำนายว่า
 พระพิไชยวงศ์จะได้บุตรอง แล้วชี้ทางไปทางเมืองเวรุจักร เมื่อไปถึงเมืองนั้นก็ไปซ่อนตัวอยู่ใน
 สวน เห็นนางอรุณดีราชธิดาของท้าววิรุณจักร^(๓) ออกมาประหาสสวน พระพิไชยวงศ์กับโอรสก็
 แปลงตัวเป็นนกสาธิตาเพื่อลู่พุดจาโตะกอบกัน นางอรุณดีพอพระทัยจึงให้จับนกทั้งสามไปเลี้ยง

(๓)

สมุทไทยบางฉบับที่จารึกซ้ำกันบอกว่านางอรุณดี เป็นราชธิดาของท้าวพนมเคช

ต่อมาพระพิไชยวงศ์ได้นางอรุณคดีเป็นมเหสี จนความทราบถึงท้าววิรุณจักร จึงไต่สวนกับ
พระพิไชยวงศ์ว่าท้าววิรุณจักรตาย แล้วขึ้นครองเมืองแทน นางพิกุลทองทราบ ว่าว่ามีมนุษย์สามคน
พ่อลูกมาครองเมือง ก็รับอาสาทำเครื่องเสวยถวาย และลอบเอาดอกพิกุลทองปนในเครื่องเสวย
เมื่อพระพิไชยวงศ์เห็นก็จำได้ ก็ขริบทิ้งสี่จึงได้พบกัน

นางอรุณคดีถึงหวงนางพิกุลทองจึงได้เสกความว่านางพิกุลทองตก เป็นมเหสีของท้าววิรุณจักรแล้ว
นางพิกุลทองขอพิสูจน์ความจริงด้วยการลุยไฟ นางอรุณคดีลุยไฟแล้วทนร้อนไม่ได้ ถูกพระพิไชยวงศ์
ลงโทษ นางอรุณคดีสำนึกตัวก็ขอโทษนางพิกุลทองแล้วอยู่ร่วมกันอย่าง เป็นสุข

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

พินสวรรณ

พระพินสวรรณมีมเหสีชื่อนางอุบลวรรณา ทั้งสององค์ออกมาประสาธน์แล้วพลัดกัน นางอุบล
วรรณาได้ไปเป็นธิดาเลี้ยงของยักษ์ชื่อท้าววรณราช ส่วนพระพินสวรรณหลงทางอยู่ในสวนของนาง
แสงสุริยา ราชธิดาของท้าวหัตถ์อินทร์เจ้าเมืองโกล่า ต่อมาพระพินสวรรณได้นางแสงสุริยาเป็นมเหสี
จนท้าวหัตถ์อินทร์ทราบเรื่อง ไต่สวนกัน ท้าวหัตถ์อินทร์ถูกฆ่าตาย

ท้าววรณราชไปเยี่ยมท้าวหัตถ์อินทร์ เมื่อทราบเรื่องราวก็โกรธ ได้ทาบประลองฝีมือกับพระ
พินสวรรณแต่แพ้ จึงยอมเป็นไมตรีด้วย และพานางอุบลวรรณมาส่งคืน นางเกวสันยาพระขนิ
ของนางแสงสุริยา จึงจัดพิธีอภิเษกสมรสให้นางอุบลวรรณเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางแสงสุริยาเป็น
ฝ่ายซ้าย ครองเมืองโกล่า

วันหนึ่ง นางแสงสุริยาชวนพระพินสวรรณกับนางอุบลวรรณไปเที่ยวสวน ซึ่งขณะนั้นทั้งสอง
นางมีครรภ์แก่ นางแสงสุริยารับยาที่พระพินสวรรณเก็บดอกไม้ให้นางอุบลวรรณ ก็ได้เสกความว่า นาง
อุบลวรรณกล่าวนาง และกล่าวหาว่านางอุบลวรรณตกเป็นมเหสีของท้าววรณราชเสียแล้ว พระพิน
สวรรณโกรธและทุบตีนางแสงสุริยา นางเกวสันยาจึงให้พระพินสวรรณหย่ากับนางแสงสุริยา

ตอนกลางคืนพระพินสวรรณลอบเข้าไปหานางแสงสุริยา มอบแหวนกับผ้าทรงไว้ให้ไอรสที่
จะเกิดมา แล้วพานางอุบลวรรณขึ้นมาออกจากเมือง มาเหาะไปพักอยู่ที่ภูเขาหัตถ์กัน ขณะทีพระ

พิมสวรกรกับนางอุบลวรรณอนหลับ วิทยากรชื่อวิรุณมุข มาพบ ก็คิดจะลักนางอุบลวรรณไป แรกพอเห็นมีกรรกรังเกียด จึงเอาเชือกกระบอง ๓๐ พระชรรคไป มาซึ่งเกิดจากอำนาจอาวุธ เหล่านี้ก็หายไปด้วย

กล่าวถึงท้าววรรณราช เมื่อถึงเทศกาลพระวรวงศ์ก็เตรียมยกพลไปบำเพ็ญพระที่ขอกเขา ใหญ่ ขณะที่มาเพ็ญพระก็ได้ยินเสียงวิรุณมุขล่องอาวุธดังกึกก้อง จึงให้ยกขบวนรีบจับกุมมา เมื่อท้าววรรณราชเห็นอาวุธของพระพิมสวรกรก็จำได้ ให้เสนาไปค้นหาพระพิมสวรกรกับนางอุบลวรรณ แต่ไม่พบ จึงเอาอาวุธไปฝากนางแถวสันยาโว และบอกว่าควยประการต่าง ๆ

พระพิมสวรกรกับนางอุบลวรรณตื่นขึ้นเห็นอาวุธหายไป จึงออกเดินทางควยเท้าอยู่ไม่ป่า หลายวัน จนนางอุบลวรรณประสูติโอรส พระพิมสวรกรออกไปหาน้ำมาสงให้โอรส ไปพบสระของ ยักษ์กุมพิน ก็ลงไปอาบและหักคอกบัวมาฝากนางอุบลวรรณ กุมพินมาพบเข้าจึงจับพระพิมสวรกรไป ไล่กรงเหล็กไว้ นางอุบลวรรณคอยอยู่เป็นเวลาดนานไม่เห็นพระพิมสวรกรมา ก็เอาผ้าสไบผูกเป็น เปลไว้กับต้นไม้ ให้โอรสนอนแล้วออกตามหา เมื่อไม่พบก็คร่ำครวญจนหลับไป

พระบรมขรรณฤาษีมาพบกุมารนอนอยู่จึงนำไปเลี้ยง ให้ชื่อว่า พระกฤษณวงศ นางอุบลวรรณตื่นขึ้นมาเอาโอรสก็ไม่พบ นางสลบไปอีกด้วยความเสียใจ ท้าวมคธิดราชเจ้าเมืองมัทราช ออกมาเสาะแสวงหานางงามไม่ป่า เนื่องจากโทรทำนายว่าจะได้นางงาม มาพบนางก็พาไปอยู่ในวัง แก่นางไม่โยคี จึงส่งนางไปรับใช้กายาที่สวนขวา นางได้รับความทารุณต่าง ๆ นานา

นางแสงสุริยาประสูติโอรสชื่อพระพิมสุริยา และมอบกระบองกับศรพระชรรคของพระพิมสวรกร ให้ โทรทำนายว่าเมื่อพระพิมสุริยาอายุได้ ๕ ขวบ จะโคสุรบกับพี่น้องร่วมบิดา วันหนึ่งพระพิมสุริยา ออกไปเที่ยวเล่นไม่ป่า ซึ่งพระกฤษณวงศอาศัยอยู่กับฤาษี เสนายักษ์ไล่ค้อนเนื้อทรายเข้าไปใกล้ พระกฤษณวงศ พระกฤษณวงศโกรธ เกิดก่อกวนกับพระพิมสุริยา เมื่อแฉลงศรไปที่พระพิมสุริยา ก็กลายเป็นอาหาร พระพิมสุริยาแฉลงศรไปกลายเป็นพวงมาลัย พระพิมสุริยาสงสัยก็กลับไปเล่าให้ นางแสงสุริยาฟัง นางแสงสุริยาจึงออกไปพบพระกฤษณวงศในวันรุ่งขึ้น แฉลงศรว่าเป็นมารคา พระพิมสุริยามีศักดิ์เป็นน้อง พระกฤษณวงศไม่เชื่อ นางจึงพาพระพิมสุริยาเข้าไปในเขาไฟเป็นการ พิสูจน์ว่าพูดความจริง พระกฤษณวงศเชื่อแล้ว นางก็ฝากพระพิมสุริยาให้เล่าเรียนศิลปศาสตร์อยู่กับพระฤาษีด้วย

ฝ่ายกุมภินจับพระพิมลสุวรรณกได้ก็นำตัวไปถวายท้าววรรณราช ท้าววรรณราชโกรธมากจะฆ่า
กุมภินแก่พระพิมลสุวรรณกขอร้องไว้ แล้วพระพิมลสุวรรณกไปทูลหานางแสงสุริยาที่เมืองโกสลา นางพา
ไปพบโอรสในป่าใคร่รู้จักกันแล้ว พระพิมลสุวรรณกโหนงอยู่กรงเมือง แล้วพาโอรสทั้งสองไปตามหา
นางอุบลวรรณ พอเดินทางไปถึงแคว้นยักษ นางยักษ์กำลังจักรแปลงตัวมาช่วยพระพิมลสุวรรณกให้หลุมหลง
โอรสทั้งสองจึงฆ่านางยักษ์เสีย เทวดาคาดใจให้ยักษ์บริษัทั้งสามเดินทางไปถึงเมืองมัทราช พระพิม
ลสุวรรณกเข้าไปซ่อนตัวอยู่ที่อุทยานแล้วให้โอรสไปสททความ

พระกฤษณาจึงกับพระพิมลสุริยาไปพบนางอุบลวรรณกำลังผูกคอตายด้วยความเศร้าโศก ถึง
พระสวามีและโอรส ก็เข้าช่วยแล้วแสดงตัว นางอุบลวรรณไม่เชื่อ พอเห็นผ้าทรงกับแหวนที่ทราบ
ว่าเป็นโอรส จึงพากันออกมาพบพระพิมลสุวรรณก และเล่าถึงความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ ให้ฟัง

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

พิณสุริวงค์

ท้าวพิณสุริยากับนางสร้อยสุมาลี กรองเมืองศรีสวัสดิ์ ไม่มีโอรสสืบราชบัลลังก์ จึงขอบุตรของ
บุโรหิตมาแต่งตั้งเป็นรัชทายาท ตั้งชื่อว่าไวทัท ต่อมาอีกไม่นานนางสร้อยสุมาลีทรงครรภ์ ประสูติ
โอรสชื่อพระพิณสุริวงค์ บุโรหิตจึงพาไปไว้ที่เวทมนต์นั้นกาลให้อากาศมีดมิดไปทั่ว วิธีแก้อาถรรพคือต้อง
ขับไล่พระพิณสุริวงค์ออกจากเมืองไป ท้าวพิณสุริยาจำใจต้องให้ล่อยแพพระพิณสุริวงค์

พระพิณสุริวงค์ถูกลอยแพไป พอขึ้นบก ไปพบพญานาคซึ่งขึ้นมากำเพื่ออุ้มะ ถูกครุฑจับก็ช่วยไว้
พญานาคจึงลอบแหวนบุญคุณโดยให้ท้าววิรุณมาคา ซึ่งเป็นโอรสเดินทางไปเป็นเพื่อนพระพิณสุริวงค์ ทั้งสอง
เดินทางไปหลายปีจนถึงเมืองไตรจักร ก็เข้าไปขออาศัยอยู่กับทายาทที่เฝ้าสวน

นางฉกาเศสร (๔) ราชธิดาของท้าวมหาวงศ์กับนางลัคคินี เจ้าเมืองไตรจักรมาชมสวน
พระพิณสุริวงค์เห็นก็นักรัก จึงสวมแหวนของท้าววิรุณมาคา ร่างกายกลับกลายเป็นหญิงไป นางฉกา
เศสรพาไปอยู่ในวังและชุบเลี้ยงเป็นคนสนิท พระพิณสุริวงค์กลับเป็นชายได้นางเป็นเมีย เหลือ จนนางฉกา

(๔) บางฉบับบอกว่าชื่อนางเศสรสุวรรณก

เกสรทรงครม ท้าวมหาวงศ์กับนางฉลิลินเห็นนางไม่ขึ้นมาเผ่าก็สงมาเยี่ยม เมื่อเห็นรูปร่างของนาง ก็สงสัยว่าจะมีชายลักลอบเข้ามาสมักรสังวาสกับนาง จึงให้เสนายักษ์ทำหีบยนต์มาให้นางฉกาเกสร หีบนี้ถ้ามืดเป็นคนเปิดจะไม่เกิดอะไรขึ้น นางฉกาเกสรได้ยินเสียงคนครีในหีบก็รีบเร่งให้พระพิณ สุริวงศ์เปิด พอเปิดหีบยักษ์ในหีบก็ออกมาจับพระพิณสุริวงศ์ไว้ ท้าวมหาวงศ์ให้ประหารชีวิต แต่ท้าววิรุณมากามาช่วยไว้ พาพระพิณสุริวงศ์ไปไต่ถามกาล แล้วชวนน้องสาวชื่อนางจันทร์ ยกพลนาค มารับกับท้าวมหาวงศ์ได้ชัยชนะ ท้าวมหาวงศ์จัดพิธีอภิเษกสมรสให้พระพิณสุริวงศ์กับนางฉกาเกสร ไ้ทรงเมืองไตรจักร ท้าววิรุณมากาให้คาถาแก่ยักษ์ทั้งสองไว้แล้วกลับไปเมืองนาค

พอนางฉกาเกสรประสูติ โอรสชื่อพระพงศสุริยา พระพิณสุริวงศ์ก็คิดจะกลับไปแก่แคว้นุโรหิต นางขอขมาไปด้วยโดยฝากโอรสไว้กับท้าวมหาวงศ์ เมื่อลงสำเภาไปได้ ๕๐ วัน เกิดลมสลาตัน จึงทอดสมออยู่ที่หน้าเขานาวัง

กล่าวถึงอสุรปักษ์หรือวิรุณยักษ์ เป็นมารของท้าวหนทสูร มีหน้าที่ทำเนือความไปถวายท้าวมหาสุรทุก ๆ ๗ วัน เห็นสำเภาทอดสมออยู่ที่เกาะไปสะกดคนโหดร้ายแล้วอุ้มพระพิณสุริวงศ์กับนางกำนัลสามคนไปถวาย ท้าวมหาสุรมีมเหสีเป็นกนิรี มีราชธิดาชื่อนางเหมวัน ทรงเมืองจักรวาล พอเห็นพระพิณสุริวงศ์ก็ให้เอาไปจองจำไว้ และส่งนางกำนัลไปไห้นางเหมวัน

นางฉกาเกสรฟื้นขึ้นมาไม่เห็นพระพิณสุริวงศ์จึงให้เสนาลงสำเภากลับ นางขึ้นฝั่ง ระลึกถึง ท้าววิรุณมากา ท้าววิรุณมากาเล็งญาณดูทราบเหตุแก่ประชวรมาช่วยไม่ได้ ก็ไห้นางจันทร์มาแทน ทั้งสองนางเดินทางไปถึงเมืองไตรจักรแล้วแปลงเป็นยักษ์ไปขออาศัยอยู่กับตายายที่เฝ้าประตู สืบถามเรื่องในเมืองแล้ว นางจันทร์ก็กลายร่างเป็นงูเข้าไปกีดนางเหมวันตาย ท้าวมหาสุรให้เสนาป่าวร้องหาหมอรักษา นางจันทร์ก็รับอาสา โดยให้ทำพิธีคือเอาศพนางเหมวันไปตั้งไว้ในป่า ไ้มานานกัน ๗ วัน ไ้เวลารักษา ๗ วัน และไห้เลือกมนุษย์ผู้ชายเป็นกระสายยา ท้าวมหาสุรปฏิบัติตาม สิ่งพระพิณสุริวงศ์ไปไห้แล้วให้เสนายักษ์คอยเฝ้าดูอยู่

นางจันทร์กับนางฉกาเกสรสร้างยั่วไห้พระพิณสุริวงศ์หาคากลับโดยไม่แสดงตัวว่าเป็นมเหสี ตอนกลางคืนนางจันทร์สุมพิษออกจากทวนนางเหมวัน แล้วนางกับนางฉกาเกสรหลอกไห้พระพิณสุริวงศ์อุ้มนางเหมวันตามไปจนพ้นเขตแคว้นเมืองไตรจักร ก็ลองไห้พระพิณสุริวงศ์โดยสร้าง

ทำโทษลงทาง ผากนางเหมวันไว้กับพระพิรุณวิวงศ์ แล้วไปสำรวจทาง พระพิรุณวิวงศ์เกี่ยวพา
ราสีนางเหมวัน จนไคนางเป็นเมเหสี แล้วพานางหนีไปเมืองบาดาลนางจันทร์กับนางผกาเกษร
กลับมาไม่เห็นทั้งสองก็รู้เข้าทัน จึงตามไปที่เมืองบาดาล พระพิรุณวิวงศ์ก็ทราบความจริง

เสนาย์กับท้าวอยู่จนครบ ๗ วัน ไม่เห็นมีใครก็สงสัย นำความไปกราบทูลท้าวหนทูล
ท้าวหนทูลให้ยกข้อออกคิดความหมายนางเหมวันจนทราบว่านางไปอยู่ที่ไหน แล้วเตรียมทำสงครามกับ
ท้าววิรุณอากาศ

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

มโนห์รา

พระมารดาของนางมโนห์ราฝันร้าย โจรทำนายว่านางมโนห์ราจะเคราะห์ร้าย ครั้นเมื่อ
นางกินนรทั้ง เจ็ดคนจะไปเล่นน้ำที่สระน้ำมีหินพันกัเช่นเคย พระมารดาไม่ยอมให้นางมโนห์ราไป
และเก็บปีกหางของนางมโนห์ราไปซ่อนไว้ในโพชนก ไชนคณุกทวารไว้ นางมโนห์ราเป่ามนต์ให้
โพชนกเปิด นางศรีจุฑาญเป็นทีเข้าไปขโมยปีกหางของนางมโนห์รามาได้

เมื่อพรานบุญเห็นนางกินนรมาเล่นน้ำก็ส่งนาคบาทให้ไปจับนางมโนห์รา นางกินนรอีกหกนาง
ตกใจหนีไป พรานบุญก็ออกมาเก็บปีกหางนางมโนห์ราและพาตัวนางเดินทางมาไม่ป่า จนมาถึงไร่แห่ง
หนึ่งก็ป่าร่องสาว ๆ ชาวไร่ให้ไปอยู่เป็นเพื่อนนางมโนห์รา เพราะจะพานางไปถวายเจ้านาย

เรื่องในบทละคอนที่พิมพ์มีเพียงเท่านี้

โม่งป่า

ท้าวทิววงศ์กับนางมัจฉา มีโอรสชื่อพระอภัยทัต กษัตริย์ทั้งสองต้องการให้พระอภัยทัตมี
คู่ครองจึงป่าร่องรอยเอ็ดกษัตริย์ให้พาราชชิตามาให้พระอภัยทัตเลือกคู่ แต่พระอภัยทัตไม่พอพระทัย
ราชชิตาเหล่านั้น โจรทำนายว่าคู่ครองของพระอภัยทัตเป็นคนต่างเมืองและเป็นคนที่ตายไปแล้ว
นางมัจฉาจึงให้พระอภัยทัตแปลงตัวเป็นโม่งป่า รูปร่างใหญ่โต ผิวดำ จมูกยาว ตาเหลือก ผนังยาว
รุงรัง และให้ไม้เท้าคนที่ตายปลายชีเป็นไปควย นางสั่งว่าเมื่อพระอภัยทัตไปพบหญิงที่คู่ควรกับพระองค์

ก็ไม่ให้รวมประเวณี จนกว่าจะพาตัวมาไท้ นางมีจัญจุกเสียดก่อน พระอภัยพิภพในรูปของโม่งป่าก็ออก
เดินทางมาโดยไม่ไ้หวังว่าจะมีหญิงใดมารักโม่งป่า ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์เช่นนั้น

ท้าวพันทุมกับนางอัมพรครอง เมืองบรรพต มีราชธิดาชื่อ นางนิลวดี (๕) นางชอบออกไป
สงวนน้ำที่แม่น้ำเสมอ ในเวลานั้นโทรทนายว่านางจะเคราะห์ร้าย ท้าวพันทุมจึงให้สร้างสระน้ำไว้
หน้าปราสาท โม่งป่าเฝ้าออกนอกเขตพระราชวัง วันหนึ่ง นางกำลังสงวนน้ำอยู่ มีนกอินทรีบินมาโฉบ
นางไปถึงกลางมหาสมุทร นางคืนรจนมหิลลงในน้ำ ว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน ๗ คืน ก็เกลือกกลิ้งไปสิ้น
ชีวิตอยู่ที่ชายหาด ไม่มีผ้าพันกายเลย โม่งป่าเดินทางผ่านมาเห็นศพนาง เขาก็สงสัย ไซ้ไม้เท้าขุด
ขึ้นมาไ้ถ้าม นางเล่าความให้ฟังและยอมเป็นทาส ศิคตามรับไซ้ไปทุกหนทุกแห่ง โม่งป่าไท้ นาง
แสดงตัวเป็นภรรยาและเนรมิตมาชาด ๆ ไ้ นางพันกาย ขณะเดินทางมากบยกับวิรุณยวิกไ้สูรบกกัน
วิรุณยวิกแพ้ ไปตามวิรุณยเวกมารบก็แพ้ตายไปหิ้งคู้ โม่งป่าก็ไซ้ไม้เท้าขุดยักไซ้ไ้พื้นยักนห้งสองจึงยอม
เป็นทาส

โม่งป่าพานางนิลวดีเดินทางกลับเมืองบรรพต แะหลงไปถึงเมืองของท้าวพันทุมราช จึงไปขอ
อาศัยอยู่กับตายาย โม่งป่าล่องใจว่านางจะมีความรักไ้หรือไม่ โดยไท้ นางเอาแหวนของนางไท้ชาย
และข้อสุรามาทไ้กิน นางไท้ชายแหวนแล้วข้อผามาบุงเสียใหม่ ข้อสุรากับแกลมามากมาย โม่งป่า
แกลงทำเป็นเมาไล้ทุบศินาง นางวิ่งหนีลงไปอยู่ข้างล่าง โม่งป่าก็แกลงบันดาลไ้ฝนตกแฉวนอนขวาง
ประตูเรือน ถ้านางเป็นหญิงที่คิก็จะไม่เดินข้ามตัวสามีขึ้นเรือน ถ้านางเป็นหญิงไมคิโม่งป่าก็
จะหิ้งเสีย นางนิลวดีนั้งร้องไห้เปียกฝนอยู่เพราะขึ้นเรือนไมคิ โม่งป่าเวทนาจึงถูจากประตูไป
บันดาลไ้ฝนหยุดแล้วไปวิ่งเล่นกับเด็ก ๆ เด็กจงโม่งป่าเข้าไปในเมืองไ้ร้องกันเกรียวกราวจน
ไคยินไปถึงท้าวพันทุมราช พระองคจึงไ้จับตัวโม่งป่าไปคู้

(๕) ไ้สมุคไทยเขียนว่า นินละวดี เพื่อให้ออกเสียงตามนี้ แต่บางแห่งก็เขียนว่า นินควดี
ซึ่งควรจะออกเสียงว่า นินละวดีมากกว่า

นางนิลวดีทราชมเรื่องเขาก็กลัวใจ ทั้งยายเขาก็รังเกียจเพราะกลัวจะพลอยมีความผิดไปด้วย นางจึงเก็บข้าวของตามเข้าไปในเมือง ท้าวพิรุณราชเห็นนางก็อยากได้มาเป็นเมีย เหล่าจึงให้อาจารย์ โมงป่าไปประหาร นางนิลวดีแสดงความจงรักภักดีด้วยการติดตามไปไม่ยอมห่าง โมงป่าได้นางกลับ นางก็ไม่ยอม เมื่อเพชรฆาตไซอาวูธฆ่าโมงป่าไม่ตายก็ไล่ไฟเผา นางนิลวดีกระโดดตามเข้ากองไฟ โมงป่ารับนางไว้แล้วดวงท้าวพิรุณราชว่า ถ้ากองการจะฆ่าให้ตายของผลักให้ตกเหว และกองให้ท้าวพิรุณราชเป็นคนเล็กเอง เมื่อท้าวพิรุณราชผลักโมงป่าก็จุดท้าวพิรุณราชลงเหวไปด้วย นางนิลวดีก็กระโดดตามลงไป โมงป่าอุ้มนางไว้ ท้าวพิรุณราชอยู่ในเหวมีความเกรงกลัวมากจึงยอมเป็นทาส และได้แหวนของนางนิลวดีมาคืนให้ จากนั้นโมงป่าก็พานางนิลวดีไปยังเมืองบรรพต ผู้คนในเมืองแตกตื่นกันมาก ท้าวพันทุม นางอัมพรและรอยเอื้องกษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้นเสด็จมารับนอกเมือง โมงป่าก็ลงใจหาพันทุมโดยการไล่ทุบตีนางนิลวดี ท้าวพันทุมเป็นคนฉลาด จึงเฉยเสียและห้ามรอยเอื้องกษัตริย์ไม่ให้รุมรบกับโมงป่า โมงป่าขู่ขโมยเป็นเชิงขอโทษนางนิลวดี แต่ไม่ยอมเข้าเมือง ต่อเมื่อเด็ก ๆ มาล่อจึงตามเด็กเข้าไป

ท้าวพันทุมไม่พอพระทัยที่จะให้นางนิลวดีอภิเษกสมรสกับโมงป่า แก่ก็ส่งลับในทีหาของโมงป่าอยู่ เพราะโทรทำนายว่านางนิลวดีจะได้คู่ครองเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก จึงคิดลอบพระทัยให้จัดพิธีอภิเษกสมรสขึ้น ในขณะที่เดียวกันโมงป่าถูกรอยเอื้องกษัตริย์คำว่า เยาะเย้ย และเขารุมสู้รบด้วย โมงป่าสำแดงฤทธิ์เหาะขึ้นไปสู้อากาศได้ชัยชนะ

ระหว่างที่รอพิธีอยู่นั้น โมงป่าก็กลายร่างเป็นพระอภัยพิศเข้าไปเกี่ยวพาราสีนางนิลวดี แต่ นางไม่ยอม จึงกลับเป็นโมงป่าเหมือนเดิม จนกระทั่งทำพิธีอภิเษกสมรส โมงป่ากลายร่างเป็นพระอภัยพิศ แล้วพานางกลับบ้านเมือง เมื่อเดินทางไปถึงสองไปนอนพักอยู่กลางป่า นางพิรุณราชมาพบ เขาก็ใช้เวทย์มนต์เป่าไฟให้พระอภัยพิศหลงใหลนางและพาไปอยู่ที่ภูหา นางนิลวดีมาทูลหาพระอภัยพิศให้วิรุณวิกกับวิรุณยเวกช่วยจับนางพิรุณมาได้ นางพิรุณยบอกว่าเวทย์มนต์ของนางจะคลายได้โดยใช้ น้ำทิพย์ร่ำของพระอภัยพิศ วิรุณวิกรับอาสาไปหาน้ำทิพย์ ถูกท้าวพาลีราชผู้รักษาสระจับได้ วิรุณยเวกตามไปช่วยก็ถูกจับอีก นางนิลวดีคอยไม่ไหวจึงใช้อำนาจไม่เท่าอมพระอภัยพิศเหาะไปสร่งน้ำทิพย์ แล้วพระอภัยพิศสู้รบกับท้าวพาลีราชได้ชัยชนะ

กล่าวถึงพระฤาษีโกดม มีธิดาที่โคม่าจากคอกบัวชื่อนางประทุมเกสร เมื่อถึงเวลาที่พระ

ฤๅมิจะสิ้นอายุก็เนรมิตดอกไม้ใหญ่ให้นางอยู่ ถ้าใครไม่ใช้กุญแจของนางจะมองไม่เห็นดอกไม้ที่
พระอภัยที่ค่อมนางนิลาคีเหาะมาถึงอาศรม ลงไปตรงน้ำในสระก็พบนางประทุมเกสรจึงพานางไปด้วย
เมื่อไปถึงภูเขาศักดิ์สิทธิ์ พระอภัยที่ค่อมการล่องใจว่าทั้งสองนางจะมีความริษยากันหรือไม่ เพราะนาง
ประทุมเกสรมีฤทธิ์ เนื่องจากได้เรียนวิชาจากพระฤๅณี แก่นางนิลาคีไม่มี ขณะที่ทั้งสองนางนอนหลับ
พระอภัยที่ค่อมก็แปลงตัวเป็นหงส์ทอง ขอนไม้เท้าไว้ในกาย พอดีทั้งสองนางตื่น ตามหาพระอภัยที่ค่อม
ก็แกล้งบอกว่ามียักษ์มาลักพระอภัยที่ค่อมไป ให้นางสามไป นางประทุมเกสรจึงอุ้มนางนิลาคีเหาะไป
ตามทางที่หงส์ให้

นางหิริญญักขามีภรรยา คองการฝากฝังโอรสในครรภ์ไว้กับพระอภัยที่ค่อมจึงออกเที่ยวตามหา
มาพบสองนางเข้าจึงร่วมเดินทางไปด้วย พระอภัยที่ค่อมกลายเป็นคนเหาะตามหลังสองนาง
มา แต่บังตาไว้ไม่ให้นางเห็น พอพบนางหิริญญักขาก็ละอาย เมื่อจวนจะถึงเมืองของพระองค์ก็แปลง
เป็นยักษ์มาขวางหน้า ไค้สู้รบกับนางประทุมเกสร พระอภัยที่ค่อมทำเป็นแพแล้วหนีไป นางนิลาคี นาง
ประทุมเกสร และนางหิริญญักขามาถึงเมืองแก้วหูกยังอยู่นอกเมือง ครั้นท้าวภักทวงศ์กับนางมัจฉา
ทราบเข้าก็ออกมาจับ นามัจฉาทดสอบว่านางทั้งสามจะมีชาติตระกูลสูงหรือไม่ โดยสร้างพลับพลา
มีรูปจำลองของนางมัจฉาอยู่ข้างใน ให้นางทั้งสามเข้าไปในพลับพลา นางนิลาคีกับนางประทุมเกสร
ไม่ไค้ไหวรูป แก่นางหิริญญักขาไหว จึงรู้ว่านางหิริญญักขามีชาติตระกูลต่ำ

พระอภัยที่ค่อมแปลงเป็นยักษ์มาตีเมือง นางประทุมเกสรก็แปลงเป็นยักษ์ต่อสู้พระอภัยที่ค่อม
หนีไป ทำให้ชาวเมืองนิยมชมชื่นมาก หลังจากนั้นพระอภัยที่ค่อมก็แปลงกายเป็นโม่งป่าเสด็จเข้าเมือง
เพื่อล่องใจนางนิลาคีและนางประทุมเกสร

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

มณีพิไชย

พระมณีพิไชยบุรุษกับนางจันทร์ เทวีมีโอรสชื่อพระมณีพิไชย วันหนึ่งพระมณีพิไชยไปประพาสป่า
พบนางในปล่องไม้ไผ่มีกลิ่นกายหอม ก็พากลับเมืองและทำพิธีอภิเษกสมรสกับนาง พระพิไชยบุรุษ
ตั้งชื่อนางว่า ยศพระกลิ่น

นางจันทรวีไม่ชอบนางยอพระกลิ่น เพราะต้องการให้พระมณีพิไชยอภิเษกสมรสกับราชธิดาของพระเจ้ากรุงจีน ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนส่งสารมาขอพระมณีพิไชยก่อนที่พระมณีพิไชยจะไปพบนางยอพระกลิ่น ดังนั้นในวันหนึ่ง เมื่อพระมณีพิไชยเสด็จเยี่ยมเมือง นางยอพระกลิ่นนอนหลับไป นางจันทรวีจึงแอบเอาเลือดแมวทาปากนางยอพระกลิ่น เอาหางแมวแถมผมนางและกล่าวหาว่านางเป็นยักษ์แล้วขับไล่ออกจากเมือง

พระอินทร์ซึ่งเป็นพระบิดาของนางยอพระกลิ่น ลงมาช่วยแปลงร่างให้เป็นพรานมณี ให้คาตากันสัตว์พิษ แล้วคล้ใจให้นางจันทรวีไปสร่งน้ำ นางจันทรวีไปสร่งน้ำเห็นคอกบัวลอยมากก็เอามาแฉนมเล่น ฝูงในคอกบัวก็กัดนางสิ้นชีวิต พระพิไชยนุราชให้เสนาไปว่าร้องหาหมอรักษา เจ้าพราหมณ์ซึ่งอยู่ที่ศาลาในป่ารับอาสารักษาและให้พระมณีพิไชยนุราชจับวอทองมารับ

พระมณีพิไชยเห็นเจ้าพราหมณ์หน้าเหมือนนางยอพระกลิ่นก็สงสัย พยายามจะไล่โลม แต่เจ้าพราหมณ์ระแวงตัว เมื่อรักษานางจันทรวีทัน เจ้าพราหมณ์ถามนางจันทรวีเรื่องนางยอพระกลิ่น โดยบอกว่าถ้านางจันทรวีโกหกก็จะตองตาย นางจันทรวีก็กลัวตายก็บอกความจริงว่านางกลิ่นแกล้งนางยอพระกลิ่น พระพิไชยนุราชแอบฟังอยู่หลังม่านโกรธมากและไล่หนุมที่นางจันทรวี

เจ้าพราหมณ์ขอพระมณีพิไชยไปเป็นทาส พาพระมณีพิไชยไปอยู่ที่ศาลาแดงดองใจโดยทำเป็นออกไปหาเครื่องยาไม้ป่า บอกพระมณีพิไชยว่าจะให้หนองสาวมาอยู่เป็นเพื่อน แล้วแปลงตัวเป็นน้องสาวเจ้าพราหมณ์กลับเข้ามาในศาลา มาช่วยพระมณีพิไชย พระมณีพิไชยไม่ได้ยินดี ทั้ง ๆ ที่สงสัยว่าเหตุไฉนน้องสาวเจ้าพราหมณ์จึงมีรูปร่างหน้าตาเหมือนนางยอพระกลิ่น เพียงแต่กายไม่มีกลิ่นหอมเท่านั้น หอตกเย็นน้องสาวเจ้าพราหมณ์กลับไป เจ้าพราหมณ์กลับเข้ามาในศาลา ทูลว่าพระมณีพิไชยว่าไปเกี้ยวน้องสาว พระมณีพิไชยปฏิเสธ เจ้าพราหมณ์ก็เชื่อ

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

สังข์ทอง

ท้าวศรีวิมลมีมเหสีสองพระองค์ชื่อนางจันทรวีกับนางจันทา นางจันทาเป็นมเหสีรองมีความ

เรียนนางจันทร์เทวี เมื่อนางจันทร์เทวีประสูติโอรสเป็นหอยสังข์ นางจันทร์ทศลินบนโหรให้โหร
ทำนายว่าเป็นกาลกัมมีย์ ท้าวศรีวิมลจึงจับนางจันทร์เทวีกับหอยสังข์ไปจากเมือง

นางจันทร์เทวีไปอาศัยอยู่กับทนายที่ไร่ พระสังข์ออกมาจากสังข์ช่วยทำงาน จนนางทราบ
ความจริงคือหอยสังข์เสีย กร้านนางจึงพาประสูติราชธิดาชื่อ นางจันทร์ ท้าวศรีวิมลยังไม่ได้ยกของนางขึ้น
เป็นใหญ่ นางโหยบเอาสุเมธาท่าเสียด ทูลขอร้องว่านางจันทร์เทวีมีโอรสอีกองค์หนึ่งอยู่ไม่ป่า ถ้า
ปล่อยไว้ก็จะ เป็นภัยให้จับไปถ่วงน้ำเสีย พระสังข์ถูกจับไปถ่วงน้ำ จมลงไปถึงเมืองบาดาล พญานาค
พบเข้าก็นำไปเลี้ยง เห็นว่าพระสังข์ไม่ควรอยู่ในเมืองบาดาล ก็ส่งพระสังข์ขึ้นสู่เกาะยกไปให้นาง
ยักษ์พันธุรัตเลี้ยงเป็นลูก นางยักษ์และบริวารจำแลงตัวเป็นคนไม่ให้พระสังข์กลัว

พระสังข์อยู่กับนางพันธุรัตไปนาน ๆ ก็เกิดความสงสัยจึงค้นหาความจริง ไปพบกระดูกคนและ
สัตว์เกลื่อนอยู่ที่ครัวไฟ ก็นึกว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์ และยังพบบั้งเงินบั้งทอง รูปเงาะ เกือกและ
กระบองอีกควย วันหนึ่งเมื่อได้โอกาสจึงลงขุดตัวในบั้งทอง สวมรูปเงาะ ไล่เกือกและถือกระบอง
เหาะหนีไป นางพันธุรัตตามไปทันที่ภูเขา แยกควยแรงอธิษฐานของพระสังข์นางจึงขึ้นไปบนภูเขาไม่ได้
จึงเขียนมนต์เรียกเนื้อเรียกปลาให้ไว้ที่กองหินแล้วขาดใจตายด้วยความเสียใจ พระสังข์ให้พวกยักษ์
นำศพนางกลับเมือง เรียกมนต์แล้วก็ออกท่องเที่ยวไป

ท้าวสามลกับนางมดตามีราชธิดาเจ้าองค์ องค์คู่ทองชื่อนางธนา ได้ให้ราชธิดาเลี้ยงพวง
มาลัยเลือกคู่ นางธนาไม่พอพระทัยในชายใดจนพบพระสังข์ในรูปของเจ้าเงาะ จึงเลี้ยงพวงมาลัย
ไปให้เพราะเป็นคู่ครองกัน ท้าวสามลโกรธมาก ไล่เจ้าเงาะกับนางธนาไปอยู่กระท่อมปลายนา
นางธนาอดนอนให้พระสังข์ถือกระบองเงาะแก้มไม่ได้ผล ร้องถึงพระอินทร์ทูลลงมาทักท้วงก็กลัวกับ
ท้าวสามล ไม่มีใครสู้พระอินทร์ก็ท้าวสามลจึงทูลไปอพระสังข์ให้ไปก็กลัวกับพระอินทร์ พระสังข์
ถือกระบองเงาะก็กลัว พระอินทร์ทำเป็นแพกลับไป ท้าวสามลให้พระสังข์ครองเมืองแทน

กล่าวถึงท้าวศรีวิมลบรรทมอยู่ในที่ พระอินทร์มาปรากฏให้เห็นและชี้ให้เห็นว่าจะเอาชีวิต ถ้า
ไม่ไปรับนางจันทร์เทวีกับพระสังข์กลับมาภายในเจ็ดวัน ท้าวศรีวิมลตกใจแล้ว ให้เสนาไปถามหานาง

จันทร์เทวี นางจันทร์ทราบเรื่องก็เข้าเฝ้าเย็บ ท้าวศรีวิมลไล่ทูมก็นางไปแล้วเกิดความสงสาร
ตามไปปลอมปลอมไปพบยายเฒ่า กำลังทำพิธีให้นางจันทร์ทศลินทราบความจริงว่า นางจันทร์ทำ
เสน่ห์ จึงจับนางจันทร์ ยายเฒ่าสุเมธาท่าและโหรมาประหารชีวิต แล้วไปรับนางจันทร์เทวีกลับมา

ต่อมาท้าวยศวิมลกับนางจันทร์เทวีไปหาพระสังขที่เมืองท้าวสามล โดยปลอมเป็นคนเขื่องใจ
เข้าไป ในวันนั้นพระสังขกำลังจะเสด็จเยี่ยมเมือง ทั้งสองจึงไปกอดเฝ้าดู

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

สังขศิลป์ไชย

นางเกสรสูมณฑาเป็นแม่เหสีของท้าวกุมภัตต์ ท้าวกุมภัตต์ลักนางไปจากท้าวเสนาภูฏ ซึ่ง
เขมร มีราชธิดาชื่อนางสุพรรณ ท้าวกุมภัตต์ทองยกนางสุพรรณให้ชื่อนานาคเนื่องจากแพสกา อยู่มา
วันหนึ่งนางเกสรสูมณฑาเห็นว่าพระอิศวรให้พระอาทิตย์มาแปลงรัศมีเป็นไฟไหม้ปราสาทแล้วกราบทูลนาง
ไป นางตกใจกินใจแล้วความฝันให้ท้าวกุมภัตต์ฟัง ท้าวกุมภัตต์ทำนายว่า ญาติของนางจะเป็นศัตรูกับท้าว
กุมภัตต์ และจะพาตัวนางไปเสีย

ท้าวกุมภัตต์ไปเที่ยวป่า พระสังขศิลป์ไชยโอรสของท้าวเสนาภูฏมาตามหานางเกสรสูมณฑา
แสดงตัวว่าเป็นหลาน เล่าว่าเมื่อพระสังขศิลป์ไชยประสูติได้ ๓ วัน โหรทำนายว่าเป็นกาลกัม
เพราะถือศรกับพระขรรค์ออกมาจากกรรภ ทั้งนางไกรสรทาสของนางประทุมก็คลอดลูกเป็นราชสีห์
ชื่อว่าสิงหราช นางประทุม นางไกรสร ถูกขับไล่ออกจากเมืองพร้อมทั้งโอรสและราชสีห์ด้วย

เมื่อพระสังขศิลป์ไชยอายุได้ ๑๕ ปี หกกุมารโอรสของพี่สาวนางประทุมตั้งเจ็ดนางก็มาออกให้
พระสังขศิลป์ไชยไปตามหานางเกสรสูมณฑา พระสังขศิลป์ไชยให้หกกุมารกับสิงหราช กอดอยู่แล้ว
มาตามหานาง เมื่อท้าวกุมภัตต์กลับมา นางก็ซ่อนพระสังขศิลป์ไชยไว้ จนท้าวกุมภัตต์นอนหลับไป
พระสังขศิลป์ไชยบังค้ำไทนางเกสรสูมณฑาหนีไปกับพระอลก เมื่อท้าวกุมภัตต์ถามมากก็ต่อสูจนท้าวกุมภัตต์
ได้รับบาดเจ็บหนีไป ท้าวกุมภัตต์ไปบังค้ำเหวคาไฟเนรมิตดอกจำปาเป็นรูปนางประทุม และนำรูปนั้น
ไปห้พระสังขศิลป์ไชยให้ส่งนางเกสรสูมณฑากัน พระสังขศิลป์ไชยจะกินนาง แต่สิงหราชหักทันท
พอพระสังขศิลป์ไชยแผลงศรไปรูปนั้นก็กลายเป็นดอกจำปา พระสังขศิลป์ไชยจึงฆ่าท้าวกุมภัตต์

นางเกสรสูมณฑาให้พระสังขศิลป์ไชยไปรับนางสุพรรณก่อน โดยให้เอากระดานสกาของ
ท้าวกุมภัตต์ไปทำพญานาคเล่น มีข้อแม้ว่า ถ้าพระสังขศิลป์ไชยแพ้จะช่วยปราบครุฑให้หมด ถ้าชนะ
จะไต่มาเมืองและทุกสิ่งทุกอย่างของพญานาค พระสังขศิลป์ไชยชนะก็ชอนางสุพรรณ พญานาคไม่ยอม
เกิดสู้รบกัน พญานาคแพ

พอเผาศพท้าวกุมภกันต์แล้ว พระสังขศิลาไปขอยกนางเกสรสูมณฑากับนางสุพรรณไปพบททกกุมาร ททกกุมารอุจฉาศิศาพระสังขศิลาไปขยววิธการ่างๆ ในที่สุดก็ณลัภพระสังขศิลาไปขยทกแหว แล้วยานาง ทั้งสองเขาเมือง นางเกสรสูมณฑาเอาสไบกับของผมทำขงบักไว้บนยอดเขา อธิษฐานว่าถาพระสังขศิลาไป ขยไม่กายก็ขอให้มีผบขงนี้ ททกกุมารพานางทั้งสองไปหาทาวเสนาภฏ แลวกราบทลว่าขายักขาย นาง เกสรสูมณฑากราบทล เรื่องพระสังขศิลาไปให้ทราบ แต่ไม่มีไกร เชื่อ คือว่าณียกับเขาสิงนาง

พอกล่าวภาแล่นไปมามองเห็นสไบกับของผมของนางเกสรสูมณฑาก็นำมาถวายทาวเสนาภฏ นางเกสรสูมณฑาเชื่อว่าพระสังขศิลาไป ขยยังไม่ตายก็ชวนนางสุพรรณไปถามหา ทาวเสนาภฏขัดไม้ได้ก็ ไปถวาย

กล่าวถึงพระอินทร อาสน์แข็งกระด้าง จึงเล็งทิพยเนตรดูเห็นพระสังขศิลาไปขยอยู่ในแหว ก็ลง มาช่วย พระสังขศิลาไป ขยกลับเข้าเมืองของนางประทุม ซึ่งแหวคาเนรมิตให้เมื่อครั้งถูกทาวเสนาภฏ ขยได้มา ต่อมาพระสังขศิลาไปขยออกประพาสป่า ไปสุรมกับเสนาของทาวเสนาภฏ จึงได้พบกับทาวเสนา ภฏ นางเกสรสูมณฑาและนางสุพรรณ พระสังขศิลาไปขยจึงพาทาวเสนาภฏไปขยคณคักกับนางประทุม

เรื่องในสมศไทยมีเพียงเท่านี้

สุวรรณศิลาไป

ทาวอาทิพกับนางแก้วคารามีราชธิดาชื่อนางเกศสุรียา นางเกศสุรียาเป็นทุกขัวจะไม่มีคู้ ครอง พี่เลี้ยง ๕ คนทราบเรื่องจึงวาคูรนางแลวพากันทองเทียวไปโนป่า ประมาณเดือนหนึ่งก็ไปถึง กรุงแก้วขนมท เจ้าเมืองชื่อทาวสุวรรณหรือทาววิวงษา มีไอรสชื่อพระสุวรรณศิลาไป พี่เลี้ยงทั้งห้าก็ อธิษฐานว่า ถานางเกศสุรียาเป็นคู้ครองของพระสุวรรณศิลาไป ก็ขอให้พวกนางเข้าไปโนวังได้โดยไม่มีไกรเห็น นางพี่เลี้ยงทั้งห้าณเขาไปโนวัง โดยไม่มีไกรสังเกตเห็นว่าไม่ใช่พวกนางก้านัดโนวัง แลวเข้าไปขยร่วมกับวงมโหรี ขยเพลงกล่าวขยถึงพระสุวรรณศิลาไปว่าเป็นภษักรียที่เพียบพร้อมไปถวาย รูปโฉม กุณงามความดี แต่ยังไม่ณมเหสี และกล่าวชมเชยนางเกศสุรียาว่าเป็นหญิงที่มีควมสวยงาม เหมาะสมกับพระสุวรรณศิลาไปมาก

พระสุวรรณหิลปไก่อั้งเพลิงก็โศกหาแก้วมูรอง พบนางทั้งห้าและโครูปนางเกศสุรียา พระองค์
จึงให้เสนาทำนาวาสอดสายบนก่เป็นรูปหงส์ ชักขึ้นไปในอากาศ แล้วพาที่เลี้ยงสี่คนขึ้นนาวาไปถึงเมือง
ของท้าวอาทิตย์ บ่ายหัวนาวาลงไปพักอยู่ที่นั่น ตกกลางคืนพระสุวรรณหิลปก็เข้าไปสมภักสังวาสกับ
นางเกศสุรียา ต่อมาท้าวอาทิตย์ทราบเรื่อง โท้ทหารมาล้อมปราสาทนางเกศสุรียาไว้ พระสุวรรณหิลป
จึงยิงศรส่งข่าวไปให้พี่เลี้ยงมารับ

เรื่องในสมุทไทยนม. เล่ม ๑ ชั้นเดิม ๒ ความไม่ทอกัน

ไวยพัทกรไปหานางเกศสุรียาในสวน ถ้ามถึงวานรที่ตามนางมา นางบอกว่าวานรกายแล้ว
และนางกลัวนางยักษ์เหตของไวยพัทกร ไวยพัทกรจึงพานางกลับ เมืองบอกว่าพานางไปฝากสหายไว้
วานรที่แอมมองอยู่ที่น้ำความไปทูลพระสุวรรณหิลป และเฝ้าทราบบว่าไวยพัทกรพานางเกศสุรียาไป
อยู่ที่เมืองของท้าวลพพาน วานรคามไปพบนาง นางก็ถอดแหวนฝากมาถวายพระสุวรรณหิลป วานร
รับแหวนแล้วลอบเข้าไปที่ปราสาทของนางสุรียจันทร์ราชธิดาของไวยพัทกร และถูกจับได้ทรงเหล็กไว้

ไวยพัทกรให้วิรุณธร ปลอมเป็นศพนางเกศสุรียาลอเข้ามา พระสุวรรณหิลปเสร์วโทกมาก
จนสลบไป พญาชมพูนิงป่าดงด้ายให้เผาศพภู วิรุณธรรอน เหาะหนีจึงถูกจับ พระสุวรรณหิลปปล่อย
วิรุณธรไปและตั้งความไปว่า ให้ไวยพัทกรคืนนางเกศสุรียาให้ ไวยพัทกรไม่ยอม ไปตามไวยราชมา
รบอีก

ฝ่ายวานรถูกขังอยู่ที่เป่ามณฑะกดยักษ์ แล้วหักกรงออกไปอุ้มนางสุรียจันทร์ไปถวายพระ
สุวรรณหิลป รวมทั้งแหวนของนางเกศสุรียาคด้วย

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

สุวรรณหงส์

พระสุวรรณหงส์เป็นโอรสท้าวสุทนต์นุราชและนางศรีสุวรรณ ครองเมืองไอยรัทน์ คืนหนึ่ง
พระสุวรรณหงส์นอนฝันไปว่ามีคอกบัวบุคขึ้นมาที่หน้าพระลาน พระองค์เอาจมาเขยชมแล้วถูกอสรพิบใน
คอกบัวกัดเสียชีวิต ก็เอาเมสตรคอกบัวมาทาพระองค์แล้วฟื้นขึ้น ไทรท่านายฝันว่าพระสุวรรณหงส์

จะไ้ใครครองแล้วถูกศัตรูฆ่าตาย ก็ครองจะเอายามาแก้ให้

พระสุวรรณหงส์ไปตรงนำ เห็นขอบทองมาลอยนอนอยู่ ผู้ใดจะเก็บเอาก็ไม่ไ้ จึงเก็บมาเปิดดู เห็นพวงมาลัยร้อยเป็นศัวัอักษร ความว่า นางเกศสุริยง อยู่เมืองมัทตั้งอัครนาถ เลี้ยงพวงมาลัยมาหา ก็ครอง ถ้าใครเก็บขอมนี้ไ้ขอไ้ไปตามหานาง พระสุวรรณหงส์หลงใหลนางอย่างมาก แต่ไม่รู้จัก เมืองมัทตั้ง ท้าวสุทัษณุราชจึงแนะนำให้ชักว้าวเสียงไป ถ้าว้าวลวยไปตกเมืองไหนก็แสดงว่านางอยู่เมืองนั้น พระสุวรรณหงส์อิชฐานแล้วชักว้าว ว้าวไปตกเมืองมัทตั้งอัครนาถ พ้นอยู่กับขอกปราสาทของ นางเกศสุริยง พระสุวรรณหงส์ไ้ไสยาบ่านไปหานาง

เมื่อพระสุวรรณหงส์ไ้นางเกศสุริยง เป็นมเหสีแล้ว พี่เลี้ยงทั้งหกคนของนางเกศสุริยงมาเห็น เข้าจึงคบคิดกันเอาดอกยันทมาผูกไว้ที่หน้าคาง พระสุวรรณหงส์ไ้ไสยาบ่านมาหากอนค้ำ ก็ถูกดอกกลแห่งที่หน้าอก จึงแข็งพระทัยไ้ไสยาบ่านกลับมาสิ้นพระชนม์ที่เมืองไอยร์กัน

ฝ่ายนางเกศสุริยงคอยหาพระสุวรรณหงส์ไม่ เห็นมาจนรุ่งเช้า นางสงสัยจึงเปิดหน้าต่างดูเห็น ดอกยูกสายยันทมีเลือดคักก็ทราบเรื่องราว นางลอบหนีออกจากเมืองตามพระสุวรรณหงส์ไปถึงไ้ป่า ลีร่าครวญจนสลบ พระอินทร์ทราบเรื่องก็ลงมาประทานน้ำม้นสำหรับชุบชีวิตไ้นางและแปลงร่างนางเป็นพรานหมม ไ้หาวรุชสำหรับป้องกันตัว นางไ้ไปสู้กับยักษ์กุมภอิตต์กับนนิเวกไ้ชัยชนะ ยักษ์กุมภอิตต์ บอมเป็นบิวาร นางแปลงร่างยังเป็นพรานหมมแล้ว เค้นทางไปควบกันถึงยังเมืองไอยร์กัน

ท้าวสุทัษณุราชกำลังจะทำพิธีเผาศพพระสุวรรณหงส์ นางเกศสุริยงรับอาสาชุบไ้ฟื้น พระสุวรรณหงส์ฟื้นชีวิตขึ้นเห็นนางก็คิดว่า เป็นมเหสีกลับมา จึงไ้ความไขว่คว้าพิสูจน์ไ้ว่าเป็นหญิงหรือมี นางปฏิเสธ เมื่อท้าวสุทัษณุราชถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น พระสุวรรณหงส์ไ้เกรงคิควานางเกศสุริยงทำ ดอกยันทคักไว้ก็ว่านางต่าง ๆ นางเกศสุริยงในรูปของพรานหมมไ้ผูกแก้ไ้

พระสุวรรณหงส์ไ้ยินเสียงพรานหมมก็คิดว่า ไ้มเหสีของพระองค์ จึงหาทางพิสูจน์ไ้ช่วยการ พาไปชมสวน ถานางเป็นหญิงก็จะเขยชมดอกไม้ ถ้าไม่สำเร็จจะพาไปถ้ำทองซึ่งมีเพชรนิลจินดา มากมาย หรือถ้ายังพิสูจน์ไม่ไ้ก็พาไปสระน้ำกรด สระนี้ถ้าผู้ชายลงไปจะไม่ไ้อะไรเกิดขึ้น แต่ ถ้าผู้หญิงลงไป โลหิตจะไหลออกมาจากร่างกาย

กุมภัตถ์มอบใ้ภรรยาพระสุวรรณหงส์ปรึกษากับท้าวสุทัศน์นุราช จึงเคียนไ้หนางระวังแก้ว นางก็ไม
ขึ้นหมกอกไม้ และเพชรนิลจินดา ครั้นไปถึงสระน้ำกรก กุมภัตถ์ก็โยนใ้ไ้หนาง งฉีกปีกใ้จนเลือกใ้
ไหลปนกับโลหิตของนาง พระสุวรรณหงส์ก็สุจนไมได้จึงแค้นพระทัยมาก

เมื่อกลับมาถึงปราสาท พระสุวรรณหงส์บรรทมหลับไป นางเกศสุริยงก็เขียนสารเล่าเรื่อง
ว่านางคือนางเกศสุริยงตามมาช่วย แลวขอลากลับเมือง นางหนีกลับไปไ้ป่า แปลงร่างเป็นหญิง
แล้วกลับไปคอยอยู่ใ้ปราสาทของนาง ความกลัวว่าพระสุวรรณหงส์จะตามมาฆ่า ก็ไ้หนายข้างหลือ
รูปหญิงเป็นรูปนาง เอาผ้าฝ้ายกรอกใส่ข้างในและวางรูปปั้นไ้ทนอมบนแท่นบรรทม ส่วนตัวนางแฝงมาน
คอยอยู่ พระสุวรรณหงส์คืนขึ้นมาทราบเรื่องราวจึงโกรธมาก ตามไปถึงเมืองมัทคงอัคครนาด เข้าไป
พันรูปทูลขอขาด แล้วสูบเลือดกินจนหมด พอจะพันคอตัวเองตามไปทวยความเสียดใจ นางเกศสุริยงก็
ออกมาทูลตักทานและปรับความเข็ดใจกัน พี่เลี้ยงทั้งห้าเห็นเข้าก็นำความไปกราบทูลท้าวสุวรรณหง
ษิคาขางเกศสุริยง ท้าวสุวรรณหงษิมารบกับพระสุวรรณหงส์ ถูกพระสุวรรณหงส์ฆ่าตาย แลวพระสุวรร
ณหงส์ขึ้นครองเมืองมัทคงอัคครนาด

ต่อมาพระสุวรรณหงส์จะตามนาง เกศสุริยงกลับเมืองไ้ยรัทน จึงใ้กุมภัตถ์รักษาเมือง แลว
ขึ้นมาเหาะไปพักอยู่ในศาลาไ้ป่า วิรุณเมษย์กับเจ้าของศาลามาเห็น ก็จะเขาไปจับตัว มาเขาตอสู
กับวิรุณเมษ แต่แต่ วิรุณเมษย์มาไปถึงเมืองมัทคงอัคครนาด กุมภัตถ์ออกมาเห็นจำมาไ้ก็ฆ่าวิรุณ
เมษตายแลวพามาเขาไปในเมือง

พระสุวรรณหงส์คืนขึ้นไมเห็นมา ก็ตามนางเกศสุริยงเดินไปจนถึงแม่น้ำใหญ่ ที่แม่น้ำนั้นมีนาง
ผีเสื้อน้ำกับนางผีสาคร ผู้นอง ถูกสาปใ้เฝ้าอยู่ พอผีเสื้อน้ำเห็นพระสุวรรณหงส์ก็อยากไ้เป็นพระ
สวามี จึงแปลงตัวเป็นยายแก่เจ้าของเรือ พาพระสุวรรณหงส์กับนาง เกศสุริยงข้ามไป พอไปถึงกลาง
น้ำ นางผีสาครมันศาลใ้เกิดพายุจัด ผีเสื้อน้ำก็ผลักนาง เกศสุริยงตกเรือไป ตัวนางแปลงร่างเป็น
นางเกศสุริยง คิดถามพระสุวรรณหงส์ไปถึงเมืองไ้ยรัทน

นางเกศสุริยงว่านอนอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน พระอินทร์ส่งสารจึงคลายไ้หนางเงือกน้ำ
มาช่วย นางเกศสุริยงไ้ไปอยู่กับเงือกน้ำ จนกระทั่งกุมภัตถ์กับมาตามมาพบแล้วพานางไปเมือง
ไ้ยรัทน นางผีเสื้อน้ำถูกกุมภัตถ์ฆ่าตาย พระสุวรรณหงส์กับนาง เกศสุริยงจึงเอาข้าวของ รางวัล

ไปให้พวกเงือกน้ำ และขณะที่พักอยู่กับเงือกน้ำ พระสุวรรณเศิลก็ไต่ทางจันทร์เงือกน้ำเป็นเมเสี

เรื่องในสมุทไทยมีข้อความไม่กิดต่อกัน

ท้าวไทยมาศ มีราชธิดาชื่อนางบุณฑลิกา ไต่ยกนางให้เป็นคู่ครองของวิรุณมุข แต่ก็ยังไม่ได้ทำการอภิเษกสมรส นางก็ประชวรเสียดกอน ต่อมาท้าวไทยมาศให้มีการยกพร ถ้าใครยกได้ก็จะยกนางบุณฑลิกาให้ วิรุณมุขไม่ได้ไปร่วมพิธี ครั้นพระสุวรรณหงส์ยกพรได้ ก็ได้อภิเษกสมรสกับนางและจะพานางไปอยู่ที่เมืองไอยร์กันร่วมกับมเหสีสององค์คือ นางเกตุสุริยกับนางอรพิมพ์ วิรุณมุขตามมาทวงนางคืน ไต่สู้รบกับพระสุวรรณหงส์ วิรุณมุขตาย แล้วไปอยู่กับนางบุณฑลิกาที่เมืองไทยมาศ พอนางบุณฑลิกาครรภ์แก่จวนจะคลอด พระสุวรรณหงส์ก็กลับไปหา มเหสีสององค์ที่เมืองไอยร์กัน

เรื่องในสมุทไทยมีข้อความไม่กิดต่อกัน

พระสุวรรณหงส์เห็นว่า พระจันทร์กับพระอาทิตย์ตกลงมาตรงหน้าพระองค์คว่ำไว้ได้เอามา เขยชม ไทรทำนายว่าถ้าไปประพาสป่าจะได้ลาภทั้งบุญและสกรี วันที่จะไต่พบไอรศิกานั้น พระองค์ออกไปประพาสป่า ถึงพลับพลาแล้วไปเดินเที่ยวเล่น พบนางยักษ์แปลงเป็นมนุษย์ก็เข้าเกี่ยวพาราตี ครั้นรู้ว่า เป็นยักษ์จึง เดินหนี หลงทางไปจนกระทั่ง เห็นอนอนหลับไปไต่คนไม้

นางกาก็ราชธิดาของนางบุณฑลิกา ซึ่งถูกนกกาภานาสุรคามมาเลี้ยงไว้ตั้งแต่อายุเจ็ดปี อยู่บนต้นไม้คนนั้น เห็นพระสุวรรณหงส์นอนหลับอยู่ก็ เป็นห่วงกลัวจะถูกบิดาเลี้ยงทำร้าย จึงปลุกขึ้นบอกให้หนีไป พระสุวรรณหงส์ไม่รู้ว่าเป็นราชธิดาจึงเกี่ยวพาราตีนาง จนเห็นแหวนของพระองค์ที่ไต่นางบุณฑลิกาไว้จึงจำได้ ก็แสดงตัวว่าเป็นบิดาแล้วพานางหนีไป กากนาสุรคามมาจะแย่งนางคืน พอรู้ว่าพระสุวรรณหงส์เป็นใครก็ขอโทษ แล้วคืนนางกาก็ไต่ พระสุวรรณหงส์พานางเดินไปป่า นางกาก็หิวน้ำ พระองค์จึงให้นางคอยอยู่แล้วไปหาน้ำมาให้

พระไชยสุวินเป็นโอรสของนางเงือกน้ำ อยู่ในถ้ำแก้ว ในวันที่จะพบกับบิดานั้น เทวดาคลใจให้พระไชยสุวินตามนางเงือกน้ำถึงพระบิดาของพระองค์ เพราะพระไชยสุวินมีความเป็นอยู่ผิดแปลกไปจากนางเงือกน้ำทั้งหลาย นางจันทร์จึงเล่าให้ฟัง พอพระไชยสุวินทราบเรื่องราวก็ขึ้นมาตามหา เดินทางไปพบนางกาก็นั่งคอยพระสุวรรณหงส์อยู่ ก็เข้าไปเกี่ยวพาราตี พระสุวรรณหงส์

กลับมาเห็นพระไชยสุวินกำลังบ๊วยกคุณเมืองนางกากีก็โกรธ แผลงศรไปจะฆ่า แต่ถูกศรไม่ยอมออกจากแหล่ง
ก็สงสัย พอเห็นผ้าทรงของพระองค์ที่โหนงเงือกนำไว้ที่ตัวพระไชยสุวิน จึงรู้ว่า เป็นโอรส ทั้งสาม
องค์เดินทางไปด้วยกันจนถึงสระมุจลินท์ พระสุวรรณผดงสไปพบนางกนิษฐาเข้าไปเกี่ยวพาราดี พระ
ไชยสุวินกับนางกากีขึ้นไม้ เห็นพระสุวรรณผดงสก็ร้องเรียกหาจนนางกนิษฐากลับใจหนีไป พระ
สุวรรณผดงสโกรธมาก คำว่าโอรสและธิดาต่าง ๆ นานา จนพระไชยสุวินกับนางกากีไปตามเรียกนาง
กนิษฐากลับมา

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

โสวัตร

พระฤาษีโคดม มีธิดาเลี้ยงเก็บมาจากคอกบัว ชื่อนางประทุมวดี นางลอยพวงมาลัยเสียง
ทวยไปตามน้ำ ถ้าใครเก็บได้ คนนั้นก็เป็นผู้ครองของนาง พระโสวัตรลงไปสร่งน้ำ พวงมาลัยลอย
ไปคล้องมือไว้ ก็ออกตามหาเจ้าของ มาได้กับนางประทุมวดีกำลังร้องเพลงอยู่ใต้น้ำ เพลงที่นาง
ร้องมีใจความเกี่ยวกับพวงมาลัยที่เสียงไป จึงปรากฏตัวและเข้าเกี่ยวพาราดี ขณะนั้นเป็นเวลา
ที่พระฤาษีไปหาผลไม้ พระโสวัตรก็ได้สมัครสังวาสกับนาง

เมื่อพระฤาษีกลับมา ทราบเรื่องจึงทำพิธีอภิเษกสมรสพระโสวัตรกับนางประทุมวดี ให้อยู่
ที่อาศรมมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งมาของพระโสวัตรเกือบหมด พระโสวัตรขอผลัดอีกไปอีก ๗
วัน ระหว่างนั้นมาเหาะไปเที่ยวเล่น ไปถึงเมืองยักษ เจ้าเมืองชื่อท้าวจิตรราชจับมาได้

พระโสวัตรคอยมานานไม่เห็นกลับมา จึงออกเดินทางไปกับนางประทุมวดี ด้วยกรรมที่ทำ
ไว้ ทำให้ไม่ฟังคำทัดทานของพระฤาษี ขณะเดินทางไปนอนพักอยู่กลางป่า มีพรานโหมคมาล่าสัตว์
พบเข้า จึงยิงพระโสวัตรตาย แล้วพานางประทุมวดีไป

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

โกรทอง

นางตะ เกาทองฟื้นขึ้นมาไม่เห็นพระเชษฐากลับมา เห็นแก้วมยุขรปูรงามก็สงสัย ชาลวัน จึงบอกว่าตัวเองเป็นใหญ่ในหมู่พระเช แลวเด้าโดนนางจนไคนางเป็นภรรยา น วิมาลากับนาง เลื่อมไถววรรณ เข้าก็ถามมาหิง

แสรบฐีพ่อแม่ของนางตะ เกาทอง กองการกระดุกหรือสขของนางตะ เกาทองกิน ก็ป่าวร้อง หมอพระเชโดยประกาศว่าพระโหราวงัด และยกนางตะ เกาแก้วใหญ่ที่ปราบชาลวันได้ มีหมอพระเช หลายนคนอาสาปราบ ถูกชาว วิมาลาตายหมด

ไกรทองเป็นญี่มีมือถักรามดาอาจารย์มาจะปราบพระเช อาจารย์บอกว่าคงไขทอกลัก โดหะฆ่าชาลวันจึงจะกาย ไกรทองจึงนำดอกกับมีกหมองอาคมคิดควมา อาสาปราบชาลวัน ฝ่ายชาลวันนอนอยู่กับวิมาลา ยินว่าไฟไหม้ถ้ำทอง มีเหตุเวลาดีพระชรรคมักดีที่พระและสาวใส่ ให้แรงกาหิน จึงไปถามท้าวอำไพญี่เป็นปู่ ท้าวอำไพทำนายว่าชาลวันมีเคราะห์หนักไม้ให้ออกจาก ถ้ำทองภายในเจ็ดวัน ชาลวันจึงใหม่วิรชนหินมาปิดปากถ้ำเสีย

ไกรทองทำพิธีร้ายมนต์เรียกชาลวันขึ้นมา ชาลวันทนอยู่ไม้ไค้ขึ้นไปสู้กับไกรทอง ถูก ไกรทองทำร้ายมากเจ็บสาหัส จึงหนีถลันลงมาถ้ำทอง ไกรทองตามมาพบนางวิมาลา จึงขู่เชิญให้ บลวที่ชอนของชาลวัน ชาลวันทนอยู่ในห้องไค้ยินเสียงวิมาลาร้องก็ไกรธ ออกมาจากห้อง

เรื่องในสมุคไทยชาคทอนไปไม้คิดคอกัน

ไกรทองสมสู่อยู่กับนางวิมาลาในถ้ำทองแล้วจะพานางขึ้นไปเมืองมยุขร นางไมยอมไปก็ คัดพูดต่อว่าต่าง ๆ ทวยความรักนางวิมาลาจึงยอมให้ไกรทองเอาขันตปัดที่พระเช เพื่อไห้กลายร่าง เป็นพระเชเวลาออกจากถ้ำ ไกรทองพานางไปอยู่ที่สาสาในสวน พวกที่รักษาสวนคอกไม้เห็นก็ ไปบอกนางตะ เกาทองตะ เกาแก้ว นางทั้งสองมาคิดว่านางวิมาลา จนถึงกับไห้ทาสพบที่นางวิมาลา นางแค้นใจก็เล็กยันคอกกลายเป็นพระเชไล้ขบกับนางตะ เกาทองตะ เกาแก้ว แลวกลับไปยังถ้ำทอง ไกรทองก็คิดถึงนางก็จะตามไป

เรื่องในสมุคไทยมีเพียงแค่นี้

โคบุตร

ท้าวพรหมทัต มีธิดาชื่อนางมณีสาคร กับโอรสชื่อพระอรุณ บุโรหิตทรงพระองศ์มคนทำการกบฏ
ฆ่าท้าวพรหมทัตกับมเหสี นางมณีสาครกับพระอรุณหนีออกไปป่า แล้วไปเล่นน้ำในสระของสี่ยักษ์ ถูก
สี่ยักษ์ตามไ้ฆ่า พระโคบุตรมาช่วยไว้ได้ โดยฆ่ายักษ์แล้วกลับชุบให้ฟื้น ยักษ์จึงยอมเป็นทาส พระโคบุตร
พานางมณีสาครกับพระอรุณไปส่งที่เมือง มาบุโรหิตแล้วจับตัวท้าวพรหมทัตให้ฟื้น ท้าวพรหมทัตจะ
ให้พระโคบุตรครองเมือง แล้พระโคบุตรขอลาออกท่องเที่ยวไปกับพระอรุณ

ขณะที่อยู่ในป่า พระโคบุตรกับพระอรุณได้ช่วยชีวิตนกสาธิตาให้รอดจากเหยี่ยว นกจึงภักดี
ขอตามไปช่วย เมื่อไปถึงเมืองกาหลง ซึ่งเจ้าเมืองชื่อท้าวหลวราษ มีราชธิดาชื่อนางอำพันมาลา
ทั้งสององค์ไปอาศัยอยู่กับตาชายที่เฝ้าสวน แล้พระโคบุตรเห็นสาธิตาไปเป็นสื่อคิดทักกับนางอำพัน
มาลา จนใ้นางอำพันมาลาเป็นมเหสี แล้พานางกลับเมืองพรหมทัต ท้าวพรหมทัตใ้นางมณีสาคร
ออกมาใ้พระโคบุตร พระโคบุตรนึกรักนางก็ขอลิเษกสมรสกับนาง

พระอาทิตย์บิดาของพระโคบุตรลงมาช่วยสร้างเมืองใ้พระโคบุตร ชื่อเมืองปรากฏบรมพต
แล้ทำพิธีอภิเษกสมรสพระโคบุตร นางมณีสาครและนางอำพันมาลา พระโคบุตรไม่ได้เหยี่ยวแล้นาง
อำพันมาลาอีก ทำใ้นางน้อยใจมาก ไ้สาวใช้ตามเถรกระอำมาทำเสน่ห์ นางมณีสาครใ้เทก
สาธิตาไปตามพระอรุณที่เมืองพรหมทัตมาช่วย พระอรุณจับเสน่ห์ได้ พระโคบุตรโกรธก็ใ้สี่ยักษ์ไปฆ่า
พวกญาติของนางอำพันมาลาที่เมืองกาหลงใ้หมด แล้สี่ยักษ์หล่ขอไว้

ท้าวตะวันนาคา เป็นสหายของท้าวหัตถ์กัณฐ์ มีมเหสีชื่อนางศรีกฤษณา ราชธิดาชื่อนางवासูรี เมื่อทราบ
ว่าท้าวหัตถ์กัณฐ์ถูกพระโคบุตรฆ่าตาย ก็รับอาสาคนไปจับพระโคบุตร แล้ไม่มีใครกล้าไป นางवासูรีจึง
รับอาสา ไปพบพระโคบุตรกำลังลอบกระทงอยู่ ก็แปลงตัวเป็นมุนษย์อยู่ในคอกบัวทองลอยเข้ามาหา
พระโคบุตรพานางไปไว้ในปราสาท หลงใหลนางจนไม่ออกว้าราชการ กระทั่งนางवासูรีมีครรภ์
ท้าวตะวันนาคาคอยอยู่นาน ก็ส่งพระพาย ไปบอกนางใ้รีบกลับ

นางवासูรีพาพระโคบุตรลงไปที่บาดาลและจงจำไว้ พระอรุณกับสี่ยักษ์ตามไปช่วยแล้ท้าว
ตะวันนาคารับกับพระโคบุตร ถูกพระโคบุตรฆ่าตาย พระโคบุตรจะพานางवासูรีแล้นางवासูรีมีครรภ์

จึงกลัว แล้วกลับเมือง ต่อมานางวาสกรดอกโอรสชื่อสุริยาบุษัน สุริยาบุษันขึ้นมากตามพระยา
โคบุตร มาพบกับสี่ยักษ์ ใ้รับกันจนสี่ยักษ์รู้ว่าสุริยาบุษันเป็นไครก็จัดทางให้ไปแจ้งปรากฏบรมพรต

เรื่องในสมุทไทยไม่ติดต่อกัน มีต่อตอนพระอรุณลาพระชนกชนนีไปท่องเที่ยว

พระอรุณไปพบพระฤาษี พระฤาษีให้ทองให้ไปทางเมืองสัตตมุนยของท้าวเมรุมาศ ไปได้กับ
นางบุศรา ธิดาท้าวเมรุมาศ พวกสาวไซร้เขาก็ไปกราบทูลให้ท้าวเมรุมาศทราบ ท้าวเมรุมาศยกทัพ
มารบกับพระอรุณ

ไชยเชษฐ

ท้าวอภัยนุราชเจ้าเมืองเวสาลี มีราชธิดาชื่อนางจำปาทอง นางมีพี่เลี้ยงเป็นแมวชื่อ วิพาร
วันหนึ่งนางไปสร้งน้ำไ้ใช้จระเข้ก็นำมาพัก จระเข้เคี้ยวโตขึ้นโตก็ค้ำคนในวังแล้วลงไปอยู่ในแม่น้ำ
ราษฎรเดือดร้อนมากจึงมาร้องทุกข์กับท้าวอภัยนุราช ท้าวอภัยนุราชโกรธขับไล่นางออกจากเมือง

นางจำปาทองกับวิพารออกจากเมืองมาถึงริมแม่น้ำ เห็นจระเข้กระโดดลงไปจะให้จระเข้
กิน เหวคานันคาลให้มีบัวผูกขึ้นมารับนาง กบบัวกรศตัดคอจระเข้ตาย นางจำปาทองกับวิพารไ้เฒ
ต่อไป ไปพบหนพิกษซึ่งเขามาเกี่ยวพาราสีนาง นางตกใจวิ่งหนีไปพบพระฤาษีจึงขออาศัยอยู่กับ
พระฤาษี

ท้าวสิงหน เป็นยักษ์ที่ประพฤติกินอยู่ในธรรม ครองเมืองสิงหนแต่ไม่มีรัชทายาท คืนหนึ่งฝัน
ไปว่าไ้ค้คอกจำปาสีทอง มีปลีติดมาด้วย ไ้พรทำนายว่าพระองค์จะได้ราชธิดาซึ่งมีเพื่อนมีลักษณะ
แปลกประหลาดไปจากมนุษย์ธรรมดา ท้าวสิงหนทราบเรื่องจากนทย์ก็เห็นว่า มีนางงามอยู่ที่อาศรม
พระฤาษี ก็ไปขอมาเลี้ยงเป็นราชธิดา ตั้งชื่อให้ใหม่ว่า นางสุวิธษา

พระไชยเชษฐ เป็นโอรสของท้าวธรรมิกกับนางแก้วสัจจา ครองเมืองเหมันท์ และมีนาง
สนมอยู่ ๗ คน วันหนึ่งพระไชยเชษฐพานางทั้งเจ็ดไปประพาสป่า เหวคาแปลงเป็นกวางทองให้
พระไชยเชษฐไล่ตาม กวางทองลื้อไปจนถึงแควเมืองสิงหน มีพระไชยเชษฐกับพี่เลี้ยงสี่คน ไ้เข้า
เข้าไปในสวนซึ่งนางสุวิธษากำลังประทับอยู่ ยักษ์ที่เฝ้าสวนจะจับกุมพระไชยเชษฐ พระไชยเชษฐ

ขอรับรองนางสุวิญชาช่วย นางก็ห้ามยักแล้วไม่พูดให้ท้าวสิงหนทราม พระไชยเชษฐาออกภัยโทษแล้วเล่าเรื่องให้ท้าวสิงหนทรฟัง

ท้าวสิงหนทรสงสารพระไชยเชษฐาเห็นว่า จะพาไปส่งที่เมืองเหมันท์ แก่พระไชยเชษฐามีจิตใจผูกพันอยู่กับนางสุวิญชาจึงขออยู่กับไชยท้าวสิงหนทร และได้ช่วยท้าวสิงหนทรกับบรรดาศักดิ์ ซึ่งยกทัพมาตีเมืองพนได้ชัยชนะ พระไชยเชษฐาจึงได้อภิเษกสมรสกับนาง สุวิญชาและพานางกลับเมืองเหมันท์

นางทั้งเจ็ดก็จางนางสุวิญชามาก เมื่อนางสุวิญชามีครรภ์แก่ ก็ทำอุบายว่ามีข้างเผือกเข้ามาในเขตเมืองเหมันท์ พระไชยเชษฐาออกไปคล้องช้างพักแรมอยู่ในป่า นางสุวิญชาประสูติโอรส แต่นางทั้งเจ็ดเอาขี้ผึ้งมาอุดรูหูนางสุวิญชาไม่ให้ได้ยิน ลักเอาโอรสใส่หีบไปฝังที่โคนต้นไม้ แล้วเอาท่อนไม้ขุดดินหีบใส่พานไปให้พระไชยเชษฐา

พระไชยเชษฐากลับจากป่า เมื่อทราบเรื่องก็โกรธมากให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา แต่พี่เลี้ยงทัดทานไว้ จึงให้เนรเทศนางไป วิหารพานางไปขุดเอาหีบที่ใส่โอรสขึ้นมา และเดินทางกลับเมืองสิงหนทร ท้าวสิงหนทรโกรธแค้นมาก จะยกทัพมาตีเมืองเหมันท์ แก่ นางสุวิญชาขอรับรองไว้ ท้าวสิงหนทรจึงปล่อยโอรสนางสุวิญชาว่า เจ้านารายณ์เบศร์

ท้าวธรรมกับนางแก้วสัจจาเป็นห่วงนางสุวิญชาก็ถามถึง ครั้นทราบเรื่องราวก็โกรธเคืองพระไชยเชษฐา ให้พระไชยเชษฐาไปถามนางสุวิญชาที่เมืองสิงหนทร พระไชยเชษฐาก็พาไปถึงเมืองสิงหนทรไปพบเจ้านารายณ์เบศร์ซึ่งขณะนั้นอายุได้ ๗ ปี ออกมาเที่ยวเล่น ใ้ดูรูปกับ แก่เจ้านารายณ์เบศร์ แผลงศรมาที่พระไชยเชษฐากลายเป็นพวงมาลัย พระไชยเชษฐาแผลงศรไปเป็นอาหาร จึงทราบว่าเจ้านารายณ์เบศร์เป็นโอรส

ในที่สุดท้าวสิงหนทรยอมยกโทษให้พระไชยเชษฐา แต่พระไชยเชษฐาต้องทำพิธีวิวาห์ใหม่เพื่อล้างอาย

เรื่องไชยเชษฐากอนปลายเป็นกอนเจ้านารายณ์เบศร์ไปไ้คนางรักษา และมีโอรสชื่อพระนรารักษ์กับพระศรีสุริวงศ์ และพระนรารักษ์กับพระศรีสุริวงศ์ออกท่องเที่ยวไปพบนางกนิษฐ

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

พระรถเมรี

เศรษฐีพรหมจรรย์ กับนางพรหมณีมีธิดาสืบสองคน คนสุดท้องชื่อนางเกา ค่อมายากจน เลี้ยงไม่ไหว ก็พาไปปล่อยป่า นางสืบสองไปพบนางยักษ์สนกรวามเหสีท้าวผกา ท้าวผกาตายไปหลายปีแล้ว นางสนกรวามจึงพานางไปเลี้ยงเป็นลูก ก่อนหน้าที่จะไปพบนางสืบสอง นางฝันว่าไฟไหม้ตัวกาย และโหรก็ทำนายไว้ว่าไม่ให้เลี้ยงมนุษย์

เรื่องในสมุทไทยมีอยู่เป็นกอง ๆ ไม่ติดต่อกันดังนี้

พระรถชวณาง เมรีออกไปเที่ยวสวน ทำเป็นถ้ำชื่อข่มไม้ นางเมรีหลงกลคอยจนพระรถ รู้จักกษณะจิ้งหวามะนาวโต พอถึงกลางคืน พระรถมอมเหตุนาง เมรีแล้วพวกยักษ์จับเมรีเมาหลับไป แล้วหนีไปกับม้า เณระจิ้งหวามะนาวโตของนางสนกรวามไปคอย

มาคาคอบนางล่อมว่าเป็นหญิงหน้าคานคิดตามผู้ชายมา พระรถจะชักมากลับไปหานาง เมรี ม้าข่มไม้ไป นางเมรีก็กลัวพระรถต่าง ๆ นานา ครั้นพระรถไม่ยอมกลับ นางก็ไล่พลยักษ์เณระนาง สนทนากันลับลับแล้วกลับใจตายอยู่ที่ยอดเขา พระรถจากนางมาโดยที่ไม่รู้ว่านางฆ่าตัวตาย ชม ธรรมชาติไม่ป่าปลางคิดถึงนางไปจนพบญาติที่เคยแปลงสาร เมื่อกลับไปถึงเมืองก็เอาดวงตาใส่ให้ นางสืบสอง นางสืบสองกลับมองเห็นอย่างเฉิด

ทูนแก้วทูนไกรไปหาพระรถที่เมืองของนางสืบสอง ทูลว่าพระรถยาสีหิษีผู้บิดาให้เข้าเฝ้า พอเข้าเฝ้าพระรถก็ถวายมะจิ้งหวามะนาวโต และพระรถยาสีหิษีก็ว่าพระรถว่าหายไปนานนับปี พระรถก็ถามนางยักษ์สนกรวามนาง ไกรขแก่นกลับ เป็นยักษ์ต่อสู้กัน พระญาติมาถึงให้ลิงน้อยเอาแหวน ไปถวายพระรถ พระรถก็ให้นางยักษ์คายค้วยแหวน พระรถยาสีหิษีจึงให้ไปรับนางสืบสองกลับมา

พระรถเห็นนางทศนารีจึงไล่น้ำกับนางสนทนากัน จึงลอยดอกไม้ไปให้ นางเก็บดอกไม้ ไปแล้วใช้ให้นางวรทาสีที่เลี้ยงไปอยู่ในสวนว่ามีใครอยู่หรือไม่ นางวรทาสีมาพบพระรถ พระรถจึง บอกว่าจะเข้าไปหานางทศนารี นางวรทาสีมีใจรักพระรถจึงคอยเปิดประตูให้ พอพระรถได้ นางทศนารีเป็นมเหสีแล้ว นางวรทาสีก็ไปบอกพวกวิเสทให้จัดอาหารเพิ่มเพื่อถวายเทวดา ค้วย นางทศนารีฝันร้ายเกือบทุกวัน วิเสทเห็นอาหารหมกหมุกวันก็สงสัย ตามนางวรทาสีดู นางวรทาสี ไม่กล้าปกจึงรับว่ามีผู้ชายมาอยู่กับนางทศนารี

ศิลป์สุริวงศ์

พระศิลป์สุริวงศ์ลัทธิพรากลับนางรักษานามเหสี มาอยู่ในสวนของท้าววงศ์ภู อยู่มาวันหนึ่ง ท้าววงศ์ภูพานางสุทินราชธิดาไปประพาสสวน นางค่อมกัญซึ่งเป็นนางกำนัลไปเก็บดอกไม้ พบพระศิลป์สุริวงศ์ขณะยืนบนแท่น ก็กลับมารายทูลท้าววงศ์ภู ท้าววงศ์ภูให้เสนาจับตัวมาจะประหารชีวิต นางสุทินนึกรักพระศิลป์สุริวงศ์จึงขอโทษไว้ พระศิลป์สุริวงศ์จึงถูกจองจำประจานอยู่กลางเมือง นางสุทินกลับไปกรวดน้ำรำกับนางวิกาที่เลี้ยง ว่ารักและสงสารพระศิลป์สุริวงศ์ แล้วประพาสอาหารไปให้ พระศิลป์สุริวงศ์จึงเขียนสารทูลไปเป็นการขอพระทัย

นางรักษาคอยหาพระสวามีอยู่หลายวัน ไม่มีความสุขเลย จึงเรียกสิงหราช ลูกชายให้พาน้องชื่อสิงหราชไปเล่นในเมือง เอาผ้าทรงของพระศิลป์สุริวงศ์ห่อเบียดคางพุงให้ เพื่อว่าถ้าไปพบพระศิลป์สุริวงศ์จะใคร่จักกัน สิงหราชมองไปไว้ไหนไหนแล้วไปเล่นกับเพื่อน เทวดาคดใจให้สิงหราชคลานเข้าไปที่โคนต้นไม้แล้วดวงเขาไปโนโพรง สิงหราชมาเห็นน้องดวงโพรงไม่อยู่ไม่หยุดก็สงสัยมองดูในโพรงเห็นเป็นแสงวาวมีรูปร่างเหมือนเกือก จักรกับกระบอง ก็นั่งไว้เสียไม่บอกให้มารทราบ

วันต่อมา เทวดาคดใจให้สิงหราชพาน้องไปเล่นใกล้กับทรงช้างของพระศิลป์สุริวงศ์ พระศิลป์สุริวงศ์เห็นกุมารนุ่งผ้าของพระองค์ ก็สงสัยว่าสิงหราชจะเป็นลูกราชสีห์ที่ดำน้ำชุบให้เป็นคน และกุมารเป็นโอรส พอสิงหราชเล่นเบียดเสียดหมกกลับมาอุ้มน้อง พระศิลป์สุริวงศ์จึงเอาเบียดของพระองค์ให้และถามว่า สิงหราชเป็นลูกใคร สิงหราชตอบว่าเป็นลูกนางรักษา พระองค์จึงรับปากสิงหราชขณะที่สิงหราชไปเล่นเบียดแล้วเอาผ้าที่สิงหราชห่อเก็บไว้เสีย เอาผ้าของพระองค์นุ่งให้ไปแทน

นางรักษาเห็นผ้าที่สิงหราชนุ่งกลับมา ซึ่งเป็นผ้าสไบที่นางฉีกทำของไว้ จึงรู้ว่าสิงหราชไปพบพระศิลป์สุริวงศ์แล้ว ก็เอาผ้าที่นางมีอยู่มากอดกับผ้าสไบนั้น และสั่งให้สิงหราชเอาไปกินปรากฏว่าพระศิลป์สุริวงศ์ก็กอดผ้าของพระองค์ไว้เหมือนกัน จึงบอกความจริงแก่สิงหราช และปรารถนถึงเกือกแก้ว จักรกับกระบอง สิงหราชจึงบอกว่าตนได้ไปพบสิ่งของเหล่านั้นแล้วที่โพรงต้นไม้

นางรักษาจะเข้าไปหาพระสวามี แต่เกรงว่าจะสงสัยก็ทำเป็นกบฏ ให้สิงหราชเอาอาวุธห่อผ้าไปส่งให้พระศิลป์สุริวงศ์ เสนาที่เฝ้าอยู่ไม่สนใจสิงหราชไปไล่ตีกบฏ พระศิลป์สุริวงศ์จึงให้สิงหราชไปบอกให้นางรักษากลับไปก่อน พอถึงเวลากลางคืนพระองค์สะกดขาม สะเคาะไซ้ทรวน

ออกมา พาสิงหราบไปหานางสุทิน แล้วให้สังหราบคอยอยู่ พระองค์เข้าไปเกี่ยวพาราสินางสุทินไคนาง
เป็นมเหสี ครั้นนางสุทินทราบความจริงว่าสังหราบเป็นลูกก็เสียใจ

พระศิลป์สุริวงศ์ไคนางวิกาที่เลี้ยงอีกคนหนึ่ง พอนางสุทินรู้ก็พูดจาเสียคสี สังหราบำคาญ
จึงชวนพระศิลป์สุริวงศ์ไปหานางรักษาและสังหรักัน

เรื่องในสมุทไทยมีเพียงเท่านี้

การผูกเกล้าไกรง เรื่องที่ไซ่เล่นละคอนนอก

วิธีแก่งบทะเลคอนนั้น ผู้แก่งจะต้องกำหนดว่าจะแก่งบทะเลคอนประเภทไหน เป็นเรื่องอาจหรือ
สั้น วิธีการจบเรื่องจะจบอย่างไร แต่บทะเลคอนนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น จะมีการแก่งบทอย่างไร
เราไม่สามารถที่จะหาหลักฐานมายืนยันได้ อาจจะมีการแก่งบสำหรับร้องไว้ก่อน หรือตัวละคอนร้อง
โดยประติษฐธอคำของชนขึ้นมาเอง เหมือนกับที่ในทราร้องกันอยู่ในปัจจุบันก็ได้ จึงสันนิษฐานได้เพียง
แต่ว่า ถ้าลักษณะกลอนเป็นกลอนคนเหมือนโนห์รา ก็คงจะเป็นกลอนที่แก่งขึ้นสด ๆ ในขณะที่เล่น
แตกกลอนมีความถูกต้องตามแบบแผนและไพเราะ ก็อาจจะเป็นกลอนที่มีการแก่งไว้ก่อน ตามคำสันนิษฐาน
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือ "ตำนานละครอิเหนา"

หน้า ๕ - ๑๐

ตัวละคอนจะร้องและ เล่นละคอนได้ก็ต่อเมื่อทราบเกล้าไกรง เรื่องที่จะเล่นเสียก่อน มิฉะนั้น
การ เล่นก็จะไม่ดำเนินต่อเนื่องกัน ทำให้เสียรส และผู้ดูก็จะไม่ได้รับความบันเทิงเท่าที่ควร โดย
เฉพาะละคอนนอก มีการ เล่นดำเนินเรื่องไปอย่างรวดเร็ว ตัวละคอนจะต้องทำบทบาทให้รัดกุม
เพราะละคอนนอกมุ่งที่จะ เล่น เนื้อเรื่องมากกว่าศิลปะการรำ

เกล้าไกรง เรื่องของละคอนนอกนั้นสืบเนื่องมาจากนิทานชาวยาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่ากัน
ควยปากต่อ ๆ กันมาโดยไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้านโดยตรง คือ เรื่องไกรทอง
เป็นนิทานพื้นบ้านของเมืองทิจิตร บางเรื่องก็มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานชาดก ซึ่งมีผู้รวบรวม
ไว้เป็นหนังสือนิบาชาดกและปัญญาสาชาก สำหรับนิทานชาดกก็มีที่มาจากนิทานชาวยานนั้นเอง
เมื่อมีผู้ เล่นกันมาก ๆ เข้า จึงมีผู้รวบรวมแต่งเป็นชาดกเพื่อให้เกิดความชัด และ เพื่อเป็นคติ
สอนใจผู้ฟังทางอ้อม.

นอกจากจะได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานชาวบ้านและนิทานชาดก บทละคอนนอกรยังอาศัยโครงเรื่องของบทละคอนนอกที่เล่นกันอยู่ในสมัยเดียวกันนั้นเองมาประกอบเรื่องให้เปลี่ยนแปลงไปจากเค้าเดิมบ้าง สันนิษฐานไม่ได้ว่าบทละคอนเรื่องใดเกิดขึ้นก่อนหลัง เนื่องจากมีลักษณะกลอนคล้ายคลึงกัน เนื้อเรื่องบางตอนก็เทียบได้กับวรรณคดีที่รู้จักกันแพร่หลาย เช่น เรื่องสุวรรณศัลป์ ทอณพญาวานรไปพบนางเกศสุริยาซึ่งถูกยักษ์ลักพาไป นางเกศสุริยาฝากแหวนมาถวายพระสุวรรณศัลป์ มีเนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่องรามเกียรติ์ตอนที่นางสีดาฝากแหวนกับหนุมานให้มาถวายพระราม เป็นต้น

ความคิดในการผูกเรื่องละคอนนอกที่คล้ายคลึงกับนิทานชาวบ้าน นิทานชาดก บทละคอนนอกด้วยกัน หรือวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มีปรากฏอยู่เป็นตอน ๆ ดังนี้

การเกิด

การเกิดมีการเริ่มเรื่องโดยที่กษัตริย์ให้ราชธิดาเลือกคู่ ผู้ที่จะได้อภิเษกสมรสกับราชธิดาจะต้องยกศรซึ่งไขคนถึงพันยกได้ ความตอนนี้คล้ายกับเรื่องพาดูลกชาดกตอนพาดูลกมารยกศรหัสตตามขุ ซึ่งไขคนพันคนยกเพื่อที่จะไห่นางสุชมาอัธมาซึ่งเป็นแม่เหล็กขึ้นมา บทละคอนในเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามยกศรแล้วได้นางสีดา บทละคอนนอกเรื่องสุวรรณหงส์ตอนพระสุวรรณหงส์ยกศรได้แล้วได้นางบุณฑลิกา

ตัวพระ คือพระการเกิดมีอาวุธวิเศษใดแก่มิเท่าคนซึ่งตายไปแล้วเป็น มิเท่าที่มีคุณสมบัติเหมือนกับไมเท่าที่ขยในนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น เรื่องสีหนาทชาดก เรื่องสุมินชาดก และเหมือนกับไมเท่าสหัสเคชะในบทละคอนเรื่องรามเกียรติ์ บทละคอนนอกเรื่องโม่งป่า พระอภัยพิทักษ์มิเท่าวิเศษนี้เช่นเดียวกัน ความที่ตรงกันทั้งในชาดกและบทละคอนคือเวลาที่ตัวพระไขไมเท่าซึ่งใครตายก็ขยให้ฟื้นขึ้นมาเพราะเกรงว่าเวรกรรมจะติดตัวไป บทละคอนนอกเรื่องโคบุตรพระโคบุตรก็มีไมเท่าวิเศษนี้

นอกจากไมเท่าแล้ว พระการเกิดยังมีเกือกแก้วที่สวมแล้วเหาะเหินเดินอากาศได้ คล้ายกับเรื่องสุวรรณสังฆชาดก ตอนพระสุวรรณสังฆกุมารพบเกือกทองแล้วสวมเหาะเหินไป เรื่องจันทคชาชชาดกตอนพระจันทคชาชได้เกือกแก้วจากวิทยากร เกือกแก้วนี้มีคุณสมบัติเหมือน เกือกแก้วของพระสังขในบทละคอนนอกเรื่องสังข์ทอง และเกือกแก้วของพระศัลป์สุริวงค์ ในบทละคอนนอกเรื่องศัลป์สุริวงค์

เนื้อเรื่องตอนที่ยักษ์สะกดให้พระการ เกิดหลับแล้วอุ้มพระการ เกลไป กลายกับบทธละคอน
นอกเรื่องลาวีคอนท้าวโศกสินสะกดพระชอวิไชยกับนางเพชรีลาให้หลับแล้วอุ้มนางเพชรีลาไป เรื่อง
พิณสุริวงศ์คอนยักษ์สะกดพระพิณสุริวงศ์กับกมบน เรือหลับแล้วอุ้มพระพิณสุริวงศ์ไป *เป็น ๓๓๗๖*

เนื้อเรื่องตอนที่พระการ เกลไปไค่นางมะลิทอง เป็นมเหสี กลายกับการที่กษัตริย์เพนจรไป
พบกษัตริย์ต่างเมืองแล้วได้สมัครสวามิภักดิ์ เหตุการณ์อย่างนี้ปรากฏอยู่ในนิทานชาดกหลาย
เรื่อง เช่นเรื่องสุชนุชาดกตอนพระสุชนุไค่นางจิริภา เรื่องเทวัญชาดกตอนพระเทวัญกุมารไค่นาง
สุวรรณเกสรฯ ฯลฯ บทธละคอนในเรื่องอุณรุทตอนพระอุณรุทไค่นางอุษา บทธละคอนนอกเรื่องไชยทัต
ตอนพระไชยทัตไค่นางวรรณิ์ พระไชยสุริวงศ์ไค่นางมะลิทอง เรื่องพิณทองตอนพระพิไชยวงศ์
ไค่นางอรุณวดี เรื่องพินสวรรคตอนพระพินสวรรคไค่นางแสงสุริยา เรื่องสุวรรณหงส์ตอนพระสุวรรณ
หงส์ไค่นางเอกสุริยง เรื่องโคบุตรตอนพระโคบุตรไค่นางอำพันมาลา พระอรุณไค่นางเมรุมาศ
เรื่องพระรถเมรีตอนพระรถไค่นางทศนารี เรื่องศิลป์สุริวงศ์ตอนพระศิลป์สุริวงศ์ไค่นางสุทิน

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวกรงสีพินิต บิดาของนางมะลิทอง ถูกหอกยนต์แทงไว้ที่หน้าตา กลาย
บทธละคอนนอกเรื่องไชยทัตตอนที่เลี้ยงของนางมะลิทองถูกหอกยนต์แทงพระไชยสุริวงศ์ เรื่องสุวรรณ
หงส์ตอนที่เลี้ยงของนางเอกสุริยงถูกหอกยนต์แทงพระสุวรรณหงส์ เมื่อพระการ เกลถูกหอกยนต์แทง
นางมะลิทองเอาศพของพระการ เกลกับศพมาห่อผ้าขาวลอยแพไป มีพญากรุณาพบแล้วนำศพไปให้
พระฤาษีชุบให้ฟื้น เหมือนกับเรื่องไชยทัตตอนนถอินทรีบิดาเลี้ยงของพระไชยทัตนำศพพระไชยสุริวงศ์
ไปให้พระฤาษีชุบ

เนื้อเรื่องตอนที่พระการ เกิดฟื้นขึ้นแล้วกลับไปรับนางมะลิทอง กลายเรื่องสุชนุชาดก เรื่อง
เทวัญชาดก บทธละคอนนอกเรื่องไชยทัต พินทอง พินสวรรค พินสุริวงศ์ สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์
โคบุตร พระรถเมรี ศิลป์สุริวงศ์ ทุกเรื่องมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องที่ว่า เมื่อกษัตริย์ที่เป็นพระ
ราชาบิดาของราชธิดาเหล่านั้นทราบเรื่อง เขาก็ทรงพิโรธ ไหยกไฟรพมาลอมจับและต่อสู้กับตัว
พระ ในที่สุดก็ประสมความพ่ายแพ้ ถูกฆ่าตาย หรือทำความเข้าใจกับตัวพระได้ แล้วตัวพระไค้ครอง
เมืองแทนหรือพามเหสีกลับไปบ้านเมืองของตน

เนื้อเรื่องตอนที่พระกาโรกตพานางมะลิทองกลับบ้านเมือง ระหว่างทางไปพักอาศัยอยู่ในศาลาของยักษ์ คล้ายเรื่องสุธนชาคกทอนพระสุธนพานางจีรป่าาเดินทาง บทละคอนนอกเรื่องสุวรรณหงส์ทอนพระสุวรรณหงส์พานางเกศสุริยงเดินทางกลับ เมืองไอยรวัณ

กาวิ

เนื้อเรื่องตอนที่พระกาโรกตพานางมะลิทองกลับบ้านเมือง ระหว่างทางไปพักอาศัยอยู่ในศาลาของยักษ์ คล้ายเรื่องสุธนชาคกทอนพระสุธนพานางจีรป่าาเดินทาง บทละคอนนอกเรื่องสุวรรณหงส์ทอนพระสุวรรณหงส์พานางเกศสุริยงเดินทางกลับ เมืองไอยรวัณ

เนื้อเรื่องตอนที่พระทลวิไชยกับพระกาโรกตพานางมะลิทองกลับบ้านเมือง ระหว่างทางไปพักอาศัยอยู่ในศาลาของยักษ์ คล้ายเรื่องสุธนชาคกทอนพระสุธนพานางจีรป่าาเดินทาง บทละคอนนอกเรื่องสุวรรณหงส์ทอนพระสุวรรณหงส์พานางเกศสุริยงเดินทางกลับ เมืองไอยรวัณ

เนื้อเรื่องตอนที่นางจันทรสุนทรสาขอนท้าวอยู่ในกลอง คล้ายเรื่องท้าวชชาคกทอนพระอภัยราชมารหนีอินทรีเข้าไปอยู่ในกลอง เรื่องสุวรรณหงส์ชาคกทอนพระสุวรรณหงส์ ไปพบนางสุวรรณเอรีในกลอง เพราะมีนกหัสติลิงค์มารังควาญ และพระสุวรรณหงส์มานกหัสติลิงค์คล้าย

เนื้อเรื่องตอนที่นางจันทรสุนทรสาขอลอยไปจนท้าวสันนุราชพบมอบ คล้ายบทละคอนนอกเรื่องพิศุททองทอนนางพิศุททองลอยไปเมืองของพระพิไชยวงศ์ เรื่องสุวรรณหงส์ทอนนางเกศสุริยงลอยไปเมืองพระสุวรรณหงส์

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวโสพิณลักพานางเทพลีลามา คล้ายบทละคอนนอกเรื่องการเกิดทอนยักษ์สะกดให้พระกาโรกตกลับแล้วอุ้มไป เรื่องพิศุททองทอนยักษ์สะกดให้พระพิศุททองกลับแล้วอุ้มไปเช่นเดียวกัน

เนื้อเรื่องตอนที่นางโสธร มเหสีของท้าวโสพิณหึงทวงนางเทพลีลานั้น เป็นเรื่องธรรมดาเกี่ยวกับเมียน้อยเมียหลวงที่เราสามารถพบได้ในชีวิตประจำวัน ในชาคกมีเล่าไว้เช่นเรื่องสุวรรณหงส์ชาคกทอนนางสุวรรณหงส์ปากเทวีอิจานางจันทาเทวี นอกจากนี้ก็มีเล่าไว้ในนิทานชาคก

เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผนคอนนางวันทองหึงนางลาวทอง ฯลฯ เรื่องไกรของคอนนางวิมาลา กับ
นางเลื่อมไลวรรณหึงนางตะเกาทองและนางตะเกาแก้วหึงนางวิมาลา

บทละครนอกที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการหึงห้วงกันระหว่างเมียช้อยกับเมียหลวง ได้แก่เรื่อง
ไชยทัตคอนนางสุทัตลิกาหึงนางอุทุมพร เรื่องพิกุลทองคอนนางอรุณวดีหึงนางพิกุลทอง เรื่องพิมพ์สวรรค์
คอนนางแสงสุริยาหึงนางอุบลวรรณ เรื่องสังข์ทองคอนนางจันทร์หึงนางจันทร์เทวี เรื่องสุวรรณหงส์
คอนนางเกศสุริยกับนางอรพิมพ์หึงนางบุณฑลิกา เรื่องไกรทองคอนนางวิมาลา กับนางเลื่อมไลวรรณ
หึงนางตะเกาทอง และนางตะเกาทองกับนางตะเกาแก้วหึงนางวิมาลา เรื่องโคบุตรคอนนางอำพัน
มาลาหึงนางมณีสาคร เรื่องไชยเชษฐาคอนนางทั้งเจ็ดหึงนางสุวิธษา ซึ่งในบางครั้งจะมีการหาเรื่อง
ขบถกันว่ากันด้วย

ไชยทัต

เนื้อเรื่องคอนต้นเริ่มด้วยการที่พระญาติไคนางที่เกิดในผลมะเค็ดมาเลี้ยง และให้ชื่อว่า
นางอุทุมพร คล้ายเรื่องมโหสถชาคกอนที่นางอุทุมพร เทวีอยู่บนกษมะเค็ด แล้วได้ชื่อว่านางอุทุมพร

เนื้อเรื่องคอนที่พระไชยทัตไปประพาสป่าแล้วมียักษ์แปลงเป็นกวางทองมาล่อ คล้ายเรื่อง
เทวัญชาคกอนนั้นยักษ์แปลงเป็นกวางทองมาล่อพระเจ้ากาสิกราช

เนื้อเรื่องคอนที่พระไชยทัตไต่พบและไคนางอุทุมพร เป็นมเหสีในขณะที่พระญาติไม่อยู่
เหมือนกับบทละครนอก เรื่องโสวัตรคอนพระโสวัตรไคนางประทุมวดี

เนื้อเรื่องคอนที่พระญาติเชิญพระอินทร์ลงมาช่วยประกอบพิธีวิวาห์ระหว่างพระไชยทัตกับ
นางอุทุมพร เหมือนกับเรื่องวรรณุชชาคกอนพระกัศสปลายสเชิญพระอินทร์และเทวดาลงมาช่วย
ประกอบพิธีระหว่างพระวรเนตรกุมารกับนางบุษบาเทวี บทละครนอกเรื่องโสวัตรคอนพระญาติ
จะประกอบพิธีระหว่างพระโสวัตรกับนางประทุมวดี

เนื้อเรื่องคอนที่พระไชยทัตไคนางวรจันทร์ พระไชยสุริวงศ์ไคนางมะลิทอง คล้ายเรื่อง
ในชาคกหลายเรื่อง เช่น เรื่องสุชนุชาคก เรื่องเทวัญชาคก ฯลฯ บทละครในเรื่องอุณรุท บทละคร

เป็นวิธีการที่ไซกันอยู่มาก รวมทั้งไบบทะเลคอนและวรรณคดีสมัยก่อน ๆ มา

เนื้อเรื่องตอนที่นางสุพันทลิกาทำเสน่ห์พระไชยทัต กลายเป็นเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์พระไวย บทะเลคอนนอกเรื่องสังข์ทองตอนนางจันทาทำเสน่ห์ท้าววยศวิมล เรื่องโคบุตรตอนนางอำพันมาลาทำเสน่ห์พระโคบุตร และตอนที่พระชนมแก้วไชยพระไชยทัตให้พรจากการถูกเสน่ห์ กลายเป็นเรื่องลิลิตพระลอตอนนางมยุรเหลือช่วยพระลอ

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวคนธรรพไปหยุดครุฑพระอาทิตย์และ เก็บไม้จักรนารายณ์มาเป็นยารักษาพระไชยทัต กลายเป็นทะเลคอนในเรื่องรามเกียรติ์ตอนหนุมานหยุดครุฑพระอาทิตย์และ เก็บไม้สังกรณีตรีชวา

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวคนธรรพไปจับเสน่ห์หลวงชีสัตถากับ เนรชัยและ เนรพร หลวงชีสัตถากับสมุนแปลงตัว เป็นสัตว์หนีไป ท้าวคนธรรพแปลงตัว เป็นสัตว์ไล่กาม กลายเป็นเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพลายชุมพลจับเสน่ห์เณรชวา

เนื้อเรื่องตอนที่นางอุทุมพรกับนางสุพันทลิกาลุยไฟ เพื่อพิสูจน์ว่าไม่ได้ผูกเท็จ เหมือนกับเรื่องสุวรรณสังฆชาคกตอนนางจัมปากเทวีกับนางจันทาเทวีลุยไฟ เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนนางสร้อยฟ้ากับนางศรีมาลาลุยไฟ บทะเลคอนนอกเรื่อง ลิลิตของตอนนางพิกลของกับนางอรุณวดีลุยไฟ เรื่องพินสุวรรณค่อนนางแสงสุริยาเดินเข้าไปในภูเขไฟ การลุยไฟนี้ทำให้ทราบได้ว่าผู้ใดบริสุทธิ์ ผู้ใดกล่าวเท็จ และ เมื่อลุยไฟแล้ว นางสุพันทลิกาถูกเนรเทศลงเรือไปพร้อมกับบุตรในครรภ์ เหมือนกับนางสร้อยฟ้า

เนื้อเรื่องตอนที่พระไชยทัตถูกเสน่ห์ มีการท้าวความว่าพระไชยทัตคือพระนารายณ์ อวตารมา ส่วนนางอุทุมพรคือนางสุจิตราแม่เหล็กของพระอินทร์ ซึ่งลงมาเกิดในโลกมนุษย์ เพราะท้าวสนกรปลดอมเป็นพระอินทร์แล้วไคนางเป็นแม่เหล็ก กลายเป็นทะเลคอนในเรื่องอุณรุท ตอนท้าวกรุงพาปลดอมเป็นพระอินทร์เข้าไปหานางสุจิตรา นางสุจิตราลงมาเกิดเป็นนางอุษา และพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระอุณรุท

เนื้อเรื่องตอนที่พระไชยสุริวงศ์ถูกหอกยนต์แล้วถูกปล่อยแพศไปจนกระทั่งถึงถิ่นที่นำเข้าไปให้พระฤๅษีชุบให้ฟื้น คล้ายกับบทละครนอกเรื่องการเกิดตอนพระการเกิดถูกหอกยนต์ตาย พญากรรณำศไปให้พระฤๅษีชุบ และการที่ตัวพระถูกหอกยนต์ปรากฏอยู่ในบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์แต่การฟื้นขึ้นมาวิธีการแตกต่างกัน

พิกุลทอง

พิกุลทองเป็นเรื่องของนางมณฑม คุณสมบัติอันนี้เหมือนกับนางอุกมชานี ในเรื่องจันทราชชากร และนางจันทร์สุภาในบทละครนอกเรื่องลาวี

เนื้อเรื่องตอนที่เจ้าสุบรรณภักษาแปลงตัวเป็นชายหนุ่มมาขออาศัยอยู่กับยาย สว่างสะพานเงินสะพานทองจากบ้านยายไปถึงพระราชวังเพื่อที่จะได้อภิเษกสมรสกับนางพิกุลทอง เหมือนกับเรื่องสุวรรณศิริสาชชากตอนพระสุวรรณศิริสาสร้างสะพานเงินสะพานทองจากบ้านไปยังพระราชวังเพื่อที่จะได้อภิเษกสมรสกับนางสุวรรณคันธา

เนื้อเรื่องตอนที่เจ้าสุบรรณภักษาพานางพิกุลทองแล่นสำเภา ๕๐๐ ลำไปยังบ้านเมือง คล้ายเรื่องเหวินชชชากตอนพระเหวินกุมารพาพระนางสุวรรณเกศราไปบ้านเมืองโดยสำเภา ๕๐๐ ลำ

เนื้อเรื่องตอนที่นางพิกุลทองเอามณฑมใส่มอบลอยน้ำไป เหมือนกับบทละครนอกเรื่องลาวี ตอนนางจันทร์สุภาเอามณฑมใส่มอบลอยน้ำ การที่ตัวพระได้มอบเพราะว่าเป็นคู่ครองกันเหมือนกับบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนที่พระสุวรรณหงส์ได้มอบของนางเกศสุริยง

ตัวพระ คือพระพิไชยวงศ์ เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ไชย คือเป็นโอรสของพระสังข์ศิลป์ไชยกับนางสุวรรณ

เนื้อเรื่องตอนที่พระพิไชยวงศ์ นางพิกุลทอง เจ้ารักและเจ้ายม พัดพิราก็กันในสำน้า คล้ายเรื่องในชาตหลายเรื่อง เช่นเรื่อง สมุทโฆสชชากตอนพระสมุทโฆสพัดพิราก็กับพระนางวิณฑิ าลาบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ตอนพระสุวรรณหงส์พัดพิราก็กับนางเกศสุริยงในสำน้า

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าว วิรุณจักร เข้าไถลนางพิกุลทองแล้ว เกิดความรุ่มร้อนขึ้นมาเพราะนาง
ซอส์ทศกอสามี คล้ายเรื่องสุนันทาตกตอมพระ เจ้าโกสุมที่เข้าไถลนางประทุมวดีไม่ได้ บทละตอนใน
เรื่องรามเกียรติ์ตอนที่ทศกัณฐ์ไม่สามารถเข้าไถลนางสีดาได้

เนื้อเรื่องตอนที่นางพิกุลทองกับนางอรุณคดีลุยไฟ คล้ายเรื่องสุวรรณสังฆชาต เรื่อง
ขุนช้างขุนแผน บทละตอนนอกเรื่องไชยทัต พิมสุวรรณ (๘)

พิมสุวรรณ

เนื้อเรื่องตอนที่พระพิมสุวรรณไถลนางแสงสุริยา แล้วฆ่าท้าวหัตถ์กัณฐ์บิดาของนางแสงสุริยา
ตาย คล้ายเรื่องสุนันทาตกตอมพระ เจ้าโกสุมที่เข้าไถลนางประทุมวดีไม่ได้ บทละตอนใน
เรื่องรามเกียรติ์ตอนที่ทศกัณฐ์ไม่สามารถเข้าไถลนางสีดาได้

เนื้อเรื่องตอนที่วิศิษฐานชื่อวิรุณมยุขมาลักพระขรรค์ไป เหมือนกับเรื่องสมุทโฆสชาตตอน
วิศิษฐานลักพระขรรค์ของพระสมุทโฆสกับพระนางวินทุมดี

เนื้อเรื่องตอนที่นางแสงสุริยาหึงหวงนางอุบลวรรณา คล้ายเรื่องสุวรรณสังฆชาต
เรื่องขุนช้างขุนแผน เรื่องไกรทอง บทละตอนนอกเรื่องควาวี ไชยทัต สังฆทอง สุวรรณหงส์
ไกรทอง โคมุคร ไชยเชษฐ (๑๐)

เนื้อเรื่องตอนที่พระฤๅษณ์นางศรีแฉ่งสรไปที่พระพิมสุริยา แล้วกลายเป็นอาหาร พระพิม
สุริยาแฉ่งสรตอมมากลายเป็นพวงมาลัย คล้ายเรื่องวรรณชาตตอมพระ เจ้ากาสิกราชแฉ่งสรไป
ที่พระวรรณ แล้วกลายเป็นอาหาร และทอมมเนย พระวรรณแฉ่งสรตอมมากลายเป็นพวงมาลัย

(๘) คูการ เปรียบเทียบในเรื่องไชยทัต หน้า ๑๐๕.

(๙) คูการ เปรียบเทียบในเรื่องการุเกศ หน้า ๑๐๑.

(๑๐) คูการ เปรียบเทียบในเรื่องควาวี หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

บทละครใน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามแดงสรไปที่พระมงกุฏ ธรรมดา บทละครนอก เรื่อง
สุวรรณหงส์ ตอนพระสุวรรณหงส์แดงสรจะฆ่าพระไชยสุวิน ลูกสรไม่ยอมออกจากแหล่ง เรื่องไชย
เชษฐก่อนพระเจ้านารายณ์ เสด็จแดงสรไปที่พระไชยเชษฐ์ กลายเป็นพวงมาลัย พระไชยเชษฐ์
แดงมาเป็นอาหาร

เนื้อเรื่องตอนที่นางแสงสุริยาเดินเข้าภูเขไฟเพื่อพิสูจน์ว่าไม่ได้พูดเท็จ คล้ายเรื่อง
สุวรรณสังฆชาตก เรื่องขุนช้างขุนแผน บทละครนอก เรื่องไชยทัต พิกุลทอง (๑๑)

เนื้อเรื่องตอนที่นางอุบลวรรณ เห็นแหวนที่ผ้าทรงของพระกฤษณางวงศ ก็รู้ว่าเป็นโอรส
คล้ายเรื่องสิริวิบูลกิติชาตกตอนพระเจ้ายศกิติทรงเห็นแหวนกับผ้ากัมพลของสิริวิบูลกิติ บทละคร
นอก เรื่องสุวรรณหงส์ ตอนพระสุวรรณหงส์ทรงเห็นแหวนที่นางกาศิสมและผ้าทรงของพระไชยสุวิน
เรื่องศิลป์สุริวงศ์ ตอนพระศิลป์สุริวงศ์ทรงเห็นผ้าทรงที่สังทรภักุมารนุ่งอยู่

พิณสุริวงศ์

เนื้อเรื่องตอนที่วิโรหิตไหลอยแพพระพิณสุริวงศ์ คล้ายกับเรื่องสิริสาชาตกตอนให้มีการ
ลอยแพสิริสากุมาร เพราะถือว่าเป็นกาลกิติ

เนื้อเรื่องตอนที่พระพิณสุริวงศ์เข้าไปหานางกาเกษแล้วไถสมีทรวงสาสกัน และต่อมา
ทำความเข้าใจกับบิดาของนาง คล้ายเรื่องสุชนุชาตก เทวันชาตก ฯลฯ บทละครใน เรื่องอุณรุท
บทละครนอก เรื่องการเกิด ไชยทัต พิกุลทอง พิมสวรรค์ สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ โคนุคร
พระรถเมรี ศิลป์สุริวงศ์ (๑๒)

(๑๑) ดูการเปรียบเทียบในเรื่องไชยทัต หน้า ๑๐๕.

(๑๒) ดูการเปรียบเทียบในเรื่องการเกิด หน้า ๑๐๐.

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวมหาวงศ์ให้สร้างหีบเหล็กที่มียักษ์ซ่อนอยู่ข้างใน เพื่อจับชายที่ลักลอบมาอยู่กับนางกาเกสร คล้ายเรื่องสิริสาชากกอนสิริสากุมาร เขาไปนอนอยู่ในหีบแก้ว

เนื้อเรื่องตอนที่พระพิรุณวิงศกานางกาเกสรลงเรือเดินทางกลับบ้านเมืองแล้วเกิดลมสลาตัน เหมือนกับเรื่องสุชนชากกอนพระสุชนุตาพระนางจิริภาลงเรือไปแล้วเกิดลมสลาตันในทะเล

เนื้อเรื่องตอนที่สุรภัยสะกดคนในเรือให้หลับแล้วอุ้มพระพิรุณวิงศไป คล้ายบทละคอนนอกเรื่องการเกิด คาวี (๑๓)

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวนนทสุรปาว์ร้องไห้หาหมอมารักษานางเหมวันซึ่งถูกงูกัดตาย เหมือนกับบทละคอนนอกเรื่องมณีพิไชยคอนนางจันทร์เทวีถูกงูกัด

มโนห์รา

เนื้อเรื่องตอนที่นางกนิษฐทั้งเจ็ดไปเล่นน้ำ พรานบุญไ้หน้าคบาศไปจับนางมโนห์ราแล้วเก็บปีกหางนางมโนห์ราไป คล้ายเรื่องวรุณชากกอนนางกนิษฐทั้งเจ็ดไปเล่นน้ำที่ป่าหิมพานต์ มีพรานเข้ามาเก็บปีกหาง เรื่องสุชนชากกอนนางกนิษฐทั้งเจ็ดไปเล่นน้ำ พรานบุญตรึกไ้หน้าคบาศไปจับนางมโนห์รา จับนางมโนห์ราไป

โม่งป่า

เนื้อเรื่องตอนที่พระอภัยทัตเลือกร้อยเอ็ดคราษติคานาพิชิเลือกคู่แล้วไม่พอพระทัย คล้ายเรื่องจันทเสนชากกอนจันทเสนกุมารเลือกร้อยเอ็ดคราษติคานา

พระอภัยทัตมีไม้เท้าขนชี้กายปลายชี้เป็น เหมือนกับไม้เท้าพิชัยในเรื่องสีหนาทชากกอนชากกอน ฯลฯ ไม้เท้าสหัสเดชะไม้เท้าคอนในเรื่องรามเกียรติ์ ไม้เท้าของตัวพระโม่งเท้าคอนนอกเรื่องการเกิด ไม้เท้าของตัวพระโม่งเท้าคอนนอกเรื่องโคบุตร

เนื้อเรื่องตอนที่อินทรีโฉบนางนิลวดีบินไปตกในทะเล กลายเป็นเรื่องสรรพสิทธิ์ชกชกก่อน
นกกหัสถ์ถึงคโฉบพระราชเทวี เรื่องสุริยพชาชกชกก่อนนกกอินทรีโฉบพระราชบิดา

เนื้อเรื่องตอนที่ไม้งป่าไผ่นางนิลวดีขายแหวนเพื่อเอาเงินมาซื้อสิ่งของและกลั่นแกล้ง
นางต่าง ๆ นานาเพื่อล่องใจนาง กลายเป็นเรื่องมโหสถชกชกก่อนพระมโหสถแกล้งล่องใจนางอมร

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวพันธุราช ไ้หมาไม้งป่าอย่างไรก็ไม่ตาย จึงเอาตัวไปปลัดกลองเหว
กลายเป็นเรื่องสิริวิบูลกตทชกชกก่อนพระเจ้ากฤษณ์ให้หมาพระสิริวิบูลกตท

เนื้อเรื่องตอนที่ไม้งป่าไม่สมัครสังวาสกับนางนิลวดีและนางประทุมเกสร เพื่อปฏิบัติตาม
สัญญาที่ให้ไว้กับนางมัจฉา กลายเป็นเรื่องจันทกชกชกก่อนพระจันทกชกไม่สมัครสังวาสกับนาง
ทิพโสคา นางประทุมบุปผา และนางสุคันธเกศี เพราะกลัวเสียกำลัง

มณฑลไชย

นางขอมพระกลั่นเป็นกัวนางของเรื่อง มีกลิ่นกายหอมผิดแปลกไปจากคนสามัญ ซึ่งคล้าย
กับนางจันทเทวีในเรื่องเทวีอุชชกชก และนางกากีในเรื่องกากี

เนื้อเรื่องตอนที่นางจันทเทวีตัดหางแมวสอดใส่ในมวยผมของนางขอมพระกลั่น และ
กล่าวหาว่าเป็นปีศาจ กลายเป็นเรื่องโศกนชกชกก่อนนางกาลกัณฐิศาสามีของตน ตัดนิ้วสามได้ใน
มวยผมของนางปทุมวดี และกล่าวหาว่านางปทุมวดีเป็นยักษ์

เนื้อเรื่องตอนที่พระอินทร์แปลงกัวนางขอมพระกลั่นเป็นพรานหมณ์ กลายเป็นทะเลาะคณนชก
เรื่องสุวรรณหงส์ก่อนพระอินทร์แปลงกัวนางเกศสุริยง เป็นพรานหมณ์

เนื้อเรื่องตอนที่นางจันทเทวีถูกงูกัดตาย มีการป่าวร้องหาหมอมาแก้ไข เหมือนกับ
บทละครนอกเรื่องพิณสุริยวงศ์ก่อนนางเหมวันถูกงูกัด ซึ่งวิธีการป่าวร้องหาหมอมารักษาหรือ
แก้ไขผู้ตายนี้ นำมาใช้กับวรรณคดีหรือนิทานในสมัยต่อมาอย่างแพร่หลาย

สังข์ทอง

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เหมือนกับเรื่องสุวรรณสังฆชาดก ทั้งแต่เริ่มเรื่องและดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ มีที่แตกต่างกันอยู่เป็นส่วนตัว เช่นนางรจนาคือนางในบวชในบทธละคอน นางคันธาเทวีเป็นกัณหาในชาดก การทำพิธีเลือกคู่และพิธีวิวาห์แตกต่างกัน ส่วนเนื้อเรื่องในชาดกตอนปลายเป็นคณะเรื่องกับบทธละคอน

เนื้อเรื่องตอนที่นางรจนาคิดเจ้าเงาะแล้วถูกขี้โลไปอยู่ที่กระทอมปลาณา กลายเป็นเรื่องสี่ไตรชาดกตอนพระราชาบิดาได้ครองเป็นขอนแล้วถูกขี้โลไปอยู่ที่ชายเมือง

เนื้อเรื่องตอนที่พระเจ้าสังข์ตอบปัญหาและตีคลีกับพระอินทร์ กลายเป็นเรื่องสุวรรณสีรสาชาดกตอนพระสุวรรณสีรสาตอบปัญหาและตีคลีกับพระอินทร์

สังข์ศิลป์ไชย

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่คล้ายเรื่องสุวรรณหงส์ชาดก ซึ่งเรื่องสุวรรณหงส์ชาดกนี้มีกษัตริย์ที่มีมเหสี ๗ องค์ มเหสีองค์ใหญ่ประสูติโอรสแล้วถูกกลืนแกดงจากมเหสีอีก ๖ คน จนถูกขี้โล้ออกจากเมือง ภายหลังทกกุมารโอรสของมเหสีองค์รองไปตามหาโอรสของมเหสีองค์ใหญ่หรือพระโพธิสัตว์ เนื้อเรื่องตอนท้ายแตกต่างกันบ้าง และพาหนะของพระโพธิสัตว์คือหงส์ พาหนะของพระสังข์ศิลป์ไชยคือราชสีห์

สุวรรณศิลป์

ตอนเริ่มเรื่องกล่าวถึงนางเกศสุริยาเป็นทุกข์ใจว่า จะไม่มีคู่ครอง คล้ายเรื่องจินตเสนชาดกตอนนางอุบลวาทีเป็นทุกข์ใจในเรื่องความรัก

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณศิลป์เข้าไปสมัครสังวาสกับนางเกศสุริยา กลายเป็นเรื่องสุทนต์ชาดก เรื่องเทวัญชาดก บทธละคอนในเรื่องอุณรุท บทธละคอนนอกเรื่องการเกิด ไชยทัต พิศุลทอง พิมสุวรรณ พิศุขวิวงศ์ สุวรรณหงส์ โคบุตร พระรถเมรี ศิลป์วิวงศ์ (๑๕)

(๑๕) การเปรียบเทียบในเรื่องการเกิด หน้า ๑๐๑.

เนื้อเรื่องตอนที่นางเกศสุริยาพบพญาวนรในส่วนแล้วออกแหวนฝากพญาวนรมาถวาย
พระสุวรรณศิลา ค่ายบทยาคอนในเรื่องราวเกี่ยวกับคือนางสีดาฝากแหวนมากับพญานันท์ถวาย
พระราม

เนื้อเรื่องตอนที่วิรุณรแปลงเป็นนางเกศสุริยาตามลายน้มา แล้วพญานันท์ให้เขาคศ
พิสูจนจับวิรุณรได้ ค่ายบทยาคอนในเรื่องราวเกี่ยวกับคือนางเบญกายแปลงเป็นนางสีดา
ตายลายน้มาแล้วถูกเขาคศและถูกจับได้เช่นกัน

สุวรรณหงส์

เนื้อเรื่องตอนที่นางเกศสุริยงไขพวงมาลัยใส่ผอบลอบน้ไปเพื่อเลี้ยงทายหากุครอง
คล้ายเรื่องสุนชชาคคือนางปาลีตาไขพวงมาลัยลอบน้หากุ มทยาคอนนอกเรื่องไสวตร
คือนางประทุมวก็ไขพวงมาลัยเลี้ยงทาย

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณหงส์ไปสร้งน้ แล้วเก็บตอบได้ ค่ายบทยาคอนนอกเรื่องคว
คือนท้าวสันนุราชคือนอบของนางจันทร์สุคา เรื่องพิกลทองคือนพระพิไชยวงศกฤคคือนอบของนาง
พิกลทอง

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณหงส์คือนางเกศสุริยงเป็นมเหสี ค่ายเรื่องสุนชชาค เรื่อง
เวทนชชาค มทยาคอนในเรื่องอุณรุท มทยาคอนนอกเรื่องการเกิด ไชยทัต พิกุลทอง พิมสุวรรณค
พิณสุวิวงศ สุวรรณศิลา โคมุทร พระรถเมรี ศิลาสุวิวงศ (๑๖)

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์ ค่ายบทยาคอนนอกเรื่องการเกิด
ไชยทัต (๑๗)

(๑๖) เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

(๑๗) เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

เนื้อเรื่องตอนที่พระอินทร์ลงมาช่วยแปลงกัณหา แกศสุริยงให้เป็นพราหมณ์ คล้ายบทละครนอกเรื่องมณีพิไชย การตัดกันของนางแกศสุริยงแหว่นไว้ที่กิ่งไม้ เหมือนกับเรื่องปาจิศก कुमारชาคกคอนพระอินทร์ตัดกันของนางอรทิพย์

เนื้อเรื่องตอนที่นางแกศสุริยงเหนื่อยอ่อนจนสลบไปบนหลังม้า มาต้องเหมาะลงไปที่ศาลาของยักษ์ คล้ายเรื่องสุชชุกชาคกคอนพระสุชชุกกับพระนางจีรีปภาไปพักที่ศาลาของมนตรีรายักษ์

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณหงส์กับนางแกศสุริยงอาศัยเรือผีเสื้อแปลงข้ามฟากไป นางแกศสุริยงถูกผีเสื้อลักกัณหา คล้ายเรื่องสุวรรณวงศ์ชาคกคอนพระสุวรรณวงศ์กับนางเอกบุรณีอาศัยเรือยักษ์ที่แปลงตัว เป็นหญิงแก่ข้ามฟาก

เนื้อเรื่องตอนที่ท้าวไทยมาศ โหมพิฆิ์เลือกคู่โดยการยกศร พระสุวรรณหงส์ยกได้ คล้ายเรื่องพากุลชาคก บทละครนอกในเรื่องรามเกียรติ์ บทละครนอกเรื่องการเกิด (๑๘)

เนื้อเรื่องตอนที่พระสุวรรณหงส์เห็นแหวนแล้วจำนางกากีได้ และเห็นผ้าทรงแล้วจำพระไชยสุวินได้ คล้ายเรื่องสิริวิบูลกิติชาคก บทละครนอกเรื่องพิมพ์สวรรค์ ศิลป์สุวิงศ์ (๑๙)

ไสวิตร

เนื้อเรื่องตอนที่นางประทุมวดีเกิดในคอกม้า พระฤาณำไปเลี้ยงไว้ เหมือนกับเรื่องสุวรรณวงศ์ชาคก ทอนนางบุษบาเกิดในคอกม้า เรื่องไสนันทชาคก นางประทุมวดีเกิดในคอกม้า พระฤาณำไปเลี้ยงไว้เช่นเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าหากตัวนางของเรื่องในชาคกและบทละครนอกเป็นนางที่เกิดอยู่ในคอกไม้ไผ่ป่า ส่วนใหญ่พระฤาณำจะนำไปเลี้ยงไว้จนกระทั่งตัวพระมาพบ

(๑๘) เรื่องเดียวกัน หน้า ๘๘.

(๑๙) การเปรียบเทียบในเรื่องพิมพ์สวรรค์ หน้า ๑๐๘.

เนื้อเรื่องตอนที่นางประหมวดีไขทางมาลัยเสียดายหาผู้ครอง คล้ายเรื่องสุบินชาดก
(๒๐)
บทละคอนนอกเรื่องสุวรรณหงส์

เนื้อเรื่องตอนที่พระโสวัตรเข้าเที่ยวพาราณสีนางประหมวดี ขณะทีพระฤาษีออกไปหาอาหาร
ไม่ป่า เหมือนกับบทละคอนนอกเรื่องไชยทัตตอนพระไชยทัตเกี่ยวนางอุทุมพร

เนื้อเรื่องตอนที่พระฤาษีเชิญพระอินทร์ลงมาช่วยทำพิธีวิวัฒน์ เหมือนกับเรื่องวรรณชาดก
(๒๑)
บทละคอนนอกเรื่องไชยทัต

เนื้อเรื่องตอนที่พราณโหมคยึงพระโสวัตรตายแล้วพนางประหมวดีไป เหมือนกับเรื่อง
ปาจิตกกุมารชาดกตอนพราณปายิงปาจิตกกุมารตายแล้วพนางอรพินทไป

เนื้อเรื่องตอนที่มาเตือนให้พระโสวัตรกลับบ้านเมือง คล้ายบทละคอนนอกเรื่องพระรถ
เมรีทอนมาเตือนพระรถว่าอยู่ในเมืองยักขันนเกินไป

ไกรทอง

เรื่องไกรทองเป็นนิทานพื้นบ้านของเมืองพิิจิตร ซึ่งเล่าต่อ ๆ มาโดยหาที่มาหรือผู้แต่ง
ไม่ได้ เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงพระเชและ การปราบพระเชนั้น อาจมีต้นเค้ามาจากความจริง คือใน
สมัยหนึ่ง อาจจะมีพระเชขึ้นมาอาละวาดอยู่แถวเมืองพิิจิตร ผู้คนหวาดกลัวกันมาก ผู้ที่ได้ประสบ
เหตุการณ์จึงเล่าเรื่องนี้ให้คนรุ่นหลังฟัง และมีการแต่งเติมเสริมเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์เข้า
ไปจนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

เนื้อเรื่องตอนที่นางวิมาลา กับนางเลื่อมโลวรรณหึงหวงนางตะเกาทองและนางตะเกาทอง
กับนางตะเกาแก้วหึงหวงนางวิมาลา คล้ายเรื่องสุวรรณหงส์ชาดก ขุนช้างขุนแผน บทละคอนนอก
เรื่อง คาวี ไชยทัต พิณฑทอง สังข์ทอง สุวรรณหงส์ โคนุคร ไชยเชษฐ (๒๒)

(๒๐) การเปรียบเทียบในเรื่องสุวรรณหงส์ หน้า ๑๑๒.

(๒๑) การเปรียบเทียบในเรื่องไชยทัต หน้า ๑๐๓.

(๒๒) การเปรียบเทียบในเรื่องคาวี หน้า ๑๑๒ - ๑๐๓.

โคบุตร

เนื้อเรื่องตอนที่นางมณีสาครกับพระอรุณไปอาบน้ำในสระของยักษ์ ๔ คน ซึ่งมีเง่าบัวใหญ่เท่าครกกำข้าว ลูกกระจับใหญ่เท่าศีรษะกระบือ เหมือนกับเรื่องจินตลางชาดก ซึ่งมีสระน้ำที่สี่พันชั้วชนิดเดียวกันและมียักษ์ ๔ คนเฝ้าเหมือนกัน

พระโคบุตรมีไม้เท้าคนชี่กายปลายชี่เป็น เหมือนกับไม้เท้าทิพย์ในเรื่องสินหาชชาดก เรื่องสุบินชาดก ไม้เท้าสหัสเคชะใบมทะเลคอนในเรื่องรามเกียรติ์ ไม้เท้าคนชี่กายปลายชี่เป็น ใบมทะเลคอนนอกเรื่องการเกิด โม่งป่า มีแก้วมณีวิเศษที่ทำให้เหาะได้ เหมือนแก้วมณีในเรื่องสุบินชาดก

เนื้อเรื่องตอนที่พระโคบุตรเห็นกษัตริกาไปส่งข้าวไ้ นางอำพันมาลา คล้ายเรื่องวรุชชาดกตอนนกษัตริกาไปส่งข้าว เรื่องมารคาของพระวรุช

เนื้อเรื่องตอนที่พระโคบุตรไ้ นางอำพันมาลา คล้ายเรื่องสุชชชาดก เทวันชชาดก าลาบทละคอนในเรื่องอุรุท บทละคอนนอกเรื่องการเกิด ไชยทศ พิภูลทอง พิมสุวรรณค์ พินสุวิวงศ์ สุวรรณหศิลป์ สุวรรณหงส์ พระรถเมรี ศิลปสุวิวงศ์ (๒๓)

เนื้อเรื่องตอนที่นางอำพันมาลาหึ่งนางมณีสาคร คล้ายเรื่องสุวรรณสังชชาดก เรื่องขุนช้างขุนแผน เรื่องไกรทอง บทละคอนนอกเรื่องคววี ไชยทศ พิภูลทอง พิมสุวรรณค์ สังข์ทอง สุวรรณหงส์ ไกรทอง ไชยเชษฐ (๒๔)

เนื้อเรื่องตอนที่นางอำพันมาลาทำเสน่ห์พระโคบุตร คล้ายเรื่องขุนช้างขุนแผน บทละคอนนอกเรื่องไชยทศ สังข์ทอง (๒๕)

(๒๓) การเปรียบเทียบในเรื่องการเกิด หน้า ๑๐๑.

(๒๔) การเปรียบเทียบในเรื่องคววี หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

(๒๕) การเปรียบเทียบในเรื่องไชยทศ หน้า ๑๐๕.

เนื้อเรื่องตอนที่พระไชยเชษฐหุงป่า เหวคาแปลงเป็นกวางมาล่อ คล้ายบทละคอนในเรื่องอุณรุทตอนเหวคาแปลงเป็นกวางทองมาล่อพระอุณรุท

เนื้อเรื่องตอนที่นางทั้งเจ็ดเอาท่อนไม้ขบโลหิตมาวางแทนที่โอรสของนางสุวิธูชา แล้วนำโอรสไปฝังไว้ที่โคนต้นไม้ คล้ายเรื่องนวนานชาคกตอนพระนางวลิกาคลอดพระวณวณแล้วหญิงรับใช้เอาท่อนไม้เปื้อนโลหิตมาลับเปลี่ยน เรื่องสุวรรณวงศ์ชาคกตอนนางสุภิตาคลอดพระสุวรรณวงศ์ พระนางเขมาเทวีให้แกะไม้เป็นรูปกุมารหาโลหิตมาลับเปลี่ยนไว้

เนื้อเรื่องตอนที่เจ้านารายณ์เบศร์แมลงสรไปที่พระไชยเชษฐ์ แล้วกลายเป็นพวงมาลัยพระไชยเชษฐ์แมลงสรไปกลายเป็นอาหาร คล้ายเรื่องวรุชชาคก บทละคอนในเรื่องรามเกียรติ์ บทละคอนนอกเรื่องพิมสุวรรณค สุวรรณหงส์ (๒๖)

พระรถเมรี

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เหมือนกับเรื่องรถเสนชาคก มีที่แตกต่างกันบ้าง เช่นในบทละคอนกัณนางชื่อนางเมรี ในชาคกกัณนางชื่อนางกัณรี

เนื้อเรื่องตอนที่พระรถมอมเหล่านางเมรีกับพวกยักษ์ คล้ายเรื่องสุชชชาคกตอนพระสุชชมอมเหล่านางยักษ์กับราชธิดาทั้งหลายจนเมามาย

เนื้อเรื่องตอนที่พระรถไล่แหวนของพระฤาษีฆานางยักษ์สารภรา คล้ายเรื่องสุวรรณวงศ์ชาคกตอนนางสุวรรณเกศกาไล่แหวนปราบยักษ์

เนื้อเรื่องตอนที่พระรถได้นางทศนารี คล้ายเรื่องสุชชชาคก เทวัญชาคก ฯลฯ บทละคอนในเรื่องอุณรุท บทละคอนนอกเรื่องการเกิด ไชยทัต พิกุลทอง พิมสุวรรณค พินสุวิวงศ์ สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ โคนุตร ศิลป์สุวิวงศ์ (๒๗)

(๒๖) การเปรียบเทียบในเรื่องพิมสุวรรณค หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

(๒๗) การเปรียบเทียบในเรื่องการเกิด หน้า ๑๐๑.

กิลปสุริวงศ์

พระกิลปสุริวงศ์มีเกือกแก้ว กระบอง เกือกแก้วนี้คล้ายเกือกทองในเรื่องสุวรรณสังฆชาดก
เกือกแก้วในเรื่องจินตลดาชาดก เกือกแก้วในบทละคอนนอกเรื่องการเกด สังข์ทอง

เนื้อเรื่องตอนที่พระกิลปสุริวงศ์เห็นนาทรงของพระองค์แล้วจำกุมารโค คล้ายเรื่องสิริวิบูล
กิตติชาดก บทละคอนนอกเรื่องพินสวรรค สุวรรณหงส์ (๒๘)

เนื้อเรื่องตอนที่พระกิลปสุริวงศ์ไถนางสุทิน คล้ายเรื่องสุชนุชาดก เทวีนชชาดก ฯลฯ
บทละคอนในเรื่องอุณรุฑ บทละคอนนอกเรื่องการเกด ไชยทัต พิณฑทอง พินสวรรค พินสุริวงศ์
สุวรรณกิลป์ สุวรรณหงส์ โคมุตร พระรอดเมรี (๒๙)

เมื่อพิจารณาคู่คำโครงเรื่องของบทละคอนนอกทั้ง ๑๕ เรื่องนี้ เราจะเห็นได้ว่า
อาศัยเหตุการณ่างตอน จากนิทานหลาย ๆ เรื่องมาผูกเข้าเป็นเรื่องเดียว ทั้งนี้เป็นเพราะ
เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องชาวมานูจกกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนำมาเล่าก็เป็นที่ยอมรับจนถึงกับพูดกันติดปาก
มาถึงปัจจุบัน เช่น "สุวรรณหงส์อุกหอม อายบอกรใคร" และ "สามจอกสี่จอกมากกรอกเขา เมรี
ซีเมากั้หลับไป" ซึ่งคำพูดเหล่านี้เอามาจากกลอนที่ตัวละครขับร้องนั่นเอง ได้แก่

พระสูว้หงษ์เหือตองหอม

รุลลวอยายอกรกับใคร ๆ

เขาจึงซักพรสับนั้นออกไป

เขาในพร เมมีไคษา (๓๐)

(๒๘) ดูการเปรียบเทียบในเรื่องพินสวรรค หน้า ๑๐๘๐

(๒๙) ดูการเปรียบเทียบในเรื่องการเกด หน้า ๑๑๑๐

(๓๐) สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๓, มัดที่ ๑๔๔, หน้า ๑๕๐

และ

กัถ เล่ากัน เถมจอกทอง

มาแลกแม่ลูกนองรันทักเจ้า

สามจอกขุรีจอกทรอกเขา
(๓๑)เมาแล้วกอดัมตาไปย

อีกประการหนึ่ง คนเรามีความเชื่อถือเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เรื่องผีसाง เทวดาและคติในทางศาสนา นิทานแทบทุกเรื่องจะมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีการใช้เวทย์มนต์คาถา เรื่องที่ผูกพันมาเล่นละคอนนอกก็เช่นเดียวกัน ที่เห็นได้ชัดเจนคือการที่พระอินทร์เทาะลงมาช่วยตัวละครในเวลาที่ตัวละครตกอยู่ในความคับขัน ซึ่งเป็นหลักของนิทานชาดกที่ต้องมีบทบาทของพระอินทร์ เพราะพระอินทร์จะทรงช่วยพระโพธิสัตว์เสมอ

การตั้งชื่อตัวละครนั้น อาจอาศัยชื่อจากนิทานชาดก หรือคิดตั้งขึ้นเองตามความพอใจ บางครั้งก็ตั้งชื่อตัวละครคล้ายกัน เช่น สุวรรณหิรัญ กับ สุวรรณหงส์ เกศสุริยา กับ เกศสุริยง เป็นต้น

ลักษณะของเค้าโครงเรื่อง

ในเมื่อบทละคอนนอกทุกเรื่องมีเค้าโครง ความคิดและเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายคลึงกัน จึงอาจแยกลักษณะใหญ่ ๆ ที่เป็นทำนองเดียวกันได้ดังนี้

๑. ตัวละครสำคัญของเรื่องคือตัวพระเป็นกษัตริย์ ยกเว้นเรื่องไกรทอง ซึ่งมีต้นเค้ามาจากนิทานพื้นบ้าน มีตัวละครสำคัญเป็นคนธรรมดา แต่ก็จัดว่าอยู่ในตระกูลสูง

(๓๑)

พระรถเมรี เล่ม ๓, เลขที่ ๓, มัดที่ ๔๓, หน้า ๒๘ - ๒๙๐

กษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด เมื่อกษัตริย์เกิดความไม่พอใจพระทัยในสิ่งใด ก็จะใช้
อำนาจกดขี่กันไปโดยอาจจะไม่ไต่พิจารณาว่าเป็นการสมควรหรือยุติธรรมหรือไม่ เช่นมทละคอน
เรื่องพิกลทอง พระพี่นางวงศ์ญาติโอรสสององค์ขึ้นจากเรือให้ไปอยู่กับชะนี เพราะโอรส
ไม่ยอมเข้าเฝ้านางยักษ์แปลง

ฟังดูว่า

พระราชเทวีองค์ข้าไฉน

นิตินันท์ระวีไพโร

ไปเรียกว่าเป็นพระมารดา

พระองค์กริ้วโกรธที่ไรศโย

ลูกชั่วจึ่งไรชโยชานา

ให้เฝ้ากายวาคเรือจงรวรรษา
(๑๒)

ส่งโอรสสองราให้มาไฉน

ตัวละครสำคัญฝ่ายหญิงคือกัณหา ส่วนใหญ่เป็นราชธิดาของกษัตริย์ เช่น นางมะลิทอง
ราชธิดาของท้าวกรุงสมิหล ไนมทละคอนเรื่องการเกิด นางเกศสุริยงราชธิดาของท้าวสุวรรณวิก
ไนมทละคอนเรื่องสุวรรณศัลดา หรือเป็นนางงามที่เกิดในคอกม้า เช่นนางประทุมวดี ไนมท
ละคอนเรื่องไสวภัทร เป็นนางงามที่เกิดในต้นไม้หรือปล่องไม้ เช่นนางอุทุมพร ไนมทละคอนเรื่อง
ไชยทัต นางยอพระกลิ่น ไนมทละคอนเรื่องฉัพพิไชย กัณหาเพ็ญใจจัดว่าอยู่ในตระกูลสูง แม่นาง
ตะเกาทองนางตะเกาแก้ว ไนมทละคอนเรื่องไกรทอง ซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาที่ยังเป็นธิดา
ของเศรษฐี ส่วนกัณหาที่เป็นอมมุขนั้น ผู้แต่งบทไม่ได้กล่าวถึงยศศักดิ์หรือตระกูลว่าสูงหรือต่ำ
แต่ดาเป็นนางยักษ์ ผู้แต่งบทจัดให้อยู่ในตระกูลต่ำ เช่นนางหิรัญยักษา ไนมทละคอนเรื่องไม่งป่า

(๑๒)

พิกลทอง เล่ม ๒, เลขที่ ๘, มัคที่ ๓๘, หน้า ๑๘ - ๑๘.

๒. กษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาธิการมาก เวลาที่เกิดมามีจะมีอาวุธหรือของศักดิ์สิทธิ์เป็นของ
 ครอบงำและมีจิตก้าวหน้า เช่นพระสังข์เกิดมาในรูปของหอยสังข์ พระสังข์ศิลป์ไชย ยมศรี พระขรรค์และ
 สังข์ พระพิรุณผู้วิงวอนกระบองแก้ว จักรและศร เป็นต้น อาวุธหรือของศักดิ์สิทธิ์นั้นมักจะเป็นเหตุ
 ให้กษัตริย์ถูกใส่ร้ายจากผู้จลาจลหรือว่าเป็นกบฏก็ต่อบ้านเมือง แล้วถูกขับไล่ออกไปจนจัญญ์ แล
 ภายหลังความจริงก็ปรากฏว่าเป็นการกลั่นแกล้ง แลถ้าหากว่ากษัตริย์ไม่มีอาวุธหรือของศักดิ์สิทธิ์
 กิดตัวมาแต่กำเนิด ก็มักจะได้รับสิ่งเหล่านี้มาจากผู้ที่กษัตริย์สืบเชื้อสายมา หรือจากพระอินทร์ เช่น
 พระพิไชยวงศ์ผู้ได้อศรแลศพระขรรค์จากพระสังข์ศิลป์ไชย พระไชยเชษฐาได้อศรแลพระขรรค์จาก
 พระอินทร์

ตัวพระที่เป็นกษัตริย์ ส่วนใหญ่มีอาวุธประจำตัวคือศรแลพระขรรค์ นอกจากนี้ตัวพระใน
 บางเรื่องก็มีอาวุธหรือของศักดิ์สิทธิ์ที่แปลกออกไป เช่น พระกาฬเกิดกับพระอภัยทัมมิไม้ เท้าทนต์คาย
 ปลายชี้เป็น พระกาฬเกิด พระไชยทัต พระสุวรรณหงส์ พระโสวัตร พระรถ มีม้าวิเศษเหาะเหิน
 เฝินอากาศได้ เป็นต้น

๓. กษัตริย์มักมีมเหสีหลายองค์ ซึ่งอาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีอำนาจ ความยิ่งใหญ่
 ความมีบุญญาธิการ มเหสีเหล่านี้ส่วนใหญ่ จะมีการอภิเษกกัน แลกลับคืนกัน อยู่ร่วมกัน
 อย่างปกติสุข แลถ้ามเหสีองค์ใดเป็นคนไม่ดี ก็จะถูกเนรเทศไปจากเมือง เช่นนางสุพันธุลี
 ไนบทะเลคอนเรื่องไชยทัต บางเรื่องพวกมเหสีแสร้งทำเป็นอภิเษกกัน เช่นนางเกศสุริยงกับ
 นางอรพิตา แสร้งทำเป็นอภิเษกแลหึงหวงนางบุณฑลิกาไนบทะเลคอนเรื่องสุวรรณหงส์ มีอยู่น้อย
 เรื่องที่พวกมเหสีไม่มีการอภิเษกกันมาก่อนเลย คือบทะเลคอนเรื่องพิณสุริวงส์ ไคแก่นางผกา
 เกสร นางจันทร์ และนางเหมวัน บทะเลคอนเรื่องโม่งป่า ไคแก่นางนิลวดี นางประทุม และนาง
 หิริธัญญา บางเรื่อง ตัวพระมีมเหสีองค์เดียว คือบทะเลคอนเรื่อง คาวี มณีพิไชย สังข์ทอง (๓๓)
 แลโสวัตร บางเรื่องตัวพระมีมเหสีหลายองค์ แลพวกมเหสีเหล่านี้มีบทบาทปรากฏอยู่เป็นตอนๆ

(๓๓) เรื่องสังข์ทอง บทบาทของมเหสีที่มีการหึงหวงอภิเษกกันปรากฏอยู่ตอนสั้นเรื่อง คือ
 บทบาทของนางจันทร์ ส่วนพระสังข์มีมเหสีองค์เดียวก็อนางรจนา

ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ คือบทละครคนเรื่องการเกิด สุวรรณศิลป์ พระรถ และกิลป์สุริงศ์

๔. การได้ครอง มีวิธีการหลายอย่างคือ

๔.๑ กษัตริย์เนจรไปตามลำพัง หรือมีที่เลี้ยงเป็นเพื่อนร่วมทาง ถ้าหากไม่ได้เป็นที่เลี้ยง ก็เป็นผู้ที่ทองการทอแทนบุญคุณของกษัตริย์ เมื่อไปถึงเมืองใดเมืองหนึ่งที่มีราชธิดาของเจ้าเมือง ก็จะโคพบกันด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นพบกันเวลาราชธิดาเสด็จมาประพาสสวน มีความรักใคร่ถูกชะตากัน พอถึงเวลากลางคืน กษัตริย์ก็จะลอมเข้าไปใกล้ มีครสังวาสกับราชธิดา เจนพระการเกิด กับ นางมะลิทอง

๔.๒ การที่พี่เลี้ยงหรือคนใกล้ชิดตัวพระและตัวนาง ทำหน้าที่เป็นแม่สื่อ แม่สื่อพวกนี้ จะมีความจงรักภักดีต่อตัวพระและตัวนางมาก เช่นท้าวคนธรรพช่วยชักนำพระไชยทิศไปให้ได้นางวรจันทร์ พี่เลี้ยงทั้งห้าช่วยกันชักนำนาง เกศสุริยาไปให้พระสุวรรณศิลป์ แม่สื่อบางคนก็กลายเป็นสนมของตัวพระ ซึ่งตนชักนำไปติดต่อกับตัวนาง เช่นนางศรีธัญญา ช่วยพระไชยทิศติดต่อกับนางวรจันทร์ แยกตกลงเป็นสนมของพระไชยทิศเสียก่อน

๔.๓ การจัดพิธีสมรส คือเจ้าเมืองที่มีราชธิดา ประสงค์จะให้ราชธิดามีคู่ครอง ก็จัดให้มีพิธีเลือกคู่ โดยพิจารณาความเก่งกล้าสามารถของผู้ที่จะมาเป็นคู่ครอง เช่นสามารถยกศร ซึ่งต้องไขคนถึงพันคนยก ไถแก่บทละครคนเรื่องการเกิด สุวรรณหงส์ ส่วนการให้ตัวพระเลือกตัวนางนั้น เป็นเหตุการณ์ที่ไม่สำคัญ เป็นแค่เพียงส่วนประกอบให้เรื่องดำเนินไปเท่านั้น ได้แก่เรื่องโม่งป่า

๔.๔ การที่ตัว นางไขพวงมาลัยหรือยอมเสี่ยงทายทาคู่ครอง พวงมาลัยหรือยอมนั้น จะไม่ตกไปอยู่กับใคร นอกจากคู่ครองกันเท่านั้น และคู่ครองจะต้องเป็นกษัตริย์เสมอ เช่นบทละครคนเรื่องโล่ห์วิเศษ นางประทุมวดีเสี่ยงพวงมาลัยก็หวังจะไค้กษัตริย์มาเป็นคู่ครอง

คิดเอยคือถึง

คำนี้ถึงพวงมาลา

นองลอยลงไปในคงคา

ไปสุรราชาแห่งหนใด

น่านเอยนานแล้ว

พระแก้วมรกตทำไม (๓๔)

บทละครเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนพระสุวรรณหงส์ไคมอบของนาง เกศสุริยง ผู้นั้นจะ เข้าไปเก็บของก็ไม่ได้ เพราะไม่ใช่กุศรอง

วาย ๆ วายจะไกลถึงเจ้า
น้อยบนเลายังล้อยไกล
ควมมีไขกุศรองทองไข
หลาเลื่อยเนอียใจแลวกลับมา (๓๕)

๔.๕ มีเหตุการณ์บังเอิญที่ทำให้ตัวพระมาพบตัวนางโดยที่เหตุการณ์นี้ไม่มีใครบันทึกไว้ให้เกิดขึ้น เช่นบทละครเรื่องไชยทัต พระไชยทัตหนีภัยแล้วลงทางไปพบนางอุทุมพร บทละครเรื่องไม่งป่า พระอภัยทัตมาพบนางนิลวดีนอนตายอยู่กุ่มไทรพันแล้วเดินทางไปด้วยกัน

๔.๖ การชักพา การคลใจ หรือการอุ้มสมของเทวดา เช่นบทละครเรื่องการเกิดไชยทัต เทวดาคลใจให้พระการ เกิดกับพระไชยสุริยงเดินทางไปถึงเมืองของตัวนาง บทละครเรื่องไชยเชษฐ เทวดาแปลงเป็นกวางทองล่อให้พระไชยเชษฐตามไปจนได้พบตัวนาง

การไคกุศรองของตัวพระและตัวนางนั้น ต่างฝ่ายต่างก็มีอายุน้อย คือตัวพระประมาณ ๑๕ - ๑๖ ปี ตัวนางประมาณ ๑๔ - ๑๕ ปี เนื่องจากในสมัยโบราณ คนนิยมแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย

๕. เน้นเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องของหญิง เรื่องนี้สำคัญมาก เพราะในสังคมไทยนั้น หญิงที่เสียความบริสุทธิ์ก่อนแต่งงานจะถูกเพ่งเล็งว่าเป็นคนที่ไม่รักนวลสงวนตัว และหญิงที่มีสามีมากกว่าหนึ่งคนก็เป็นคนไม่ดีในสายตาของคนทั่ว ๆ ไป ดังนั้นในบทละครจึงพยายามแสดงออก

(๓๔) ไศวัตร, เล่มที่ ๒๒๓, มัคที่ ๑๔๔/๕, หน้า ๔.

(๓๕) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๕๒, มัคที่ ๑๔๔,

ซึ่งความบริสุทธิ์ผุดผ่องของกัณนางอยู่เสมอ เช่นบทละครในเรื่องพิรุณทอง นางพิรุณทองอภิเษก
สมรสกับเจ้าสุบรรณย์กษัตริย์ ซึ่งไม่ใช่บุตรของที่แท้จริง เทวดาจึงคลั่งใจให้เจ้าสุบรรณย์กษัตริย์แห่ง
หาวนอน ไม่คิดจะสมักรสังวาสกับนางพิรุณทอง

เป็นที่น่าสังเกตรว่ามีบทละครหลายเรื่องที่ตัวพระไศสย์สมักรสังวาสกับกัณนาง ก่อนที่จะทำ
พิธีอภิเษกสมรสกัน เช่นบทละครเรื่องการเกิด ไชยทัต พิณสุริวงษ์ สุวรรณหงส์ ฯลฯ ซึ่งเป็น
เรื่องที่ซัดกับประเพณีและวัฒนธรรมในสมัยนั้น แต่ผู้แต่งบทอาจจะต้องการให้เรื่องดำเนินไปอย่าง
สนุกสนานมากกว่าเดิม คือมีการต่อสู้กันระหว่างตัวพระกับบิดาของกัณนาง

บทละครเรื่องที่แปลกไปจากเรื่องอื่น ๆ คือเรื่องสังข์ศิลป์ไชย เพราะตัวนางคือนาง
สุพรรณมณี ตกเป็นมเหสีของพญานาคก่อนที่พระสังข์ศิลป์ไชยจะมาจับตัวไป เนื่องจากท้าวภูมัตถ์
บิดาของนางแพศยาแก่พญานาค ท้องยกนางให้เป็นเค็มพัน แต่พระสังข์ศิลป์ไชยก็อภิเษกสมรส
กับนาง

๖. ผู้หญิงจะต้องเคารพ ซื่อสัตย์ และจงรักภักดีต่อสามี เช่นบทละครเรื่องพินสวรรค์
นางอุบลวรรณา ถูกพญาครุฑลักตัวไปอยู่ที่หิมพดี นางอธิษฐานให้กัณนางกลายเป็นกะเห็บไป พญาครุฑ
ก็ไม่อาจสมักรสังวาสกับนางได้ และตอนที่ท้าวมงคลิราชพาตัวนางไป ท้าวมงคลิราชเข้าเฝ้าโลม
นางก็เกิดความรำรอน เพราะนางมีความซื่อสัตย์ต่อพระพินสวรรค์ บทละครเรื่องโม่งป่า นาง
นิลวดีมีความซื่อสัตย์ต่อพระอภัยทัต แม้พระอภัยทัตจะอยู่ในรูปของโม่งป่าซึ่งอัปลักษณ์ นางก็จงรัก
ภักดีถึงกับกระโดดความเข้ากองไฟ กระโดดตามลงไปในเหว และอดทนต่อการกระทำของโม่งป่า
ทุกอย่าง ส่วนตัวนางคนอื่น ๆ ก็มีความภักดีต่อสามี ถือว่าผู้ที่อยู่ในฐานะสามีนั้น เป็นผู้ที่มีพระคุณ
ต่อตนเอง แม่ว่ายังไม่ได้ให้ความปกป้องคุ้มครองอย่างจริงจังก็ตาม ดังเช่นนาง เกศสุริยงตามา
ช่วยชีวิตพระสุวรรณหงส์

มาถึบพระอินท์กลางบ่า
เมตตาช่วยแปลงเป็นพรานไห
จึงไคมาถึบกับท้าวไท

(๓๖)
เม็ยไคแถมคนพรราชา

๗. คติในทางศาสนา ความเชื่อเรื่องเวรกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคน คนเราเชื่อว่ากรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน มีผลสะท้อนมาถึงชีวิตในชาติปัจจุบัน ทำให้ต้องมียันเป็นไปต่าง ๆ เช่น ประสบความยากลำบาก หรือต้องพลัดพรากจากกัน ฯลฯ ความเชื่อนี้แสดงออกในบทละครอน เกี่ยวกับความเป็นไปของตัวละครอน เช่น นางพิกุลทอง มีกรรมเก่าจึงถูกสาปเป็นชะนี และพระพี่ไชยวงศ์ถูกไม่ให้สนใจชะนีเลย

ครันเรือประทัมกับหน้าถา
 ชับลูลสองราไม่ซาไค
เป็นกำของนางไคทรงไวย
 (๓๗)
 กัหมิไคพินิจพิศกุ

บทละครอนเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนนางเกศสุริยงจะพลัดพรากจากพระสุวรรณหงส์

เม็ยกัน
 นางเกษสุริยงโสภา
 ทรงมามาโดยพรเวหา
 เมื่อกำเวรามาถึงตัว
กำมามาตามทันทันคี่
 (๓๘)
 เทวีจณลัดกันกับฉิว

(๓๖) สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๓, มัคที่ ๑๘๔, หน้า ๓๗๑.

(๓๗) พิกุลทอง เล่ม ๒, เลขที่ ๒๓, มัคที่ ๓๘, หน้า ๑๘.

(๓๘) สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๔, มัคที่ ๑๘๔, หน้า ๘.

๕๐ สนิบสนุนความดี การทำดี และเน้นให้เห็นผลร้ายของการทำชั่ว ตัวละครคนที่กระทำ
 ความดีมาตั้งแต่ต้น จะได้รับผลดีคือมีความสุขในบั้นปลายเสมอ เช่นบทละครตอนเรื่องเมืองป่า นาง
 นิลวดีเป็นหญิงที่ดี เคารพเชื่อสัตย์ต่อพระสวามี พระอภัยพิภพรักใคร่นางจนถึงกับสัญญาว่า ถ้าพระอภัย
 ของพระอภัยพิภพไม่พอพระทัยในตัวนางนิลวดี พระองค์ก็จะหนีไปอยู่กับนางงามลำพอง ส่วนตัว
 ละครคนที่ทำความชั่ว ก็จะได้รับผลร้าย ได้รับความทุกข์ เช่นบทละครเรื่องกาวิ ท้าวสันนุราช
 เป็นคนไม่ดี ให้พรากสามภรรยา ไม่เชื่อสัตย์ต่อนางคันทมาลี จึงถูกปลัดทูลมไฟตาย ยายเข่า
 ทศประสาซึ่ง เป็นตัวการในการพรากนางจันทร์สุดาจากพระกาวิ ก็ถูกประหารชีวิตในที่สุด

การพิสูจน์ให้เห็นความดีความชั่ว ในบทละครนิยมใช้การลุยไฟ เช่นการพิสูจน์ว่าตัว
 ละครคนจริงหรือเท็จ ถ้าพูดความจริงไฟก็จะไม่ทำอันตราย การลุยไฟนี้เป็นจารีตคนมลายู
 ช่อหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่เมอสีเออร์ เดอ ลาลูแบร์กล่าวไว้ว่า

การพิสูจน์ด้วยไฟนั้น เขาซุกหลุมเป็นรางเพลิงแล้วไหมไฟทูลมุนั้นขึ้นมา แล้วทูล
 ปรายให้ถ่านไฟแดงนั้นเรียบเสมอปากหลุม หลุมรางเพลิงนี้ยาว ๔ วา กว้าง ๑ วา
 คู่ความทั้งสองฝ่ายเดินเข้ามาเข้าไปด้วยเท้าเปล่า จากคสนหนึ่งไปสู่อีกคานหนึ่ง
 ฝ่ายใดที่ฝ่าเท้าไม่พองก็เป็นฝ่ายชนะคดี แต่โดยที่คนพวกนี้เคยเดินเท้าเปล่ามาแ
 ล้วนแต่อด และมิมีหนังฝ่าเท้าอันหยาบคานเป็นโต จึงกล่าวกันว่า เป็นธรรมดาที่ไฟ
 มิใคร่ทำอันตรายให้ได้ ขอให้อุจจกการวางเท้าลงไปบนถ่านเท่านั้นเป็นพอ ด้วยการที่
 ฝ่าเท้าจะไหมไฟนั้นก็คือการเดินมูกสวม ๆ ไปหนึ่ง และคอย ๆ ย่องไปช้า ๆ หนึ่ง (๓๕)

ในบทละครนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครที่ลุยไฟแล้วไฟไม่ทำอันตราย เป็นตัว
 ละครที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ต้องเดินป่าอยู่เป็นเวลานาน เช่นนางอุทุมพร นางพิศุลทอง
 ส่วนตัวละครที่ลุยไฟไม่ได้ เป็นตัวละครที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองอย่างสุขสบาย เช่น นางสุพันธุภิกษา
 นางอรุณวดี เนื่องจากว่าผู้แต่งบททองการสั่งสอนคนทางอ้อม จึงถือเอาการที่ไฟไม่ทำอันตรายตัว

(๓๕)

ลาลูแบร์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๓.

ละคอนนี้มาเปรียบเทียบกับคนดี ^ขใหญ่ค^ขเขาใจว่าเป็นการช่วยเหลือของเทวดา เป็นการป้องกันไม่ให้
คนทำควา^ขมชั่ว

๔๐. วิธีการเริ่มเรื่อง มักกล่าวถึงตัวละครที่เป็นกษัตริย์ ตัวนางที่เป็นราชธิดาของกษัตริย์หรือ
นางงามซึ่งเกิดในคอกไม้ เป็นการแนะนำ ^ขใหญ่ค^ขใจว่าตัวละครว่าเป็นหน่อเนื้อเชือกษัตริย์เมืองไหน
เป็นราชธิดาของใคร มีคุณสมบัติหรือความงามอย่างไร หรือกล่าวถึงตัวละคร ตัวนางแล้ว ดำเนินเรื่อง
ไปโดยไม่ได้พรรณมาถึงคุณสมบัติก็มี เช่น

ชา
มาจะกล่าวบทไป
ถึงนางพิกุนทองกัลยา
เป็นบุษดีณราชราชา (๔๐)
โสภาก่าคัคกระสักรี

กล่าวถึงชาเขคเกศเทวี
บุษกรีท้าวอาทิตย์อุทไกร
นางแก้วการารวรีสี (๔๑)
เป็นพระชลนรีรวมฤาไทย

เมื่อนั้น
พรสุวันณะหงรุ่งพา
บันทมอยที่แพนรจันดา (๔๒)
หัดบสนันคณัจกรานรทรี

(๔๐) พิกุนทอง เล่ม ๑, เลขที่ ๒๐, มัคที่ ๓๘, หน้า ๑๐

(๔๑) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๑, เลขที่ ๑๖๘, มัคที่ ๑๔๓, หน้า ๑๐

(๔๒) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๖, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๑๐

๑๐. วิธีการดำเนินเรื่อง มักมีเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา ความเชื่อใน โสคลง โหราศาสตร์ การสำแดงอิทธิฤทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งต่าง ๆ เข้ามาแทรกอยู่ ทำให้เรื่องมีความเข้มข้น สนุกสนาน และดำเนินต่อไปได้เป็นอย่างดี

ในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ แยกออกได้หลายประเภทดังต่อไปนี้

๑๐.๑ ความเชื่อทั่วไป เช่นการทำนายฝัน ถือกันว่าความฝันเป็นนิมิตที่จะบอก เหตุการณ์หรือความเป็นไปในอนาคต ดังตัวอย่าง

ฝันฝ่าไต้คุ้มมาลี
 พระจะโคเมษรียันถึงใจ
 อันว่างขอบไหม้นโดย
 คนอื่นนั้นจะ เปนไกรรีย
 พรองจะถึงแกชลมาร
 ฦบาลจะมวย เปนผี (๔๓)

๑๐.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับผีสิง เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น เชื่อว่ากษัตริย์ บางองค์มีพระไชยทัตเป็นตน คือพระนารายณ์อวตารลงมา ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น
 จึงทาวคันทันยักษา
 จึงกรามทูลไปมีไคชา
 เค็นทาวสันทราระสูรีย
 ขึ้นไปปลอมเมียบพระอินทรา
 นางสุชากามาระศรี
 ครันวาพระอินแจจคคีย
 ไปฟ้องพระสุรียรียันโค

จึงอ้งสะยิมญะนาฏ
 พระบาทหอพิคเปนใหญ่
จึงไห้พระณรายเรื่องไซ
 แวงภาคมาเปนพรไชยทัต (๔๔)

๑๐.๓ ความเชื่อในเรื่องไซกลาง เข้มบทะเลคอนเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนที่พระ
 สุวรรณหงส์จะถูกหอกบนตองแก่ความตาย มีลางร้ายปรากฏดังนี้

จึงจกมาทักที่ริมฝ้า
มาลาที่ทรงก็เอนไป
 เยื้องข้างขึ้นทางพรแกลบน
 หอกบนก็ตัน เขาทันใจ (๔๕)

๑๐.๔ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถาค้าง ๆ เช่น

๑๐.๔.๑ การทำเสน่ห์ในบทะเลคอนเรื่องไชยทัต ตอนนางสุพันทลิกาทำเสน่ห์
 ไทพระไชยทัตลุ่มหลง
 เริกเอก เชอเสกฝึกสัมปอย
 ไทนางสาวนอยทั้ง เจดฝึก
 มะกรูตตัวผู้กรจัก
 เสกไทผัวรัก เปนมากมาย
 ฝึกหนึ่งนับชื่อนางวอน
 ผัวรักบอthonจะรนาย
 ฝึกหนึ่งนับชื่อนางกราย
 พอไผยก็รายยอมตายใจ (๔๖)

(๔๔) ไชยทัต เล่ม ๒, เลขที่ ๕๗, มัคที่ ๒๐, หน้า ๓๓.

(๔๕) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๒๒, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๓๑ - ๓๒.

(๔๖) ไชยทัต ความเก่า, เลขที่ ๕๗, มัคที่ ๒๐, หน้า ๓๒.

๑๐.๕.๒ การใช้เวทย์มนต์คาถา เหน็บตะกอนเรื่องพิณสุริวงษ์ ทอนยักษ์
ใช้เวทย์มนต์สะกดคนให้หลับ

ก๊ิกแลวอานอากั่มอุมเคจ

ควยเคชพรเวคมะหาสาน

ทำตามเรียนมาแกอจากน

(๕๓)

ขุมนานเมาสำราไปย

๑๐.๕.๓ การสำแดงอิทธิฤทธิ์ เช่นการแปลงตัวของยักษ์ คน การขุบคนตาย
ให้ฟื้น การเหาะเหินเดินอากาศ ดังตัวอย่าง
บทละครเรื่องสุวรรณคีลป์ ตอนพระสุวรรณคีลป์ขึ้นวาวานต์แล้วชักไปในอากาศ

ฝ่ายพรที่เลี้ยงทั้งสี่อง

เสด็จขึ้นทรงชักขนไป

บัคเคียวหมี่ข่านวาวาไชย

(๕๔)

ลอยลงกองไปในบุรี

✓ บทละครเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนพระสุวรรณหงส์ไต่สายป่านวาวไปหานางเกตสุริยง

ทูลเอย ๆ แลว

พรแกวเสด็จออกมา

ขึ้นสายป่านเสด็จควยวาศหน้า

(๕๕)

เลี่ยนลอยเวหาอากาศในย

✓ บทละครเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนนางเกตสุริยงขุบชีวิตพระสุวรรณหงส์

เมื่อนั้น

(๕๓) พิณสุริวงษ์ เล่ม ๓, เลขที่ ๑๒, มัคที่ ๓๗, หน้า ๒๐

(๕๔) สุวรรณคีลป์ เล่ม ๑, เลขที่ ๑๒๕, มัคที่ ๑๔๓, หน้า ๒๑.

(๕๕) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๕๒, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๑๖ - ๑๗.

พรสุวัณห์มยุรฉัตร
เจ้าพรหมเออนำมัทธน์ลงมา
มีซากเป็นชิ้นพันใจ (๕)

๑๐.๕ ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ เช่นความเชื่อในฤกษ์ยาม การแก้ไขปัดเป่า
ให้เหตุการณ์ร้ายกลายเป็นดี การสะเดาะเคราะห์ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

๑๐.๕.๑ การเลือกวันที่เป็นสิริมงคลสำหรับทำพิธีต่าง ๆ เช่นบทธะคอนเรื่อง
พินธุวิวงศ์ คอนทาวมหาวงศ์ให้ยักษ์ทำพิธีทอหีบขนกไปดักจับชายที่
ลอบเข้ามาอยู่กับนางฉกาเกสร

จัดแจงให้ทันวันนิ
เริกดีแล้วเจ้าเสาพอะ
จงช่วยทุกเราไทพนทมะระมา
ไมรุทีจะเอานาไวแห่งไรฯ (๕๑)

๑๐.๕.๒ การแก้ไขเหตุการณ์ร้ายให้กลายเป็นดี เช่นบทธะคอนเรื่องพินธุวิวงศ์
คอนทาวพินธุวิยาถอยแพพระพินธุวิวงศ์

ฟังดม
ปรโรหิกกล่าวความแถลงไชย
ถึงจะนิมมานประการไคย
เทวาไม่รับนินจันตำรา
ฉาแผนเอานอไทยใส่แพ
ถอยกระแสนทุกเป็นสูกษา (๕๒)

(๕๑) สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๓, มัดที่ ๑๔๔, หน้า ๑๘.

(๕๑) พินธุวิวงศ์ เล่ม ๒, เลขที่ ๑๑, มัดที่ ๓๗, หน้า ๒๕.

(๕๒) พินธุวิวงศ์ เล่ม ๑, เลขที่ ๘, มัดที่ ๓๗, หน้า ๑๑.

๑๐๕๐๓ การทำนายทายทักถึงเหตุการณ์ล่วงหน้า เขมพบละคอนเรื่อง
ไชยเชษฐ กอนนางจำปาทองเกราะทราย

กำมาพันชะษาของลุกราย
โหมทนายมอกแถมมาแกลหลัง
แมวน ๆ ฤาไทยใจระวัง
มาเปนกรงนี้หนอเมือนหม้อทนาย (๕๓)

เรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถาต่าง ๆ ตลอดจนโหราศาสตร์นี้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของ คนซึ่งยังมีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดก็คือการทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า การทำเสน่ห์ไล่หอก การทำนายฝัน ความเชื่อในโชคกลาง และการประกอบพิธีโดยถือฤกษ์ยามเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนมาก เมื่อปรากฏอยู่ในบทละคอนก็สะท้อนให้เห็นสภาพของชีวิตจริงว่าเป็นอย่างไร เขมพบละคอนเรื่องไชยเชษฐ การที่นางสุวิธูชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้คล้ายกับความเชื่อของคนที่ว่า กนอาจจะมิลูก เป็นสุนัข เป็นปลิง หรือเป็นงูได้ ซึ่งถ้าหากว่าเด็กที่เกิดมามีลักษณะผิดแปลกไปจากคนธรรมดา เขมมีพื้นชั้นทั้งแถมอยู่ในครรภ์ มีหน้าสามัคคี่เบี้ยว พิกลพิการไป หรือมีผิวกายลายคล้ายหนังงู ก็จะเกิดความระแวงว่าเด็กจะเป็นกาลกิณี เป็นผีหรือเป็นสัตว์กลับชาติมาเกิด และจะก่อความอัปมงคลให้กับผู้ที่เป้นพ่อแม่

ในสมัยโบราณ ความเชื่อเช่นนี้ฝังอยู่ในความคิดของคนทั่วไปอย่างรุนแรง และไม่เปลี่ยนแปลงไปง่าย ๆ ดังนั้นจึงอาจจะเป้นเหตุให้เกิดการสับเปลี่ยนเด็กที่เกิดมากับสิ่งอื่น เช่นลูกสุนัข หรือท่อนไม้ในชีวิตจริง อันเป้นผลสืบเนื่องมาจากความอิจฉาริษยา ท้องการที่จะกลั่นแกล้ง ทำใหญ่ที่ ถูกกลั่นแกล้งเชื่อว่าตนเองมีบาปกรรมหรือกระทำความชั่ว เทวดาฟ้าดินจึงบันดาลให้มันเป้นไป และอาจจะ เกรงกลัวถึงกับหาทางทำลายชีวิตเสีย ไม่ว่าจะเป้นลูกสุนัขที่ถูกนำมาสับเปลี่ยนหรือเด็กที่เกิดมาแล้วพิกลพิการ เพราะเกรงว่าตนเองจะมือนกรายตาปล่อยให้เขมโตขึ้นมา คล้ายกับบทละคอนเรื่องสังข์ทอง ตอนที่ท้าวศวมลให้เอาพระสังข์ไปดองน้ำ เพราะเกรงว่าจะเป้นกาลกิณี ความเชื่อของคนประเภทนี้เป้นความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว (Superstition)

(๕๓)

ไชยเชษฐ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๘๖, มัคที่ ๑๘, หน้า ๘.

๑๑. วิธีการจบเรื่อง เข้าใจว่านิมิตจบแบบสุชานาฏกรรม (Comedy) ถึงแม้ว่าในการ
ดำเนินเรื่อง ตัวละครอาจจะได้เผชิญความทุกข์ยาก ลำบากมาอย่างมากมายก็ตาม

บทละครทั้ง ๑๕ เรื่อง แม้จะมีต้นฉบับไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ แก่นเนื้อเรื่องตอนปลายส่วนใหญ่
มีเหตุการณ์คลี่คลายไปในทางดี เข้าใจว่าไม่มีเรื่องใดที่จบแบบโศกนาฏกรรม (Tragedy) เนื่องจาก
ผู้ดูอาจจะไม่นิยม อีกประการหนึ่งละครมักใช้เส้นในงานมงคล ผู้แต่งคงจะแต่งให้ละครจบลงอย่างดี

บทละครเรื่องที่มีเนื้อเรื่องตอนปลายเป็นไปในทำนองสุชานาฏกรรม ได้แก่เรื่อง ภาววิ เป็น
ตอนที่พระภาววิโคกพบนางจันทร์สุภา เรื่องไชยทัต เป็นตอนที่พระไชยทัตได้อยู่กับนางอุทุมพรและพระ
โอรสพร้อมหน้า เรื่องพิกุลทอง เป็นตอนที่นางพิกุลทองโคกพบพระพิไชยวงศกัญญา เจ้ารัก เจ้ายม และ
นางอรุณคดีขอโทษนาง เรื่องพิมพ์สวรรค์ เป็นตอนที่พระพิณสุรวิวงศ์โคกพบนางผกาเกษรและนางจันทร์
เรื่องมณีพิไชย พระมณีพิไชย โคกพบกับนางยอพระกลิ่นในรูปของเจ้าพราหมณ์ เรื่องโม่งป่า เป็นตอน
ที่นางนิลวดีกับนางประทุมเกษร เข้าเมืองของพระอภัยทัต และกำลังจะโคกพบกับพระอภัยทัต เรื่อง
สังข์ทอง เป็นตอนที่ท้าวขวิมลกกับนางจันทร์เทวีเสด็จไปตามหาพระสังข์ เรื่องสุวรรณหงส์เป็นตอนที่
พระสุวรรณหงส์พบโอรสและธิดา เรื่องไกรทอง เป็นตอนที่ไกรทองตามไปขอคืนดีกับนางวิมาลา
เรื่องโคบุตร เป็นตอนที่สุริยาบุษบันไปตามหาพระโคบุตรที่เมืองปรากฏการบรรพต เรื่องไชยเชษฐ เป็น
ตอนที่พระไชยเชษฐคืนดีกับนางสุวิงษา เรื่องพระรถเมรี เป็นตอนที่พระรถโคกนางทศนารีเป็นมเหสี
เรื่องศิลป์สุรวิวงศ์ เป็นตอนที่พระศิลป์ สุรวิวงศ์กับนางสิงหราคัลป์ไปหา นางรัชกา

บทละคร ๔ เรื่อง คือเรื่อง การเกิด มโนห์รา สุวรรณศิลป์และโสวัตรนั้น เนื้อเรื่องตอน
ปลายเหตุการณ์ยังไม่คลี่คลายไปในทางสุชานาฏกรรม คือเรื่องการเกิด เป็นตอนที่ท้าวโอบราก็จะลัก
นางมะลิทองไปจากพระการเกิด เรื่องมโนห์รา เป็นตอนที่พราหมณ์พานางมโนห์ราไป เรื่องสุวรรณศิลป์
เป็นตอนที่พระสุวรรณศิลป์ทำสงครามกับยักษ์ เพื่อชิงนางเกตสุริยา เรื่องโสวัตร เป็นตอนที่พราหมณ์
ชิงพระโสวัตรของนางปทุมวดีไป แต่บทละครเหล่านี้มีต้นฉบับไม่ครบถ้วน ดังนั้นเนื้อเรื่องตอน
ที่ขาดไป ก็ควรจะเป็นตอนที่เหตุการณ์เป็นไปในทางที่ดี และเมื่อถึงตอนจบของเรื่องก็จะจบลง
อย่างมีความสุข เป็นที่พอใจของผู้ดู

วิธีแต่งบทละครนอก

บทละครนอกนี้ อาจไม่จำเป็นที่จะแก้งตั้งแก่นจนจบเรื่อง แต่แก้งเป็นตอน ๆ ไปโดยที่เนื้อความไม่ต่อกันก็ได้ เช่น เรื่องที่ตัวพระไปพบกษัตริย์หลายคน เมื่อแก้งจบตอนหนึ่ง ตัวพระพบกษัตริย์คนหนึ่งแล้ว ก็ขึ้นตอนใหม่ให้ตัวพระไปพบกษัตริย์อีกคนหนึ่ง โดยที่เนื้อเรื่องไม่เกี่ยวกับกษัตริย์คนแรกเลย ตัวอย่างเช่นบทละคร เรื่องการเกิด เลม ๑ พระการเกิดได้พบนางสาวหยุดแล้วดำเนินเรื่องไปจนถึงนางสาวหยุดออกติดตามหาพระการเกิด ซึ่งถูกลักตัวไป พอขึ้นเรื่องการเกิด เลม ๒ เป็นตอนที่พระการเกิดไปพบนางมะลิทอง แล้วถูกทอดทิ้งตาย แต่การที่เนื้อความของบทละครไม่ต่อกันนี้ สันนิษฐานได้อีกทางหนึ่งว่า อาจเป็นเพราะต้นฉบับบางเล่มสูญหายไป เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก ครั้นเมื่อมีการชำระกันขึ้น ผู้ชำระก็จัดให้เป็นบทละครเลม ๑ เลม ๒ โดยที่ข้อความที่จารึกไม่ต่อเนื่องกันเลย

แก่นของเรื่อง (Theme)

แก่นของเรื่องที่ใช้แก้งบทละครนอก เป็นการผจญภัยของกษัตริย์ร่วม ๑๗ เรื่อง ยกเว้นเรื่องมโนห์ราและเรื่องไกรทอง สำหรับเรื่องมโนห์รานั้น ไม่มีหลักฐานมากพอที่จะพิจารณาหาแก่นของเรื่องได้ แต่เนื้อเรื่องของสุชนชาคกซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นต้นเค้าของบทละครเรื่องมโนห์ราก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผจญภัยของกษัตริย์เช่นเดียวกัน ส่วนเรื่องไกรทองนั้นถึงแม้ว่าตัวเอกของเรื่องจะเป็นคนสามัญ แก่นของเรื่องก็เป็นการผจญภัยของตัวเอก เช่นเดียวกับบทละครอื่น ๑๗ เรื่อง

กษัตริย์จะพลัดพรากจากบ้านเมืองไปพบกับตัวนาง ส่วนใหญ่จะต้องต่อสู้ป้องกันตัวนางจากคนร้ายที่หวังจะแย่งชิงไป คนร้ายนั้นมักจะเป็นยักษ์ ต่อมากษัตริย์จะมีชัยชนะด้วยความเก่งกล้าสามารถหรือความช่วยเหลือของอาวุธวิเศษที่มีอยู่ในที่สุดก็จะได้ตัวนางมาครองอยู่ด้วยกันตลอดไป

ทำนองแต่ง (Style)

การเริ่มเรื่องของบทละคร เมื่อได้กล่าวถึงตัวละครเอก ซึ่งอาจเป็นตัวละครหรือตัวนางแล้วก็กล่าวถึงบทบาทของตัวละครหรือตัวนางเลยทีเดียว ไม่นิยมพรรณนาถึงความเป็นอยู่ของตัวละครหรือความสวยงาม ความโอ้อวดของบ้านเมืองให้ยืดยาว ทั้งนี้เพื่อให้เรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็วทันใจ ดังตัวอย่าง

ชา

มาจะกล่าวบทไป
 ถึงนางพิกุลทองกัลยา
 เป็นบุตรธิดุราราชราชา
 โสลาภาคัดกกระสักรี
 อันองค์พระรามมารดา
 ชื่อพิกุลจันทร์ราโฉมศรี
 กรอบครองกรุงสันตะบุรี
 จำเริญเกียรติเล็กล้ำอำไภย
 เกษาเจ้าหอมชะจอนกลิ่น
 รวยรินไม่มีไกรเปรียบได้
 จะเขียนโอศจรจาเมื่อไร
 พิกุลทองก็ไหลจากโศกมา
 เมื่อเหตุจะถึงนางทรมไวย
 ไทรอนพระไทยเป็นหนักหนา
 จใครไปส่งพระคงคา
 ยังกัณน้ำฉนวนในยา ฯ (๕๘)

ถ้ามีการพรรณมาถึงตัวละครอน หรือความสวยงาม ความโอ้อำของบ้านเมือง มักใช้บท
 พรรณมาสั้น ๆ ดังตัวอย่าง

มาจะกล่าวบทไป
 ถึงพินสุริยาเรื่องสี่
 กับโหมยงอ่องสอยสุมาลี
 กองบุรีสีส่วัดเกิดกัน
 พรั่งพร้อมนางสุรางนางสนม

(๕๘)

พิกุลทอง โฉม ๑, เลขที่ ๒๑, มัคที่ ๓๕, หน้า ๑๑

ดวงจันทร์นาคินทร์
 บำรุงใจไพร่ฟ้าในสยาม
 (๕๕)
 ทรงหันเบนสู่ทุกเวลา

การพรรณมาถึงบ้านเมือง

จะ.....เรื่องเมืองบันทึค
 คังโลลิดแมน เมืองเมืองสวน
 ทาวไคครองกำนัสนิม
 หักพันกันละยา
 มีเพชรชื่อนางอำพอน
 ...สอนแตงนอยเสนาหา
 มีราชบุคกริชรีโสพา
 ทรงนำชีวานินกะวัก (๕๖)

เมื่อคำเนินเรื่องไปแล้ว ท่องการจะตัดบทของตัวละครคนที่ทำอยู่แล้ว จับ เรื่องตอนใหม่ต่อไป
 ก็อาจใช้คำว่า "ตัด" หรือ "จับ" กำกับกลอนเพื่อแสดงให้ทราบ ดังตัวอย่าง

ตัด

บัคเน็น

พนักงานคนตรีปีไฉน

ก็ประโคมกลุ่กรันหันไค

เสียดงันหันไหวมตเตียนทอง ^{พระ} ๒ คำ

จับ

เมื่อนั้น

พระไชยเชคปรีเปรมเกษมสอง

เสจรสรงทรงเครื่องเรื่องรอง

(๕๕)

พิณสุริวงศ์ เล่ม ๑, เลขที่ ๘, มัคที่ ๓๗, หน้า ๑๐

(๕๖)

โม่งน้ำ เล่ม ๑, เลขที่ ๕๗, มัคที่ ๕๓, หน้า ๑๘ - ๑๙

(๕๗)
เชิญชวนนวนล่องไกลคลา

การขึ้นทบท นอกจากใช้ "มาจะกล่าวบทไป" หรือ "เมื่อนั้น" และ "บัดนั้น" แล้ว ยังอาจใช้ "กล่าวถึง" ได้ ดังตัวอย่าง

ถ้ำวถึงซาเบกเกศเหวิ
 บุทริทาวอาทิกยฤชไกร (๕๘)

อาจใช้คำพูดที่เป็นคำกริยา ซึ่งใช้กับตัวละครจนขึ้นทบท โดยไม่ใช้คำขึ้นทบทเท่าที่กล่าวมาแล้ว ดังตัวอย่าง

อขมา
 พระสีทาจะไปป่าใหญ่ (๕๙)

อาจกล่าวถึงตัวละครจนโดยไม่ใช้คำขึ้นทบทเท่าที่กล่าวมาแล้ว ดังตัวอย่าง

สองพราม
 เจาคอยเดินตามกันมา (๖๐)

เวลาที่ตัวละครเปลี่ยนบท มีวิธีการหลายอย่าง คือ

๑. ตัดบทของตัวละครแล้วจับเรื่องตอนใหม่ดังที่กล่าวมาแล้ว
๒. ขึ้นทบทของตัวละครตัวใหม่โดยการใส่ "มาจะกล่าวบทไป" ซึ่งเป็นการเกริ่นให้ผู้อ่านว่ากำลังจะกล่าวถึงตัวละครตัวใหม่และไม่เกี่ยวข้องกับตัวละครตัวเก่า

(๕๗) ไชยเชษฐา เล่ม ๑, เลขที่ ๘๑, มัคที่ ๑๘, หน้า ๒๕ - ๓๐.

(๕๘) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๑, เลขที่ ๑๖๘, มัคที่ ๑๔๓, หน้า ๑.

(๕๙) ไชยทัต เล่ม ๑, เลขที่ ๘๘, มัคที่ ๒๐, หน้า ๑.

(๖๐) สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๓, มัคที่ ๑๔๘, หน้า ๑๐.

๓. บทละครบางเรื่อง เมื่อจะขึ้นบทของตัวละครตัวใหม่ ก็ใช้ "เมื่อนั้น" โดยไม่
เกริ่นไต่เต้า ดั่งตัวอย่าง

นวนางพจนาก็ช่วยไม
เคาไปก็เอาอักษร
อมาทางภูไบนะรียกา
อาร์เวญอักษรอันเกรียงไกร
อักษรอันออนใจให้เกรงกลัว
ใส่หัวใส่คอปลักใส่
อักษรแล้วอิติฤทธิไกร
หนีเคาในไพรภะนาวา ^{เช็ด}
เมื่อนั้น
อึ่งพระไชยะทักรุงฟ้า
แปนบุตรทาวโคพันราชา
การพาศูกกระเสม เปรมปรี (๖๑)

บทเจรจา (Dialogue)

ในบทละครนอกทั้ง ๔ เรื่อง มีคำว่า "เจรจา" กำกับอยู่ท้ายกลอนบางท่อน เพื่อแสดง
ว่าตัวละครจะทอเจรจาแต่ไม่ได้กำหนดคำเจรจาไว้เลย สันนิษฐานว่าตัวละครคงจะคิดคำ
เจรจาลงเอง ให้ข้อความคล้อยตามบทที่ร้องไปแล้วนั้น ดั่งตัวอย่าง

คิดพลางนางเรียกภูสาวศรี
นักเทศน์ที่คางฝายไฉน
ทรรษเจาหายไปแห่งใด
จงขอรทมิไปยาโคธา เจรจา (๖๒)

(๖๑) ไชยทัต เล่ม ๑, เลขที่ ๔๔, มัถที่ ๒๐, หน้า ๑.

(๖๒) พระรอดเมรี, เลขที่ ๓, มัถที่ ๓๓, หน้า ๔๐.

มีอยู่คนหนึ่งซึ่งปรากฏชื่อความเป็นท่านองค์เจ้าเจราของกัณฑ์คอน ซึ่งในบทไม่ได้ใช้คำว่า "เจรา" กำกับไว้ แต่ลักษณะของถ้อยคำไม่ได้สัมพันธ์คล้องจองพอที่จะสันนิษฐานว่าเป็นบทร้องได้ และในข้อความนั้นไม่มีคำใดที่สัมพันธ์กับกลอนที่ร้องมาก่อน ข้อความนี้ผู้วิจารณ์ลงในสมุดไทยอาจจะไต่ถามตามคำบอก แล้วจารีกลงไปควย มีอยู่ดังนี้

พระคำวับกัจฉาตามพระไชยะทัต ก่อความแตกเคิมที พ้อโหมสัจใจเล่าให้พ่อฟัง
 แรกก่อนนี้ยกนาโคเมียบีชอนางมาลิทอง แลวทีเลียงทั้งสัมิณจึงรวาไชยะทัตไปหามะลิทอง
 ในหนองนอง ๆ ทีเลียงมันทมหมอกบ่นไวที่พระนักเกยทองที่พระไชยทัต พ้อไปยืมสายเน่น
 ก้นหมอก มันจึงกลายกลอกทองบักเอาไชยะทัตทุ (๒๓)

บทอุทิศจรรยา

ลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยอีกประการหนึ่งก็คือ บทเข้าพระ เช้านางหรือบทอุทิศจรรยาซึ่งเป็นที่ยอมรับรณมากันมาก กวีจะแสดงความสามารถของตนในการพรรณนาบทอุทิศจรรยา สำหรับบทละคอนนอก ๔๔ เรื่องก็เช่นเดียวกัน แต่บทอุทิศจรรยาที่ปรากฏอยู่ในบทละคอนนอกนั้น บางแห่งก็ไม่ได้พรรณนาอย่างละเอียด อาจจะเป็นเพราะผู้แต่งให้ตัวละครเกี่ยวข้องกับพราสีกันมาเรียบร้อยแล้ว ครั้นจะพรรณนาบทอุทิศจรรยาให้ยืดยาวอีกก็จะเสียเวลานาน หรือไม่นิยมพรรณนาให้ละเอียดเพราะเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้วว่าเป็นตอนเข้าพระเช้านาง ดังตัวอย่าง

การ เกิดพูนานพระนางนเกลลา
 กอดกระวัดรักเจ้าเขาทัมใจ
 พรูไนยอัชชาไสย
 วางอองอรไทยไเหนนิตรา
 กอดเกยเซยชมพิรมไนย
 สำหรับมานใจเปนนักนา
 จ้มลิ้มยืมย่องทั้งสองรา

(๒๓)

ไชยทัต เล่ม ๒, เลขที่ ๕๐, มัดที่ ๒๐, หน้า ๕๔ - ๕๕.

ทุกพลก เจนรจาคุณโกยขัน (๒๔)

บทกวีบรรยายแห่งที่พระรามาและเปรียบเทียบไว้อย่างละเอียด ดังตัวอย่าง

ว่าพลางรักครั้งครั้งตรา
 กามาเตือนคืนอยู่แค่นั้น
 ไฉนนำพรไทยศรีไฟหวน
 กระเสียวกระสันรันจวนปนกัน
 ยอกอนกอดเกยิวพันละวัน
 ประสมสันบันเทิงระเร้งรัน
 บัวตุมหุกกลับมา เบิกบาด
 เยนไปเยนการควยฝอยมัน
 แสนสนุก เป็นสูกหงสองคน
 ฟิลแทนแกวรจนา (๒๕)

ลักษณะของนิราศ

เมื่อตัวละครคอนทองพลัดพรากจากที่อยู่ หรือจากผู้ที่เป็นที่รักไป ก็จะมีการคร่ำครวญถึงผู้ที่เป็นที่รักนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการคร่ำครวญของตัวละคร โดยยกเอาธรรมชาติที่เฝ้ามองเห็นมาเปรียบเทียบกับความรักและความคิดถึงของคน ซึ่งบทพรรณนาอย่างนี้เป็นลักษณะสำคัญของนิราศ ดังตัวอย่าง

พรหมพราง เกมผลไสญษา
 เสวยแล้วราชาตะลึงหลง
 คิดถึงแกวกลอยใจวิไลทรง
 บินอนงบุพเยศเจ้าเมรี
 พระก็ไผสะทอนดูาไหลอน

(๒๔) การเกิด เล่ม ๒, เลขที่ ๓๑, มัคที่ ๔, หน้า ๑๕ - ๑๖.

(๒๕) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๒๒, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๒๕.

ยิ่งอาวุธขึ้นคองหมองศรี
 โคนไม้ศอกเหมือนที่ใส่ถึงเหว
 ระกานี้เหมือนที่รำระกำใจ
 คนสทอนเหมือนที่ถอนดาไทยเสรา
 เถารางเล่าเหมือนที่ร้างพิศไหม
 คนสละเหมือนที่ทะเลเจ้ามาไกล
 (๒๖)
 คักเมื่อใดจึงจะภพประสพกัน

สำนวนโวหาร

สำนวนที่ใช้ในบทละครนอกเป็นสำนวนที่ไม่ยากแก่การเข้าใจ แต่เนื่องจากเป็นบทละครนอก
 ของชาวบ้าน ไม่ใช่พระราชนิพนธ์ของกษัตริย์ สำนวนโวหารจึงไม่เรียบร้อย ไม่ไพเราะรื่นหูเท่า
 โคนัก ผู้แต่งไม่ใคร่จะแสดงความสามารถในด้านกาพย์ประพันธ์ เพราะผู้แต่งอาจจะแต่งกลอนขึ้น
 มาสด ๆ ในตอนที่กำลังเล่นละครอยู่ หมายถึงว่าตัวละครนั่นเองเป็นผู้แต่ง การที่ไม่ได้เตรียม
 ไว้ก่อนอาจจะทำให้กลอนนั้นฟังซัดหูไปบ้าง แต่ผู้ชมมิได้ใส่ใจฟังเพียงอย่างเดียว ต้องใช้ตาดูไปด้วย
 ในเวลาเดียวกัน ภาพที่มองเห็นย่อมดึงดูดความสนใจของผู้ชมมากกว่าเสียงที่ได้ยิน ดังนั้นถึงแม้ว่า
 สำนวนกลอนบางตอนจะไม่ไพเราะ เพลงหรือดนตรีที่บรรเลงประกอบการร้องและการรำก็ช่วยให้
 กลอนนั้นไพเราะมากขึ้นได้ หรือถ้ามีการแต่งบทเตรียมไว้ก่อน แล้วมีคนบอกบทให้หรือตัวละคร
 ทองจำเอมาร้อง กลอนก็จะฟังไพเราะขึ้น อย่างไรก็ตาม สำนวนโวหารที่ใช้กับกษัตริย์มักไม่ถูก
 ทองตามความเป็นจริง ผู้แต่งจะใช้ราชาศัพท์ผิดพลาด ไม่เคร่งครัดในเรื่องจารีตประเพณีขนบ
 ธรรมเนียมในบางตอน และบางครั้งกษัตริย์ก็ประพฤติตัว เหมือนกับคนสามัญ ดังตัวอย่าง

แลว เหน้ เชาแม่แกเฒ่า
 คิดว่าตัวเจ้าก็ค้ำใจ
 สองพรหัตต์เชอตรักเรยี้กไป
 (๒๗)
 ยักชี้หัวหลิวไหเหว

(๒๖) พระรถเมรี โฉม ๘, เลขที่ ๗, มัคที่ ๔๓, หน้า ๑๗ - ๑๘.

(๒๗) สุวรรณหงส์ โฉม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๒, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๑๑ - ๑๒.

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า พระสุวรรณหงส์ซึ่งกำลังคลั่งไคล้ไหลหลงพวงมาลัยของนางเกศสุริยงมีกิริยาอาการวิปริตไปถึงกับยกมือขว้างทิ้งขว้างให้พวกนางกำนัล เพราะคิดว่านั้นคือนางเกศสุริยง อันที่จริงพระสุวรรณหงส์ควรจะมีพระวังกิริยาท่าทางเมื่ออยู่ต่อหน้านางกำนัล เนื่องจากเป็นกษัตริย์ มิฉะนั้นแล้วพวกนางกำนัลอาจจะไม่เคาฯรพยาเกรง และอีกตอนหนึ่งที่พระสุวรรณหงส์เห็นเจ้าพราหมณ์ผู้คุมชีวิตของพระองค์หน้าเหมือนนางเกศสุริยง ก็พิสูฯจด้วยการไล่จับถอกเสื้อผ่าดูว่าเป็นหญิงหรือชาย โดยไม่มีความยับยั้งชั่งใจและไม่ระงับอารมณ์ของตนเอง

เลื่อมไปเห่นเจ้าพราหมณ์
ก็ทว่าเหวีเขาถอกไว
สำชันนางนางวางไม
ขอใจเจ้าตามตัวมา
แล้วขวาหาพรัดทั้งสองข้าง
ขวา ๆ แล้ววางก็ตั้งกา
แล้วถอยพระอึ่งเจ้าออกมา
วันยาไมเป็นสัมประคิ
เขาแวกดูเชื้อเห่นเนื้อปลา
(๒๘)
สำคัญมันเลากก็ไม่มี

การพรรณมาถึงบางสิ่งบางอย่างอย่างละเอียด มีอยู่เป็นบางตอน คือ

๑. การพรรณมาธรรมชาติ มักเป็นตอนชมตง ดังตัวอย่าง

พรเจ้าเค็มมาฯระหง
แดโล่งปลงปลิวเห่นทิวไป
บ้าสูงยุงยงกลางไซร
ผิดไม้ไมบังรังเรียง
ทแมกตมากล้นศึกลักระจัน

(๒๘)

สุวรรณหงส์ เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๓ มัคที่ ๑๘๘, หน้า ๑๘๑

ประทุประทุกันมัทนเห็นเพียง
 ตโกทกุกคุดดาวยเรียง
 แกลเคียงกะ เบียนกะ เมฆาเสลา
 แกลแลคฝอยอ้อยขวาง
 ขามางปรางปริงทิ้งทอน
 มงอัมทรุมทุมพลัมสับสัน
 หงอนไก่ไซเนาสเตาศัก
 เหนแล้วพรชื้อไหเมียรัก
 ทรงศักส์าคันว่าสุรียง (๖๙)

๒. การพรรณนาความสวยงามของหญิง มักพรรณมาถึงรูปร่างมากกว่าหน้าตา ดังตัวอย่าง

ว่าพลางทางเรศเม็กฐสา
เหนนมฉายาคลวัน
 พินัดพิศศุนางจอมชวัน
 ปอนันทรไทยจไครยสม
 รูปร่างเจ้าก้งามอยู่สันตัก
เอวกลมมนตักกำมคักขม
 เขายวนไพบชายจไครสม
 เขยขมกัณลยนางนารี (๗๐)

รูปร่างเจ้ายามเป็นที่สุด
 เบนนุษษยุดุดาคแจ่มไสย
 โฉมนางประลาดคังวาคไว้

(๖๙) สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ ความเก่า, เลขที่ ๑๔๔, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๓๒.

(๗๐) การเกิด เล่ม ๒, เลขที่ ๓๑, มัคที่ ๔ หน้า ๗.

ไทรแสงแปลงปลั่งอยู่หึ่งองค์
 ไหลฉายท่ายทอคสอนเปลว
 ทรวคทรงมงเขาสงสั่ง
 นมเกรงเก้งคังคังบุษม
 แลหลงเพล็ดเพล็ดในยะนา (๑๖)

๓๐. การพรรณมาถึงความรัก การเกี่ยวพาราตี สำหรับบทเข้าพระเข้านาง เป็นตอนที่ใช้สำนวน
 กลอนอย่างอ่อนหวานและบียาวกว่าตอนอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

โฉมฉาย
 จับาเนนเนนท่ายพิใหม่คิก
 มีไชยชားชีวจักลัวนิค
 ถึงจสิ้นชีควักไมคิกเลย
 ขอแต่โคยนองประคองเขย
 นองเอยเจ้าโคยมาเมคตา
 ฐแล้ววากวเจ้าไหมสั่ง
 ใจจิตคิครึ่งสั่งมาหา (๑๗)

เจ้าพิ
 นาระนรีผู้ขอเสนาหา
 นิมเนื่อเจ้าไม่เชื่อดาไรนา
 พियाไมลวงคอกวงใจ
 จแวะลวงวงจิตออกให้เหน
 ไม่ผูกเดนเลนนงอยามองไมย

(๑๖) พิณสุวรรณ เล่ม ๓, เลขที่ ๓๔, มัคที่ ๔๐, หน้า ๒๔ - ๒๕.

(๑๗) กาพย์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

จะให้เทพประจักษ์ทุกสิ่งไป
แมดวงใจจึงไคมาเมตตา (๓๒)

๔๐. การพรรณนาเครื่องแต่งตัวของกวีละคอน เวลาลงสร้ง บางแห่งมีการพรรณนาละเอียด
ล่อมาก แต่บางแห่งก็มีการพรรณนายน้อย ดังตัวอย่าง

การพรรณนาอย่างละเอียด

๑. ทรงสุคันเป็นปรุ่งจะรุ่งกลิ่น
รวยรินรทมนุปลา
ฉัดพักทาบ เทืองประวีพรคังจันทรา
โสภาพุดองของโยย
นุ่งยักขาวคางกระจายลายสะอาด
หมคาคัพพทองผ่องไสย
แซมชิตประจำยามงามวิไล
เสียบสนับปลั้หลับันจาง
วิไลลัก เลขาวิจิตรบันจง
วิบุรณลักสะณะกระนิก
สอดไสยสรอยสะอิ่ง เพชรคัพพริงทราย
หงกร เก่าคัพพณต
ภาพพื้นนุภาพัก
ประดับคางามเล็กเจ็ดฉาย
รำคัมหัฐสอดเลพยาว
สอดไสยทองวัง
ช้ำมะริง เรือนเพชเมตกกระจาย
สอดไสยนิ้วพระหัตษุจัทประจิง

(๓๒)

ไชยทัต เอม ๑, เลขที่ ๔๘, มัคที่ ๒๐, หน้า ๒๔๐

ส่วนที่เป็นคำพิงเพย มีปรากฏอยู่บางแห่ง เช่น ชี้ข้างจับกักแทน ซุกบ่อลอปลา ออย
เขาปากขวาง กั้งทิวอย่าง
ชี้ข้างจับกักแทน

พระภูมิ
 ครึกวาเทวีขังเจรจา
 มาแล้วจะไป ๆ แลจะมา
 เรียมไซโงมาเจรจาไย
 จะให้ชี้ข้างรายโลกทุกแทน
 ทาเสาทาแลนโคที่ไทน (๑๓)

ซุกบ่อลอปลา

พระยาซุกบ่อพ้อมักดา
 อหนักงานองกรูอยู่เฒ่าใจ (๑๔)

ออย เขาปากขวาง

โถมยง
 แสงซัดคักองไปโยมนา
ออย เขาปากขวาง แลวนองอา
 สักซิปทีจวางนางโถมนาย (๑๕)

ส่วนที่เป็นคคิสอนใจหรือสุภาสิต ไม่ได้กล่าวไว้ตรง ๆ นอกจากจะไขเนื้อเรื่องซึ่งเกี่ยวกับ

(๑๓) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๒, เลขที่ ๑๗๐, มัคที่ ๑๓๓, หน้า ๕๕.

(๑๔) การเกิด เล่ม ๒, เลขที่ ๓๑, มัคที่ ๔, หน้า ๑๒.

(๑๕) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

คติทางศาสนา มาเปรียบเทียบสิ่งสอน เช่น เกี่ยวกับการ เทศน์ คำมธุกรรม คือก (๘๐) ส่วนวนที่มีลักษณะ
เป็นคติหรือสุภาษิตน้อย ดังตัวอย่าง

แก้ก่อนบูรณาทานว่าไว
ว่าสักสิ่งไรก็ทรากผู้
อย่าถนมาลาายนัน ไมคี่
อัมปรีจะติดตัวไป (๘๑)

ปรีกษางอนนอคิมักถน
ไมสูงมักถนจะชิมหาย
ทานว่าโดมนักมักตัวตาย (๘๒)
หวงนักอันตระรายจะนิมา

การใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำที่ใช้ในการแต่งบทละครนอกเป็นถ้อยคำที่ง่าย ไม่มีศัพท์สูงที่ยากแก่การเข้าใจ
ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวละครนั้นจะสามารถคิดหาถ้อยคำมาร้องได้อย่างดี ไพเราะและกลมกลืนกันเพียงใด
ถ้าหากบทละครนั้นมีการแต่งไว้อ่อน ถ้อยคำที่ใช้ก็อาจจะฟังดูกลมกลืนกันมากกว่าการร้องเองใน
ขณะที่เล่น อย่างไรก็ตาม ในบทละครนอกทั้ง ๑๕ เรื่อง จะพยายามใช้ถ้อยคำที่กระทัดรัด แต่กิน
ความมากอยู่เสมอ ดังตัวอย่าง

คิดแล้วจำแหล่งมาแปลงกาย
เบนฉิมสะยายปักเกสา ราว
โศกคำล่ำพิ่มะหิมมา
กายาใครเห็นเป็นหน้ากลัว

(๘๐) การเทศน์โดยนำเอาเรื่องที่สนุก ๆ เข้ามาระคนเป็นข้อเปรียบเทียบเพื่อจูงใจคนฟัง

(๘๑) พิกุลทอง เล่ม ๑, เลขที่ ๒๒, มัคที่ ๓๔, หน้า ๒๖.

(๘๒) "สุวรรณหงส์", มัคที่ไชย เล่ม ๑, เลขที่ ๑, มัคที่ ๔๗, หน้า ๔.

กะมุกยาวพันขาวตาเลือก
 คลายเงือกไบนมาซึ่งชำเสียบ
 ใครเลยจะเลามาเป็นเมีย
 คึก ๒ ก็เสียนำใจจึง
 โอพระมารดาของลูกเอ๋ย
 กระไรเลยไทยมาหาผู้ยิ่ง
 คุรุปร่างขงงามเหมือนดัง
 หาเมียไทยยิ่งเมื่อนางท่า (๘๓)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าผู้พรรณนาให้เห็นสภาพของพระอภัยมณีตอนที่แปลงกายเป็นโม่งป่า คัดชัดเจน แม้จะขัดอวยคำที่สั้น แต่สามารถเน้นให้เห็นความไม่น่าดูตอนที่เปรียบเทียบว่ารูปร่างงามเหมือนดัง ผู้ชู้หรือผู้อ่านจะเกิดภาพพจน์ได้จากคำว่า โท ลำ ลำ พี่ มหิมา แสดงว่าโม่งป่ามีรูปร่างสูงใหญ่ ผิวดำ หน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว

การขัดอวยคำของกวีละคอน มักไม่เกรงครัดเรื่องราชาศัพท์ ท้าวพระและท้าวนางแม่จะ เป็นภักดิ์หรือมีเชื้อสายกษัตริย์ ก็ใช้คำหยาบซึ่งเป็นภาษาชาวบ้านได้ เพื่อให้ถึงอกถึงใจผู้ดู ดังตัวอย่าง

ฯ พังภาที
 โฉมริบอกแจ่งแฉดงไชย
 เนมทรามกดินแรง โอยจ้งโรย
 เหมือนเมื่อไปสงพระคงคา
 เหตุไรมาเม่น้อยในที่
โอยหยานอับปีไรไอกายหา (๘๔)

(๘๓) โม่งป่า เล่ม ๑, เลขที่ ๕๗, มัดที่ ๕๓, หน้า ๑๖๐.

(๘๔) พิกลทอง เล่ม ๑, เลขที่ ๒๒, มัดที่ ๓๔, หน้า ๒๕.

๐ นางแม่ของลูกอา แผลมาค่าลูกไม่ถูกทอง ทั้งพี่ทั้งน้อง เหล่าเราคอกทองเหมือนกัน
 คอกทองสิ้นทั้งเฝ้า เหล่าเราคอกทองสิ้นทั้งพันธุ์ คอกทองเสมียนกัน ทั้งองค์พระราชมารดา
 (๘๕)

คำว่า ไ้อัจไร ไ้อายหา อัยรีย คอกทอง เป็นคำกวีที่ชาวบ้านใ้ช้อยู่ตามปกติ

เวลาที่ตัวละครคนกล่าวถึงเรื่องหายโลน จะใช้ถ้อยคำอย่างโจ่งแจ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ในเรื่องเกี่ยวกับกามารมณ์และการร่วมประเวณี ดังตัวอย่าง

อมูเจามา
 แกวคาเอาอโรยมาคัมที
 เปนอโรยบูทีในหัวอก
 บวมพิกแค้นองจ้เปนผี
เอามีคยี เลนตันกัถะยา (๘๖)

งามละไมไ้โดยจีพิศเพียน
 คังแกววีเจียนไมมีสอง
ทยาเลยจะปลุกนางนอง
รอมทองเอาลูกขึ้นเท็กรา (๘๗)

เงาจะหมึกจะควนพีไม่ปรารม
ทีจะหมอกันมเงาเสียแทน

(๘๕) กรมศิลปากร, "มโนห์รา", บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์ราและสังข์ทอง,
 (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิทย์, ๒๕๐๘), หน้า ๓๓.

(๘๖) โม่งป่า เล่ม ๑, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

(๘๗) สุวรรณงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๒, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๑๙.

ดูเอวาราจาเป็นหน้าแทน
สองแขนเป็นรวีปลา (๘๘)

การเล่นคำ

ผู้แต่งวรรณคดีไทยนิยมการเล่นคำเพื่อความไพเราะในกระบวนการร้อยกรอง สำหรับบทละครนอก มีการเล่นคำปรากฏอยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อย เนื่องจากผู้แต่งไม่ได้มุ่งถึงความไพเราะของกลอนเป็นหลัก กังท้าวอย่าง

ผู้งักทากันร้ายปรามจิก
นักพริกทรงสำเนียงเสียงออกแซ่
นัก...จับอุโลกชำเลื่องแด่
นักคัมแจจับแจจิงแลดู (๘๙)

ภาษา

ภาษาที่ใช้ในบทละครนอกส่วนใหญ่เป็นภาษาชาวบ้าน จะเห็นได้จากการใช้ถ้อยคำที่บางครั้งก็หยามโลน กล่าวถึงเรื่องกามารมณ์และการร่วมประเวณีอย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากเป็นภาษาที่ชาวบ้านสนใจที่จะฟัง แม้การละเล่นอื่น ๆ ที่เล่นกันอยู่ในพื้นเมือง เช่นหมอลำของภาคอีสาน ซอของภาคเหนือ ลำตัด เพลงฉ่อย ฯลฯ ก็ใช้ภาษาในทำนองเดียวกัน บทละครนอกนี้ใช้สำหรับเล่นให้ชาวบ้านดู บางครั้งภาษาที่ใช้ก็มักจะหยามโลนมาก กังท้าวอย่าง

มึงเปรมนุษสีชาคชิว
พินองรวมนิ้วม้ามักษรี
นิ้วชาคสามวันไม่ทัมหือ
จิงไกรภูถุสียพานใจ

(๘๘) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

(๘๙) โม่งป่า เล่ม ๑, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗.

เหมือนเจามันคลาดออกไมรอด
เปรไรรมีกอกไวโยไทยโคย
เผากอกยอก...ไทยมีใจ
ผลัดกันยาไพชชาคศึกเวลา (๕๐)

อย่างไรก็ตาม บทละคอนก็ใช้ภาษาเช่นเดียวกับภาษาที่ใช้ในบทละคอนทั่วไป ก็ภาษาที่
เลือกเฟ้นแล้ววางคางานและไพเราะ ผิดจากภาษาสามัญที่เรารู้จักกันทั่ว ๆ ไป เช่น

คำแทนตัวผู้ทุกข์ซึ่งเป็นบุรุษที่ ๑ ใช้ เรียม ซ้ำ ฯลฯ
คำแทนตัวผู้ฟังซึ่งเป็นบุรุษที่ ๒ และผู้ถูกกล่าวถึงซึ่งเป็นบุรุษที่ ๓ ใช้ อนไถ่ อรไท แก้ว
แก้วกับชน ทรงธรรม หันปี ฯลฯ
คำกริยา ใช้ ฉีลา ลีลาศ กรรไล จรดี ฉันทาย นันทรา ฯลฯ

สำหรับบทละคอนนอกทั้ง ๑๕ เรื่อง ผู้แต่งเลือกใช้ภาษาที่ไพเราะเข้าลักษณะภาษากลอนดังนี้

๑. กษัตริย์หรือกษัตริย์ จะมีความที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ ความมีอำนาจราชศักดิ์ ความเข้มแข็ง
ความค้ำจาม ฯลฯ มาประกอบ เช่น

พระ...ผู้รุ่งฟ้า

พระ...ฤทธิไกร

พระ...ฤทธิกรม

พระ...ผู้รุ่งรัศมี

พระ...รังสรรค์

พระ...ทรงฤทธิทุกทิศา

ตัวอย่างเช่น พระไชยทัตฤทธิไกร พระอภัยทัตผู้รุ่งฟ้า เป็นต้น

บางครั้งก็ใช้คำปรดเภทที่กล่าวถึงกษัตริย์ โดยไม่ได้ออกนาม เช่น

พระบุญเลิศเจดีย์

พระปฐมฤกษ์เลิศเจดิกฉาย
 พระทรงโฉมประโลมในสงสาร
 พระทรงโฉมประโลมพิสมัย
 พระทรงโฉมประโลมเส่นหา

๒. ทิวนาง จะมีคำที่แสดงความงาม ความดี ความน่ารักไว้ นำทะนุถนอมมาประกอบเช่น

นาง...นวลระหง
 นาง...โสภา
 นาง...ศรีใส
 นาง...เส่นหา
 นาง...โฉมศรี
 นาง...เยาวบอศพิสมัย
 ตัวอย่างเช่น นางนิลวดีศรีใส วรจันทร์เยาวบอศพิสมัย เป็นต้น

การใช้คำแทนชื่อตัวละคร

ภาษาบทกลอนที่ใช้ในบทละครนั้น นอกจากจะมีคำมาประกอบเป็นลักษณะของตัวละครแล้ว ยังมีคำที่ใช้แทนชื่อตัวละคร ซึ่งแยกได้ดังนี้

๑. ตัวพระ มักใช้คำแทนชื่อผู้คิดและผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจ เช่น พระจักรี ทรงศักดิ์ ทรงธรรม ท้าวไท ฉานฟ้า พระ พระแก้ว ภูบาล ภูมี ฯลฯ ดังตัวอย่าง

พรเสด็จคืนพลับพลาไซ
 หอมกลิ่นดอกไม้เนยป่า
 พรกายชายพักเลื่อยมา
 กลิ่นชานวินยาพรภูมิ (๕๑)

คำแทนชื่อตัวพระที่ทำให้รู้สึกถึงความงาม เช่น พระโอบยง พระโอบศรี พระโอบฉาย
พระทรงโอบประโลมพิสมัย ฯลฯ ดังตัวอย่าง

นาง เริ่ง ตะดังจิตพิทวง
พระโอบยง เล็ดล้าในคำไท่ (๕๒)

คำแทนชื่อตัวพระที่ทำให้รู้สึกถึงความดี คุณค่า เช่น พระแก้ว พระทอง ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ฯ เสนอเยย ฯ แลว
พรแก้ว ทางยี่นจอกมา (๕๓)

คำแทนชื่อตัวพระที่ทำให้รู้สึกถึงความมีบุญวาสนา ความรุ่งเรือง เป็นที่พึ่ง เช่น รมโพธิ์ทอง
ดังตัวอย่าง

โอ้ พระรมโพธิ์ทอง ของน้องเอ๋ย
กระไรเลยหลงรักนอนักหนา (๕๔)

คำแทนชื่อตัวพระที่ทำให้รู้สึกถึงความมีอายุยืน เช่น พันปี ดังตัวอย่าง

พระคุณสองรามากเหลือแด
จนอกพ้อมแม่ใหม่ไชยที
จ้อบอายเหวไนราสี
ช้อเขิ่นพันปีไปยพารา (๕๕)

(๕๒) ไชยทัต โฉม ๓, เลขที่ ๕๓, มัดที่ ๒๐, หน้า ๑๑ - ๑๒

(๕๓) พระรดเมรี, เลขที่ ๓, มัดที่ ๔๓, หน้า ๒๕๐

(๕๔) โคบุตร, เลขที่ ๔๔, มัดที่ ๑๑, หน้า ๕๑๐

(๕๕) การเกิด โฉม ๒, เลขที่ ๓๑, มัดที่ ๔, หน้า ๑๑๐

๒. ตัวนาง มักใช้คำแทนชื่อที่ผู้ดูและผู้อ่านจะมีความรู้สึว่าเป็นตัวละครที่มีความสวยงาม
อ่อนหวาน และส่วนใหญ่เป็นนางกษัตริย์ เช่น กัลยา แก้ว แก้วกับลม ชวัญเจ้า โฉมฉาย โฉมทูล
โฉมศรี ฉายาหรือฉายา ทรามวัย เทวี นางนาฏ นิรมล อรไทย าลา ดังตัวอย่าง

โฉมเอ๋ยโฉมฉาย

เมื่อเจ้าไปอยู่ในกุหา

เงือกสู่วันกัลยา

พิทักษ์รักษาประการใด

เจ้าเสวยโภชนาอาหาร

พลละไมกระการเป็นโฉม

ไกรเพนญ์ไฉนจะเทวี (๕๖)

๓. ตัวประกอบ แยกออกเป็นตัวประกอบที่เป็นมนุษย์ และตัวประกอบที่เป็นอมนุษย์

๓.๑ ตัวประกอบที่เป็นมนุษย์ ได้แก่

๓.๑.๑ บิคา มารดา และโอรสธิดาของตัวพระกับตัวนาง ใช้คำแทนชื่อเหมือนกับ
กษัตริย์ ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น

ท้าวสุทนต์ราชผู้มี

ไต่พังทอยค่านางสาวศรี

พระจักรี กระมลตกใจ (๕๗)

(๕๕) การเกิด เล่ม ๒, เลขที่ ๓๑, มัคที่ ๔, หน้า ๑๑.

(๕๖) สุวรรณหงส์ เล่ม ๔, เลขที่ ๑๘๖, มัคที่ ๑๔๔/๑, หน้า ๑.

(๕๗) สุวรรณหงส์ เล่ม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๖, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๓๕.

กวดยออยข้มขารวมให้
 ก็นักเฝ้าไรยกไม่สิ้น
 เจ้าปอนองพลาจแล้วทางกัน
 พระอินทร์อินมาสารนใจ (๕๔)

๓.๓.๒ พี่เลี้ยง นางสนมกำนัล เป็นกวีประกอบที่ไม่มีควมสำคัญมากนัก ถ้าเป็นหญิง
 ก็ใช้คำแทนชื่อแทนเดียวกับตัวนาง ยกเว้นคำแทนชื่อที่แสดงให้รู้ว่าเป็น
 นางกษัตริย์ ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น
 ดรีชะคาหนึเหล่าพวกสาวสัน
 วังเข้าสู่มหุหมุ่ไม้พลัน
 เลื่อมแลแปรนั้บ เหนท้าวไทย
 นางเร่งทะลิ่งจิตพิศวง
 พระโคมยงเลิศล้ำไนตำไค้
 จะเพนหนือกระษัตริมาราไค้
 จะยำเียงเกรงใครกั้ไม่มี
 นางเหมไทยคึกคึกสวาด
 หนีอาจลุดไปจากที่
 (๕๕) เทวี ขวยเขินเมินไป (๑๐๐)

ถ้าพี่เลี้ยงเป็นชาย ก็เรียกว่า พระพี่เลี้ยง โดยไม่ใช้คำอื่นแทน ดังตัวอย่าง

(๕๔) พิภุดทอง เล่ม ๒, เลขที่ ๒๓, มัคที่ ๓๕, หน้า ๒๓๐

(๕๕) บางแห่งก็ใช้คำแทนชื่อ เช่นเดียวกับนางกษัตริย์ และมีปรากฏอยู่น้อย

(๑๐๐) ไชยทัค เล่ม ๓, เลขที่ ๕๑, มัคที่ ๒๐, หน้า ๑๑ - ๑๒๐

กล้วยน้อยชื่นเมฆารามให้
 ก็นึกเจ้าโรยก็ไม่สิ้น
 เจ้าปอนนงพลางแล้วทางกั้น
 พระอินทร์อิมมาสารานใจ (๕๕)

๓.๓๐.๒ พี่เลี้ยง นางสนมกำนัล เป็นตัวประกอบที่ไม่มีควาสำคัญมากนัก ถ้าเป็นหญิง
 ก็ใช้คำแทนชื่อเช่นเดียวกับตัวนาง ยกเว้นคำแทนชื่อที่แสดงให้รู้ว่าเป็น
 นางกษัตริย์ ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น
 ศรีชะคาหนีเหล่าพวกสาวสัน
 วิ่งเข้าสู่มหุหุ่มไม้พลัน
 เลื่อมแดแปะฉันเพนทาวไทย
 นางเร่งตะลึงจิตพิศวง
 พระโคมยงเล็กล้ำในท่าไถ่
 จะเบบพันอกระษัตริษาราวาไถ่
 จะยำเยงเกรงใครก็ไม่มี
 นางเหมให้ลิดพิศวาด
 หมิวาจลุดไปจากที่
 เทวี (๕๕) ช่วยเข็นเข็นไป (๑๐๐)

ถ้าพี่เลี้ยงเป็นชาย ก็เรียกว่า พระพี่เลี้ยง โดยไม่ใช้คำอื่นแทน ดังตัวอย่าง

(๕๕) พิภพทอง เล่ม ๒, ตอนที่ ๒๓, มัดที่ ๓๘, หน้า ๒๓๐

(๕๕) บางแห่งก็ใช้คำแทนชื่อเช่นเดียวกับนางกษัตริย์ แต่มีปรากฏอยู่บ่อย

(๑๐๐) ไชยทัต เล่ม ๓, ตอนที่ ๕๑, มัดที่ ๒๐, หน้า ๑๑ - ๑๒๐

ฝ่ายพระที่เลี้ยงทั้งสี่
 ไต่พิงคคิ้ววโนย
 หม้ออากาศจะชัคคัณมาไศรย
 (๑๐๑)
 แถงกั้วเววไวยตามบัญญัติ

๓๐๒ กั้วประกอบที่เป็นอนมุขย์ นอกจากจะไข้ไทษาษรรรมตาทั่ว ๆ ไป ในการเรียกชื่อ
 แถว ย้งไข้ไทษาษบทกลอนเป็นคำแทนชื่อคั้งนี้

๓๐๒.๑ ม้า ไท้พาชี มโนมัย ม้าแกว อัสตร อษาธา คังคั้วอย่าง

รองว่าเวย ๆ ไท้ภาชี
 จุทธิยี่มีคักเพียงไท
 เจานานมานอรอยดิมไลย
 เร้งให้ไปปลุกกันขึ้นมา
 ว่าแลวกัโอมเข้าไป
 หมายใจฉายเอาแกมมา
 ฉายพิคักไลยคิตมา
 (๑๐๒)
 วึงสะกักคัณมาะโนมัย

๓๐๒.๒ ยักขและฉีเสือน้ำ ไช้ กุมภัตต์ มาร ยักษา อสุรา อสุรี อสุเรศ คังคั้วอย่าง

ฉีฉีเชือน้ำยักษา
 (๑๐๓)
 กัมหนาเสียนแลวกัเมินไป

(๑๐๑) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๑, เลขที่ ๑๖๕, มัคที่ ๑๕๓, หน้า ๒๐.

(๑๐๒) สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ ความเก่า, เลขที่ ๑๕๕, มัคที่ ๑๕๕, หน้า ๕๕ - ๕๖.

(๑๐๓) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐ - ๕๑.

หงทองบั๊กสิงามโสภา

แตรรองกองดำห้าริทา

วังจันทน์สองราชนัดไทย

เหมมราตรีรองอุยกักกอง

(๑๐๘)

ผู้เบิกปรากฏอันมองไซย

๓๐๒.๕ นาค ไชนากา นาคินทร์ นาคราช กุซงล คังท้าวอย่าง

ลูถึงเวียงไชยขาวไกรจัก

ผู้ค้นกึกคักแน้นักนา

นาคีตรีคักกับอะนุชา

(๑๐๙)

แต่เราเที่ยวใหม่มาบนกรัน

๓๐๒.๖ แว ไชวิทาร์ คังท้าวอย่าง

มาจะกล่าวบอกไปย

ถึงนางจำปาทองผองซีร

เป็นลูกสาวเจ้าเมืองเวษาลี

อายุสิบ ๘ ปี ซีรโสภา

ไกรสุมาเดียงเพียงมุต

(๑๑๐)

รักผู้กล่าวแทนเสนหา

๓๐๒.๗ ดิง ไช้ กระบี่ พานรินทร์ วาธร คังท้าวอย่าง

เมื่อวัน

พระสุวันยสินริคทีไทร

(๑๐๘) เมืองป่า โลม ๘, เลขที่ ๖๕, มัคที่ ๕๔, หน้า ๒๕.

(๑๐๙) ชีวสุวิงศ์ โลม ๑, เลขที่ ๔, มัคที่ ๓๗, หน้า ๒๕.

(๑๑๐) ไชยเชษฐ โลม ๑ ความเก่า, เลขที่ ๕๕, มัคที่ ๑๘ หน้า ๑.

โดยพิงวานอนกระบี่ไพร
หฺวะไวยุแจงไวยันยา (๑๑๑)

๓๑๒.๘ ราชสีห์ ไช้ ไกรสร สิงทรา กังทัวอย่าง

เมื่อนั้น

พรสังสิดไชยรูงฟ้า
ไต่พิงถ้อยคำสิงทรา (๑๑๒)
เสียดษรศักดิ์คาแฉงแฝงพลัน

๓๑๒.๙ กิณร ไช้ กิณรา กิณรี กังทัวอย่าง

เคยเที่ยวไลจับกัณณะรี
ไม่มีทู่ไคจะคานคิก
เสียดชื้อถุณามชามฤทธิ (๑๑๓)
เปนใหญ่ในวิททยาธร

๓๑๒.๑๐ จรชช ไช้ กุณา กุณิด กุณัด นั๊กกะ กังทัวอย่าง

เจาเทรนองเป็นกุนที
จึงเสกแซรงไสยสีเปนหนักหนา (๑๑๔)

๔. คำอื่น ๆ นอกเหนือไปจากคำที่ไช้ประกอบตัวละคอน และไช้แทนชื่อตัวละคอนแล้ว มี
อยู่มาก ซึ่งคำเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่นิยมไ้ภาษาสามัญ เช่น

(๑๑๑) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๒, เลขที่ ๑๗๐, มัคที่ ๑๔๓, หน้า ๕.

(๑๑๒) สังขศิลป์ไชย, เลขที่ ๑๐๕, มัคที่ ๖๓๗, หน้า ๕๕.

(๑๑๓) พิมสุวรรณศิลป์ เล่ม ๒, เลขที่ ๓๗, มัคที่ ๔๐, หน้า ๒๕.

(๑๑๔) ไกรทอง เล่ม ๑, เลขที่ ๒๕, มัคที่ ๔, หน้า ๓.

๔.๑ น้ำ ไร่ กงกา ชารา สุราลัย (๑๑๕) คังทัวอย่าง

ไม่มีเรือแพนาวา
ที่จกั่มลองกา สุลาไลย (๑๑๖)

๔.๒ ป่า ไร่ พนาสัดท์ พนาวา พนากรี คังทัวอย่าง

ออยมาแมพะยะมา
ไปไม่ว่าตะนากรี (๑๑๗)

๔.๓ ลม ไร่ พระพาย คังทัวอย่าง

พรเส็จจกั่มพลัมพลาไซ
หอมกลินคอกไมยที่ไยเยป่า
พระพายชายพิคเลื่อยมา
กลินชาบวันยาพรพุมี่ (๑๑๘)

๔.๔ ป่า ไร่ เวทน เวทา คังทัวอย่าง

รุ่งราง
แสงทองสว่างพระเวทา (๑๑๙)

(๑๑๕) สุราลัย แปลว่าสุวรรณค ูแ่งอาจมีเจตนาไขคว่ำชาดาลัย แต่คว่ำสุราลัยมีไขอยู่ ๒-๓แห่ง

(๑๑๖) สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ ความเก่า, เลขที่ ๑๘๔, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๑๙ - ๒๐.

(๑๑๗) กาวิ, เลขที่ ๘, มัคที่ ๘, หน้า ๒๐.

(๑๑๘) มณีพิไชย เล่ม ๒ ความเก่า, เลขที่ ๑๔, มัคที่ ๔๘, หน้า ๔.

(๑๑๙) พิณสุวรรณ เล่ม ๑, เลขที่ ๓๔, มัคที่ ๔๐, หน้า ๑ - ๒.

การจารึกตัวอักษรลงในสมุดไทย

ในการจารึกตัวอักษรลงในสมุดไทยนั้น มีตัวอักษรหลายตัวที่มีรูปร่างลักษณะผิดแปลกไปจากตัวอักษรไทยที่ใช้อยู่ทั่วไปในปัจจุบัน การประสมตัวอักษรเป็นคำหรือพยางค์ส่วนใหญ่ ไม่ตรงกับภาษาปัจจุบัน ทั้งพยัญชนะต้น สระ ตัวสะกด วรรณยุกต์ และตัวการันต์ ซึ่งอาจจะเป็นการสะกดตามการออกเสียงของตัวละครคนผู้รองก็ได้ ทำให้ยากแก่การอ่านและตีความ เนื่องจากบางครั้ง คำ ๆ เดียวกัน ปรากฏอยู่ในบทละครคนเรื่องเดียวกัน แต่สะกดไม่เหมือนกัน หรือกำบางคำไม่มีวรรณยุกต์กำกับอยู่เลย การที่จะเข้าใจได้นั้นจะท่องอาศัยคำที่แวดล้อมคำ ๆ นั้นอยู่

จากบทละครคนที่ได้พิจารณามาแล้วนั้น มีตัวอักษรที่มีลักษณะผิดแปลกไปจากปัจจุบันดังนี้

ผิดตรงกับ พร ดังตัวอย่าง

ตัวอักษรในสมุดไทย

เมื่อนั้น

พร สุวันบะสินรุ่งรัศมี

เห็นพี่เลี้ยงหลับไปบัดใจนี้

(๑๒๐)

จากประสาทศรบุรีรม

พร ทรงกับ พญา ดังตัวอย่าง

พร มานกลาวขอตอบไปพลัน

ที่จะคิดนอนฝันในฝันยา

สหายของพี่มีโยนา

(๑๒๑)

จะพากัดยาไปฝากไว

พร ทรงกับ พญา ดังตัวอย่าง

โกชั้นขึ้นมายูแจว ๒

ตัวอักษรปัจจุบัน

เมื่อนั้น

พระสุร รณศิลป์รุ่งรัศมี

เห็นพี่เลี้ยงหลับไปบัดใจนี้

จากปราสาทศรีบุรีรมย์

พญามารกล่าวขอตอบไปพลัน

ที่จะคิดนอนฝันในฝันยา

สหายของพี่มีโยนา

จะพากัดยาไปฝากไว้

โกชั้นขึ้นมายูแจว ๒

(๑๒๐)

สุวรรณศิลป์ เดิม ๑, เลขที่ ๑๖๘, นกที่ ๑๔๔, หน้า ๑๕๐

(๑๒๑)

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒ - ๓.

บูไม่ไคแล้วจะชอลา

พระเอาทองมารองบนเวหา

พญา มากระทิมโรงทองกลาง (๑๖๒)

๓ ทรงกับเสียงสะกดในแม่ กค คังท้าวอย่าง

น้องเคยเสวยแต่เครื่องทิพย์

อันของสุกคิมไม่ปราณา

ชวนกันกินเด็กณะพैया

ท้าวชานี้ นอไม่พอใจ (๑๖๓)

๔ ทรงกับ ถา หรือ ฐา คังท้าวอย่าง

ทั้งสองกลางทางจิตภาสะวาด

แต่กิดเกรงอำนาจพระ เชษฐ

ทางลอบแลคมประสับตา

เสน่หานั้นป่วนรำจวนใจ (๑๖๔)

๕ ทรงกับ ช คังท้าวอย่าง

๕ เชิญ ระผู้ไนให้เสวย

ชามเขยโสภาปราไส

เรียกพี่ชะคายาใจ

พี่ชาไหวกั้นควยกันอย่าฉันทา (๑๖๕)

อยู่ไม่ไคแล้วจะชอลา

พระเอาทองมารองบนเวหา

พญา มากระทิมโรงทองกลาง

น้องเคยเสวยแต่เครื่องทิพย์

อันของสุกคิมไม่ ปราณา

ชวนกันกินเด็กณะพैया

ท้าวชานี้ นอไม่พอใจ

ทั้งสองข้างต่างจิตพิทิวาส

แต่กิดเกรงอำนาจพระ เชษฐา

ทางลอบแลคมประสับตา

เสน่ชานี้ป่วนรำจวนใจ

เชิญ วไนให้เสวย

ทรมเขยโสภาปรากรัย

เรียกพี่ศรีชญาใจ

พี่ชาไหวกั้นควยกันอย่าฉันทา

(๑๖๒) พระรถเมรี, เลขที่ ๓, มัคที่ ๔๓, หน้า ๔๕.

(๑๖๓) สังขศิลป์ไชย, เลขที่ ๑๐๖, มัคที่ ๑๓๗, หน้า ๑๐.

(๑๖๔) พิณสุริวงค์ เล่ม ๒, เลขที่ ๑๑, มัคที่ ๓๗, หน้า ๒๐.

(๑๖๕) ไชยทัต เล่ม ๓, เลขที่ ๕๑, มัคที่ ๒๐, หน้า ๔๑.

๘๘ ทรงกับ ก, ส กังทัวอย่าง

พระแก้ว

พระถึกเหนืออากาศแลว เล็งแลณ (๑๒๖)

พระแก้ว

สุตึกเหนืออากาศแลว เล็งแลณ

๑๒๗ ทรงกับ สก, สก กังทัวอย่าง

มาเอย ๆ ถึง

ปรางแก้วมอรรณุตศนรี

ขอฟ้าหลังคาปราสาท

ศรีนุกาฯ แสงอยู่เรื่องไร (๑๒๗)

มาเอย ๆ ถึง

ปรางแก้วมอรรณุตศนรี

ขอฟ้าหลังคาปราสาท

ศรีนุกาฯ แสงอยู่เรื่องไร

๑๒๘ ทรงกับ ๑ กังทัวอย่าง

คัมภีร์รักแก้พวกเสนี

ไปเอาเงินทองทั้งเสื่อน้ำ

กูจะประทานแก้ไอร่า

อย่าช้า ลงไปบัดนี้ (๑๒๘)

คัมภีร์รักแก้พวกเสนี

ไปเอาเงินทองทั้งเสื่อน้ำ

กูจะประทานแก้ไอร่า

อย่าช้าลงบัดนี้

๑๒๙ ทรงกับ ๑ กังทัวอย่าง

เมื่อนั้น

ท้าวพาลีราชย์ก็

พินกันชนพลันทันที

เหมะนุคสองสิ่งามโสภา (๑๒๙)

เมื่อนั้น

ท้าวพาลีราชย์ก็

พินกันชนพลันทันที

เห็นมนุษย์สองศรีงามโสภา

(๑๒๖) สุวรรณศิลป์ เล่ม ๒, เลขที่ ๑๓๐, มัคที่ ๑๔๔, หน้า ๒๕.

(๑๒๗) สังข์ศิลป์ไชย เล่ม ๑, เลขที่ ๑๐๕, มัคที่ ๑๓๗, หน้า ๗.

(๑๒๘) โม่งป่า เล่ม ๑, เลขที่ ๕๓, มัคที่ ๕๓, หน้า ๑๑ - ๑๒

(๑๒๙) โม่งป่า เล่ม ๑, เลขที่ ๒๒, มัคที่ ๕๓, หน้า ๔.

บี ทรงกับ ป คังทัวอย่าง

น้องแกว
ถึงเวลาแล้วจะไปมา
อยู่หลังระวังกำญา
แกวท่าอย่าเที่ยวจรจร (๑๓๐)

น้องแกว
ถึงเวลาแล้วจะไปมา
อยู่หลังระวังกำญา
แกวท่าอย่าเที่ยวจรจร

พี ทรงกับ ฟ คังทัวอย่าง

เมื่อนั้น
พระถัมสวนรุ่งฟ้า
ฟังนางรำพันเจรจา
กริ้วโกรธโกรธาตะอาไฟ (๑๓๑)

เมื่อนั้น
พระทิมสวรกรุ่งฟ้า
ฟังนางรำพันเจรจา
กริ้วโกรธโกรธาตะอาไฟ

ผี ทรงกับ ฝ คังทัวอย่าง

จำจะไปเฝ้ามิตุเรศ
ทูลลาทรงเคขเป็นใหญ่
คิดแล้วเฝ้านั้นหันโดย
อระไทย์จักแจงแแต่งกายา (๑๓๒)

จำจะไปเฝ้ามิตุเรศ
ทูลลาทรงเคขเป็นใหญ่
คิดแล้วเฝ้านั้นหันโดย
อระไทย์จักแจงแแต่งกายา

คำบางคำการออกเสียงพยัญชนะที่ผิดไปจากภาษาเขียน ซึ่งเป็นการออกเสียงตามความ
สะกดของชาวบ้าน มีอยู่หลายคำเช่น

ผีพาย ออกเสียงเป็น สีพาย คังทัวอย่าง
พระองค์กริ้วโกรธที่โรกใจ

(๑๓๐) สังขศิลป์ไชย, เรื่องเคิม, หน้า ๖๐

(๑๓๑) ทิมสวรกร โฉม ๑, เลขที่ ๓๕, มัคที่ ๕๐, หน้า ๓๓๐

(๑๓๒) ไชยทัต โฉม ๒, เลขที่ ๕๐, มัคที่ ๒๐, หน้า ๑๕๐

ลูกขี้จิ้งไรบชายหนา
ให้เมียภายวาดเรือจงเรือรา
ส่งไอ้สองราหมาไซ (๑๓๓)

ขี้ฉิ่ง ออกเสียงเป็น สี่ฉิ่ง คังตัวอย่าง

อย่าเอ๋ย ๆ เลย
จเอาศรีฉิ่งหลือรูปไว้
คัจแล้วจึ่งส่งนางสาวไซ
ให้ไปเบิกศรีฉิ่งนำฉิ่งมา (๑๓๔)

เสียงอักษรควม กร ออกเสียงเป็น กร คังตัวอย่าง

แล้วเอามาใส่ตรงเหล็กไว้
บอมขำน้ำใจเปนนักหนา (๑๓๕)

เสียงอักษรควม ทร ออกเสียงเป็น ทร คังตัวอย่าง

มาจะกล้ำวบทไป
หัดในเจ้าไกรกริ่งสวรรค์
แปนใหญ่กว่าเทวาในช่องขั้ม
สถิตยั้งมันตั้งรักษา (๑๓๖)

เสียงอักษรควม ทร ออกเสียงเป็น ทร คังตัวอย่าง

อันองค์พระราชามารดา

-
- (๑๓๓) พิภพทอง โฉม ๒, เลขที่ ๒๓, มัคที่ ๓๘, หน้า ๑๘ - ๑๙.
 - (๑๓๔) สุวรรณหงส์ โฉม ๒, เลขที่ ๑๘๓, มัคที่ ๑๘๔, หน้า ๕๐.
 - (๑๓๕) พิมสวรรค์ โฉม ๓, เลขที่ ๓๘, มัคที่ ๕๐, หน้า ๘.
 - (๑๓๖) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

ชื่อที่กนจันทรานิฉนรี
 กรอบกรองกรงสันตะบุรี
 จำเริ่มตีรเล็กคำอำโภย (๑๓๗)

คำบางคำออกเสียงสระนิกไปจากเดิม เช่น

บุโรหิต ออกเสียงเป็นประโรหิต หรือ ปละโลหิต ดังตัวอย่าง

บัคหัน

ประโรหิตปริเทรมกระเสมสัน
 กัมเกลาประนัคบัตะมาน
 ทุมณะวายนุพานพวยยัมคี (๑๓๘)

ลีลา ออกเสียงเป็น ลินลา ดังตัวอย่าง

คงงโคยตัว เจ้าเทพลีลินลา
 ยักษาเอามาสังไทย
 ยักษาเอามาสังไทย
 ทรมสังกุมหันหันโคย
 ไทยซั่มพัดเข้าในนนิคะรา (๑๓๙)

ศาลา ออกเสียงเป็น สันลา ดังตัวอย่าง

หมีโคเถวการประการโคย
 อยุสันลาไลของฤาษี
 สิ่งไรหมีให้เปนราศี
 พระมุลนีสารนบารโคย (๑๔๐)

(๑๓๗) พิกุลทอง เล่ม ๑, เลขที่ ๒๖, มัคที่ ๓๘, หน้า ๑๐

(๑๓๘) พิกุลสีม่วง เล่ม ๑, เลขที่ ๘, มัคที่ ๓๗, หน้า ๓๐

(๑๓๙) คำวิ, เลขที่ ๘๖/๑, ยังไม่ใครรวมไว้ในมัค, หน้า ๑๐

(๑๔๐) ไชยทัต เล่ม ๑, เลขที่ ๘๘, มัคที่ ๒๐, หน้า ๒๐

เสียงสระ อี ออกเสียงเป็นสระ อี ดังตัวอย่าง

เกษ๑าเจ๑าหอม๑ชะจ๑อนก๑ลับ
 ร๑วยร๑ินไม๑มีเ๑กรเบ๑รียบ๑ไค๑
 จะเ๑ียนเ๑อกเจ๑รจาเ๑ือเ๑ไรบ
 ฝุ๑ก๑นท๑องก๑เ๑ไหล๑จากเ๑อ๑ฏ๑มา (๑๔๑)

เสียงสระ อุ ออกเสียงเป็นสระ อุ ดังตัวอย่าง

พระ๑สุ๑วิน๑ย๑สิน๑ธุ๑รัง๑รั๑ศ๑มี
 ม๑ั๑ฒ๑ท๑ม๑นเ๑เห็น๑ยาม๑ร๑า๑กร๑ี
 ฝุ๑งเ๑ื่อ๑ย๑ง๑มะ๑โห๑รีเ๑ราะ๑ะ๑วัง๑เว๑ง (๑๔๒)

การจากรีกองในสมุดไทยนั้น บางเรื่องมีผู้คัดลอกไว้หลายคน เป็นบทละคอนเรื่องเดียวกัน
 ตอนเดียวกัน แต่คัดลอกไว้หลายฉบับ ถ้อยคำที่ใช้จึงแตกต่างกัน ดังตัวอย่าง

พินสรวรค ใต๑ม ๑ เลขที่ ๓๔

เม๑ีย๑น
 นาง๑แส๑ง๑สุ๑ร๑ี๑ยาม๑า๑ร๑ษ๑ี
 น๑ิ๑จ๑ท๑รา๑น๑เ๑ร๑า๑ร๑า๑ศ๑ร๑ีย
 เ๑เว๑ี๑ร๑้า๑พ๑ม๑ก๑น๑ิ่ง๑เ๑น (๑๔๓)

พินสรวรค ใต๑ม ๑ เลขที่ ๓๕

เม๑ีย๑น
 นาง๑แส๑ง๑สุ๑ร๑ี๑ยาม๑า๑ระ๑ศ๑ี

(๑๔๑) พิกุลทอง ใต๑ม ๑, เลขที่ ๒๒, ม๑ัดที่ ๓๘, ท๑เ๑า ๑ - ๒.

(๑๔๒) สุวรรณศิลป์ ใต๑ม ๑, เลขที่ ๑๖๘, ม๑ัดที่ ๑๔๔, ท๑เ๑า ๔.

(๑๔๓) พินสรวรค ใต๑ม ๑, เลขที่ ๓๔, ม๑ัดที่ ๔๐, ท๑เ๑า ๘๒.

บันทึกในประณมเมื่อกษัตริย์
รำพึงคะติในประไพ (๑๔๔)

บางเรื่อง เป็นมทละคอนเรื่องเดียวกัน ตอนเดียวกัน ก็คลงกไวหลายฉบับ ไชยทศำเหมือน
กัน แต่บางฉบับมีข้อความอื่นเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากที่มีอยู่แล้ว และเมื่อจบข้อความนั้นแล้วก็ขึ้นทกกลอน
ใหม่เหมือนกับอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้คัดลอกเขียนตก หรือต้องการที่จะพรรณนามาทีละเอียดยก
ขึ้น หรือต้องการแสดงฝีมือในการประพันธ์ของตนเองก็ได้ ตัวอย่างเช่น ไชยทศ ตอนว่าที่จะแก้ไช
พระไชยทศ

ไชยทศ เล่ม ๕

พระมากลิ่งไกลไหลหลง
งวยงงไปควยเส้นหา
ว่าที่จะแก้พระราชา
จึงไชให้ชามาหาไม
นี้ฤาฤาฤา รวยแม้งภาค
จากวายุกลงไปคำใด
พระอึ่งจิงยุควรุไช
อย่าเก้อใหญ่รাত্রี ฯ
เมื่อนั้น

พระสุริย์รุ่งรัศมี (๑๔๔)

ไชยทศ เล่ม ๖

พระมากลิ่งไกลไหลหลง
งวยงงไปควยเส้นหา
ว่าที่จะแก้พระราชา
จึงไชให้ชามาหาไม ฯ

เมื่อนั้น

พระสุริย์รุ่งรัศมี (๑๔๖)

จะเห็นได้ว่ากลอนในไชยทศเล่ม ๕ กับกลอนในไชยทศ เล่ม ๖ ที่ยกมานี้ มีท่อนต้นและปลาย
เหมือนกัน แต่ท่อนกลางของเล่ม ๖ ซากไป ซึ่งกลอนท่อนต้นและปลายของเล่ม ๖ ก็ไม่มีสัมผัสบังคับ
จึงสันนิษฐานว่าผู้คัดลอกเขียนตกไป

(๑๔๔) พิมพ์วรรค เล่ม ๑, เลขที่ ๓๕, มัดที่ ๔๐, หน้า ๑๐

(๑๔๕) ไชยทศ เล่ม ๕, เลขที่ ๕๕, มัดที่ ๒๐, หน้า ๑๖

(๑๔๖) ไชยทศ เล่ม ๖, เลขที่ ๕๗, มัดที่ ๒๐ หน้า ๑๖

อีกท่อนหนึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ คือตอนพระชนนีชกถามนางอุบลวรรณาเรื่องที่มางสุพันทลิกา
กล่าวหาว่านางมีชู้

ไชยทัต เล่ม ๒ เลขที่ ๕๖

นางทนแค้นทนหลัง
โหมารกาหึงงวนดิ
ลูกไม้มุขภาภาที่
ขี้ฉี่จึงทรงพระ เมตศา
อ้งนี่ขอเจ้าวอริจัน
ทรงภาณุพนัโอรวิญา
สิ้นชนันเบเนอูชา
ลูกชาพระไชยสุริวง
สองเถาเอาหึงดิ่งคังคา
ไมมวณมอระนาเบเนอูฉง
พระฤาษีเลี้ยงไวยทีในคัง
ขอพระมาคุรังจิงแจจใจ
เมียนัน
อ้งพระขลิฉิมุเบเนใหญ่ (๑๘๓)

ไชยทัต เล่ม ๒ เลขที่ ๕๕

นางทนแค้นทนหลัง
โหมารกาหึงงวนดิ
ลูกไม้มุขภาภาที่
พระขลิฉิงโคยแจจใจ
โศก
เมียนัน
อ้งพระขลิฉิมุเบเนใหญ่ (๑๘๔)

จะเห็นว่ากลอนในไชยทัต เล่ม ๒ เลขที่ ๕๖ กับกลอนในไชยทัต เล่ม ๒ เลขที่ ๕๕ ที่ยกมา
นี้ มีท่อนต้นและปลายเหมือนกัน แต่ท่อนกลางของเล่ม ๒ เลขที่ ๕๕ ขาดไป จึงสันนิษฐานได้ว่า ผู้
กั้ดลอกไชยทัตเล่ม ๒ เลขที่ ๕๖ ขยายข้อความให้ละเอียดขึ้น หรือมีฉันทลักษณ์กั้ดลอกไชยทัต เล่ม ๒ เลขที่
๕๕ ก็กั้ดข้อความให้สั้นลง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสงสัยเกกว่า กลอนท่อนต้นของไชยทัตทั้ง ๒ เล่มนั้น
ลงท้ายตรงกัน คือใช้คำว่า "จิงแจจใจ"

(๑๘๓) ไชยทัต เล่ม ๒, เลขที่ ๕๖, มัคที่ ๒๐, หน้า ๔.

(๑๘๔) ไชยทัต เล่ม ๒, เลขที่ ๕๕, มัคที่ ๒๐, หน้า ๔.

ตัวละครอน

ในบทละครอนทั้ง ๑๔ เรื่อง แทบทุกเรื่องมีตัวละครอนสำคัญอย่างน้อยที่สุด ๓ ตัว ได้แก่ ตัวพระ ตัวนาง และตัวจ้าววาทหรือตัวที่ทำมทบาทตลก เช่น น้า นอกจากนี้ก็มีตัวประกอบเพิ่มมา เช่น พี่เลี้ยง ของตัวพระและตัวนาง ยักษ์ นก ลิง ฯลฯ การเพิ่มตัวละครอนทำให้เรื่องสนุกสนานขึ้น เพราะผู้ดู จะไม่ไ้เบื่อแก่เฉพาะเวลาที่ตัวละครอนสำคัญทำมทบาทเท่านั้น ยังไ้ดูบทบาทของตัวประกอบอีกด้วย และยังทำให้โครงเรื่องซับซ้อน ก้นเกิน โลกเอนขึ้น เช่นมีการแย่งชิงตัวนาง หรือมีการปลอมแปลงเป็น ตัวละครอนสำคัญ

ตัวละครอนในเรื่อง มีทั้งตัวละครอนฝ่ายมนุษย์และตัวละครอนฝ่ายอมมนุษย์ ตัวพระและตัวนาง เป็นตัวละครอนสำคัญฝ่ายมนุษย์ ส่วนตัวประกอบอื่น ๆ มีทั้งฝ่ายมนุษย์และอมมนุษย์ ตัวละครอนเหล่านี้ อาจจะแบ่งแยกออกไ้ตามลำดับความสำคัญดังนี้

๑.๐ ตัวละครอนฝ่ายมนุษย์ ไ้แก่

๑.๑ ตัวพระ เป็นตัวละครอนสำคัญที่จะขาดเสียมิไ้ สำหรับเรื่องราวตอนหนึ่ง ๆ จะมี ตัวพระเป็นโรงอยู่เพียงตัวเดียว เช่นบทละครอนเรื่องการ เกิด มีพระการ เกิดเป็น ตัวพระ เรื่องไชยทัต ตอนทนมมีพระไชยทัตเป็น ตัวพระ เรื่องไชยทัตตอนปลายมีพระไชยสุริวงศเป็น ตัวพระ ฯลฯ

๑.๒ ตัวนาง เป็นตัวละครอนสำคัญที่ขาดไม่ไ้เช่นเดียวกัน แต่ในเรื่องราวตอนหนึ่ง ๆ นั้นจะมีตัวนางอยู่ก็ตัวไ้ แล้วแค้นแค้นจะกำหนด เช่นเรื่องการ เกิด มีตัวนางคือนางสาวหยุก และ นางมะดิทอง เรื่องไชยทัตตอนทนมมีนางสุทันลลิกา นางอุทุมพร เรื่องไชยทัตตอนปลายมีนางมะดิทอง เรื่องสุวรรณหงสมมีนางเกศสุริยง นางอรพิมพ์ และนางมุนต์ลลิกา ฯลฯ ตัวนางเหล่านี้มีทั้งก้นและ ก้นไม้ไ้ อาจเป็นคนที่ริสยไม้ไ้ในตอนแรกแล้วกลับไ้ในตอนหลัง

๑.๓ บิดามารดา ญาติพี่น้อง วงศ์วานของตัวละครอนสำคัญ เช่นเรื่องไชยทัตตอนปลาย พระไชยสุริวงศมีอนุชาก็พระทรงภานุท เรื่องพิภุคข์ของ พระพิไชยวงศ์ มีโอรสคือเจ้ารักและเจ้ายม เรื่องสังข์ศิลป์ไชย พระสังข์ศิลป์ไชยมีอาคือนางเกสรสุวรรณธธา เรื่องพระรถเมรี พระรถมีป้าคือนาง ทั้งสิบเอ็ดคน ฯลฯ

๑.๔ พี่เลี้ยง หรือบริวารของตัวละครอนสำคัญ แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๔.๑ พี่เลี้ยงหรือบริวารที่ไ้ ไ้แก่พี่เลี้ยงที่เป็นผู้ติดตามรับใช้ใกล้ชิด คอยช่วย

เหลือแนะนำ ตกเกือบจะล่นสำคัญเวลาที่เข้าที่คัมภีร์ หรือกระทำสิ่งใดโดยปราศจากความบังคิ
เจนเรื่องสุวรรณคีรี ที่เลี้ยงของนางเกศสุริยงเป็นผู้ช่วยออกเสาะแสวงหาบุตรของนางเกศสุริยง
เรื่องไชยเชษฐ ที่เลี้ยงของพระไชยเชษฐ ช่วยทรมานตอนที่พระไชยเชษฐสั่งประหารนางสุวิธยา
เมื่อเข้าใจว่า กลอดโอรสเป็นท่อนไม้

๑๑.๘.๒ ที่เลี้ยงหรือบริวารที่ไม่ดี ไคแก่ที่เลี้ยงคอยอิจฉาริษยา ไม่ได้หวังดีก่อ
ละล่นสำคัญ นอกจากจะไม่ช่วยเหลือแล้ว ยังทำให้ตัวละครสำคัญประสมความทุกข์ยากลำบาก
ยิ่งขึ้น เจนเรื่องสุวรรณหงส์ ที่เลี้ยงของนางเกศสุริยงแกล้งผูกคอตายไว้ เพื่อชักมาพระสุวรรณหงส์
ทำให้นางเกศสุริยงต้องติดตามไปช่วย ไครับความลำบากต่าง ๆ

๒๐ ตัวละครฝ่ายมนุษย์ ไคแก่

๒๐๑ มา เป็นตัวละครที่ทำบทเป็นตัวจ้อวคหรือตัวตลก เกี่ยวข้องกับตัวพระในฐานะที่
เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิด คอยป้องกันอันตราย ช่วยเหลือเวลาที่ได้รับความเดือดร้อน ตกเกือบเวลาที่ตัว
ละครสำคัญหลงผิด อาจนับได้ว่ามาอยู่ในฐานะเทียบเท่าที่เลี้ยงหรือบริวารที่ดี

มาที่มีบทบาทในบทละครเป็นมาวีเศษ สามารถเหาะเหินเดินอากาศ สู้รบกับศัตรู และพูด
ภาษาคนได้ คุณสมบัติพิเศษที่เขามีและตัวละครสำคัญอื่นก็คือ เวลาที่มีผู้ไข่มนตร์สะกดให้ตัวละคร
สำคัญหลับไป มาจะไม่ตกอยู่ในอำนาจมนตร์และยังสามารถต่อสู้กับภูมิกไค หรือถ้ามนต์มีอำนาจทำให้มา
ที่ต่อสู้ไม่ได้ มาก็จะยังยืนอยู่ แต่ไม่มีกำลังต่อสู้ศัตรู เพื่อป้องกันตัวละครสำคัญ เช่นมาในเรื่องสุวรรณหงส์
ตอนที่พระสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงซ่อนพักอยู่ที่ศาลา ยักษ์วิรุณมุขมาพบเขาก็ไม่มนตร์สะกด และ
ไคสู้รบกับมา แต่ไม่มีใครแพ้ชนะ วิรุณมุขขึ้นขี่หลังมาได้แต่ยกภูมิกไคมาช่วยมาได้

ถึงแม้ว่ามาจะมีความเก่งกล้าสามารถสักเพียงใด เมื่อถูกฆ่า มา ก็เสียชีวิต เช่นมาใน
เรื่องการเกิดและเรื่องไชยทัตตอนปลาย มาตายขณะที่พาตัวพระเขาไปหาตัวนางแล้วถูกผูกคอตาย
อย่างไรก็ตาม จะต้องนับที่มาให้พิเศษเสมอ

ความเป็นมาของมาในเรื่องไม่ปรากฏแน่ชัด เพราะผู้แต่งไม่ไคกล่าวไว้ว่าตัวพระไคมา
มาจากไหน เมื่อตัวพระออกโรงทำบทบาท มา ก็ออกโรงพร้อมกัน มีเรื่องลวาทที่กล่าวว่ามาเกิดจาก
ไม้เท้าพระฤาษี และเรื่องพื้นสุวรรณคีรีกล่าวว่ามาเกิดจากอำนาจศรและพระขรรค์ที่พระอินทร์ประทานให้
เมื่อวิฑยาศรขโมยศรและพระขรรค์ไป มา ก็หายไปด้วย

มาเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับกัณฑ์ นางชากม้าเสียแล้ว กัณฑ์และอาจจะรวมทั้งกัณฑ์นางควยจะได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะการเดินทางควยเทาจจะต้องผ่านป่าเขาดำเนาไพร หนองบึงสระและอันทรากต่าง ๆ นานา เช่น เรื่องสุวรรณหงส์ เมื่อพระสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงทองเดินเท้าม้า เพราะมาต่อสู้กับวิรุณมุขไปจนถึงเมืองมัทคงอักษรนาถ เดินไปถึงแม่น้ำใหญ่ ได้อาภัยนางยักษ์ข้ามน้ำ แล้วนางยักษ์ลักนางเกศสุริยงตมม้าไป เรื่องโสวัตร เมื่อมาถูกยักษ์จับไป พระโสวัตรกับนางประพรวดีทองเดินทางควยเท้าม้า ทรมานโหมคมาพบเข้าก็ยิงพระโสวัตรตาย แล้วพานางประพรวดีไป

๒.๒ ยักษ์ ปรากฏอยู่ใน ฉะลอนหลายเรื่อง ทำหน้าที่ใดหลายอย่าง ยักษ์อาจจะทำบทเป็นตัวตลกเช่นเดียวกับม้า หรือเป็นตัวฉะลอนที่ไม่ดีก็ได้ เช่น เป็นตัวที่มาแย่งชิงตัวนางไปจากกัณฑ์ จึงอาจแยกประเภทของยักษ์ได้ดังนี้

๒.๒.๑ ยักษ์โพสชาย แยกตามลักษณะอุปนิสัยได้ ๓ ประเภท คือ

๒.๒.๑.๑ ยักษ์ที่ไม่ดี ได้แก่ยักษ์ที่แย่งชิงตัวนางไปจากกัณฑ์ หรือกระทำการใด ๆ ให้กัณฑ์และตัวนางเดือดร้อน เช่น เรื่องพินสวรรค ยักษ์กุมพินจับพระพินสวรรคไปขัง เนื่องจากพระพินสวรรคไปหักคอกบัวในสระของกุมพิน ทำให้นางอุบลวรรณาต้องทิ้งโอวรสอดคิดตามหาพระพินสวรรค เรื่องโม่งป่า ยักษ์พาลีราช จับยักษ์วิรุณ จิก ซึ่งตักน้ำในสระของกนไปรดพระอภัยทัตเพื่อแก้อาถรรพ์ ฯลฯ

๒.๒.๑.๒ ยักษ์ที่ดี ได้แก่ยักษ์ที่มีจิตใจอ่อนโยน มีความเมตตากรุณาให้ความช่วยเหลือแก่กัณฑ์และตัวนาง เช่น เรื่องพินสวรรค ท้าววรณราชช่วยนางอุบลวรรณา ซึ่งพลัดพรากจากพระพินสวรรคไว้ไม่ให้เดินทางรอนเร่พเนจรต่อไป เรื่องไชยเชษฐ ท้าวสิงหนครช่วยรับเลี้ยงนางสุวิธษาเป็นราชธิดาบุญธรรม ฯลฯ

๒.๒.๑.๓ ยักษ์ที่ไม่ดีในตอนแรก แต่กลับดีในตอนหลัง ยักษ์ประเภทนี้มีอยู่มาก ซึ่งในตอนแรกจะเป็นผู้แย่งชิงตัวนาง แล้วพ่ายแพ้ต่ออำนาจและความสามารถของกัณฑ์หรือตัวนาง เช่น เรื่องไชยทัต ท้าวคนธรรพถูกฆ่าตาย พระไชยทัตชุบให้ฟื้นขึ้น ท้าวคนธรรพก็ยอมเป็นบริวาร เรื่องสุวรรณหงส์ ยักษ์กุมภคจะทำการนางเกศสุริยงซึ่งแปลงเป็นทรานมณ แล้วแพ้อำนาจของนางก็ยอมติดตามไปช่วยพระสุวรรณหงส์

๒.๒.๒ ยักษ์เพศหญิง แยกตามลักษณะอุปนิสัยได้ ๓ ประเภท คือ

๒.๒.๒.๑ ยักษ์ที่ไม่ดี ได้แก่ยักษ์ที่แย่งชิงตัวพระไปจากตัวนาง หรือ กระทำให้ตัวพระและตัวนางเดือดร้อน เช่น เรื่องพิรุณทอง นางยักษ์กำขาชาวสาบนางพิรุณทองให้เป็น ษะนี้ แล้วแปลงตัวเป็นนางพิรุณทองแทน นางยักษ์กำขานิด แกล้งบันดาลให้พายุพัดเรือสำเภาของพระ พิไชยวงศ์ นางพิรุณทองและโอรสทั้งสองแตกแยก ต้องพรัดพรากจากกัน ฯลฯ

๒.๒.๒.๒ ยักษ์ที่ดี ได้แก่ยักษ์ที่ให้ความช่วยเหลือตัวพระหรือตัวนาง เช่น เรื่องสังข์ทอง นางพันธุรัตรับเลี้ยงพระสังข์เป็นโอรสมุขุขรรณ

๒.๒.๒.๓ ยักษ์ที่ไม่ดีในตอนแรก แกล้งลับดีในตอนหลัง ได้แก่ยักษ์ที่แย่งชิง ตัวพระ ทำให้ตัวนางได้รับความเดือดร้อน แล้วพ่ายแพ้ต่ออำนาจตัวพระหรือตัวนาง เช่น เรื่องโม่งป่า นางหิรัญยักษา สะกดพระอภัยทัตให้หลับแล้วอุ้มมาอยู่ที่ภูหา ไชเวทย์มนต์ทำให้พระอภัยทัตลุ่มหลง ภายหลังนางพ่ายแพ้นางนิลวดีจึงกลับไปครองตนอยู่ที่ภูหา ฯลฯ

๒.๒.๓ ชิตายักษ์ก้านที่ปรากฏในทะเลคอน ชิตายักษ์เหล่านี้รูปร่างหน้าตาสวยงาม น่ารักใคร่ มีกิริยามารยาทเข้มข้มนุ่มนวล เช่นเดียวกับตัวนางอื่น ๆ เช่น เรื่องไชยทัต นาง วรจันทร์ ราชธิดาของท้าวสนทรา มีรูปโฉมงดงาม ตั้งผู้แต่งได้พรรณนาไว้ว่า

งามละม่อมพร้อมพร้อมทั้งทุกสิ่งสรรพ
 คึงดวงจันทร์แจ่มจรัสจรัสศรี
 อรชอนอ่อนแออินทรี
 นางในชนนีไม่มีมัน (๑๔๕)

ชิตายักษ์อื่น ๆ ก็มีความสวยงามไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านางวรจันทร์ เช่นนางแสงสุริยา ราชธิดา ของท้าวทักกัณฐ์ ในเรื่องพิณสวรรค์ นางเมรี ราชธิดาบุษยามของนางสนทราในเรื่องพระรถเมรี ฯลฯ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แต่งมักจะไมกล่าวถึงมารดาของชิตายักษ์เหล่านี้ว่า เป็นมนุษย์หรือยักษ์

ยกเว้นเรื่องสังขสิทธิ์ไชย นางสุพรรณเป็นราชธิดาของท้าวภูมิกัดพิงซึ่งเป็นยักษ์ และนาง เกสรสมุทร ซึ่งเป็นมนุษย์

๒๐๓ นัก ปรากฏอยู่ในบทละครน้อยกว่ายักษ์ แต่ก็มีความสำคัญซึ่งทำให้เรื่องดำเนินไปได้ บางครั้งก็ทำหน้าที่ช่วยเหลือท้าวพระและท้าวนาง อาจแยกประเภทของนักออกได้ดังนี้

๒๐๓.๑ นักขนาดใหญ่ ได้แก่ กากนาสุร คุรุท แร้ง หงส์ นกอินทรี ซึ่งทำบทเป็นตัวละครที่ตีและไมตี ก็คือ

๒๐๓.๑.๑ นักที่ตี ได้แก่ นักที่ให้ความช่วยเหลือท้าวพระและท้าวนาง เช่น เรื่องการเกิด นกอินทรีนำศพพระการเกิดไปให้พระญาติขุมไผ่หิน เรื่องโม่งป่า หงส์ทองกือพระ อภัยทัตจำแดงกาย ฯลฯ

๒๐๓.๑.๒ นักที่ไม่ตี ได้แก่ นักที่ทำให้ท้าวพระและท้าวนางเกิดความเดือดร้อน เช่น เรื่องพิกุลทอง แร้งพานางพิกุลทองไปที่หาดแก้วพักขีแล้วกินบริวารของนางหมดสิ้น เรื่องพิมพ์สวรรค์ คุรุทลักพานางอุบลวรรณไปไว้ที่ฉิมพลี เรื่องโม่งป่า นกอินทรีโฉบนางนิลวดีไปกินเป็นอาหาร ฯลฯ

๒๐๓.๒ นักขนาดเล็ก ได้แก่ นักขุนทอง นักสาธิตา ซึ่งมักทำบทเป็นผู้คิดตามช่วยเหลือท้าวพระ เป็นผู้สื่อข่าวระหว่างท้าวพระกับท้าวนาง เช่น เรื่อง โคนุคร นักสาธิตาเป็นสื่อให้พระโคนุครกับนางอำพันมาดาไคร้รู้จักกัน ฯลฯ

๒๐๔ นัก นักที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับท้าวพระ ก็คือท้าววิรุณมาดา ในเรื่องพิณสุริวงส์ ซึ่งเป็นผู้คิดตามช่วยเหลือ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขของพระพิณสุริวงส์ และนางจันทร์น้องสาวของท้าววิรุณมาดา ซึ่งเป็นท้าวนางคนหนึ่งของพระพิณสุริวงส์ สำหรับเรื่องอื่น ๆ นักไม่มีบทบาทสำคัญแต่อย่างใด

๒๐๕ แมว แมวที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับท้าวนาง คือแมวในเรื่องไชยเชษฐา ซึ่งทำหน้าที่ไล่ยิง ผู้คิดตาม ร่วมเป็นร่วมตายกับนางสุวิธยา

แมวที่มีบทบาทสำคัญอีกตัวหนึ่ง แต่ไม่ได้เป็นตัวละครที่ถ่ายทอดไปกลายเนื้อเรื่อง คือแมวในเรื่องมณีพิไชย และเป็นส่วนช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้ โดยที่นางจันทร์เทวีมารดาของพระมณีพิไชย

เกลียดชังนางยอพระกลิ่น จึงใส่ร้ายนางว่าเป็นยักษ์ช่วยการแหวนเอาเลือดแล้วทาปากนาง และ
กัดหางแหวนแฉะในนมนาง จนกระทั่งมีคำพูดติดปากชาวบ้านว่า "ยอพระกลิ่นกินแหวน"

๒๐๖ ถึง มักมีบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวพระ เป็นเรื่องสุวรรณคีรีบ์ ถึงเป็นทหารเอกของ
ตัวพระ ก็อพยพหนีภัยกับพญาพานรินทร์ พญาชมพูเป็นผู้เตือนสติพระสุวรรณคีรีบ์ ตอนที่พระสุวรรณคีรีบ์
เห็นทพนางเกตุสุริยาแล้วเศร้าโศกมาก จนถึงกับจะฆ่าตัวตายตามไป พญาพานรินทร์เป็นผู้ลักพานาง
สุริยจันทร์มาไห้พระสุวรรณคีรีบ์

๒๐๗ ราชสีห์ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวพระ เป็นสัตว์ที่เกิดมาจากบุญบารมีและคอยช่วยเหลือ
ตัวพระ ไก่แก่สิงหนราดูนางไกรสรในเรื่องสังข์ศิลป์ไชย เป็นผู้ช่วยเป็นผู้ช่วยเหลือพระสังข์ศิลป์ไชย

ราชสีห์อีกตัวหนึ่งที่ถูกข่มขืนเป็นคน คอยช่วยเหลือตัวพระคือสิงหนราในเรื่องศิลป์สุริวงศ์
สิงหนราเป็นโอรสบุญธรรมของพระศิลป์สุริวงศ์กับนางรักษา

๒๐๘ กิณร กิณรที่มีบทบาทสำคัญคือนางมโนห์รา ซึ่งเป็นตัวนางในเรื่องมโนห์รา และ
ตัวประกอบคือพี่สาวทั้งหกนางกับมารดา สำหรับเรื่องอื่น ๆ กิณรไม่มีบทบาทสำคัญเลย

๒๐๙ จระเข้ จระเข้ที่มีบทบาทสำคัญ คือจระเข้ในเรื่องไกรทอง ซึ่งทำบทบาทเป็นตัวนาง
ไค้แก่นางวิมาลาและนางเลื่อมไฉวรรณ ส่วนชาลวันนั้นแม้จะไม่ใช่ตัวพระก็มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกัน
แต่จระเข้ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นจระเข้ที่มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ จระเข้ที่มีบทบาท
สำคัญและแปลงกายไม่ได้คือจระเข้ในเรื่องไชยเชษฐ ซึ่งทำให้นางสุวิงษาต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง

๒๐๑๐ เงือกน้ำ มีบทบาทสำคัญคือเป็นตัวนาง ไค้แก่นางจันทร์ เงือกน้ำในเรื่องสุวรรณ
หงส์ ส่วนเงือกน้ำอื่น ๆ นั้นเป็นตัวประกอบที่คอยช่วยเหลือตัวพระและตัวนาง

๒๐๑๑ วิทยาธร มักเป็นตัวละคอนที่ไม่ดี คอยแย่งชิงตัวนางหรือทำให้ตัวพระและตัวนาง
ได้รับความเดือดร้อน เช่นเรื่องพินสรวรค วิทยาธรจะลักตัวนางอุบลวรรณาไป แต่พอเห็นว่านางมี
กรรภักเปลี่ยนแปลง ลักศรพระขรรค์ของพระพินสรวรคไปแทน

๒๐๑๒ ปีเสื้อน้ำ เป็นตัวละคอนที่ไม่ดี คอยแย่งชิงตัวพระจากตัวนาง ไค้แก่นางปีเสื้อน้ำ

สองพี่น้อง ในเรื่องสุวรรณหงส์ ซึ่งแก่งผลัดนาง เกศสุริยงตกจากเรือ แล้วนางมีเสื่อน้ำที่แปลงกาย เป็นนาง เกศสุริยงแทน

๒๑๑ ฝีมือ ปรากฏอยู่ในเรื่องการเกิด ไม่มีบทบาทสำคัญมาก เป็นเพียงผู้รักษาป่า และไต่ทอกกับนางสาวหยุด

๓. ตัวละครที่มีเชื้อชาติเป็นมนุษย์และอมมนุษย์กัน ได้แก่ตัวละครส่วนใหญ่เป็นโอรสธิดาของท้าวพระซึ่งเป็นมนุษย์ และตัวนางที่เป็นอมมนุษย์ เช่น

พระทรงภานุต์ โอรสของพระสยบทศกับธิดายักษ์คือนางวรจันทร์
นางสุพรรณ ราธิดาของท้าวกุมภังศ กับ นางเกสรสุมณฑา
พระไชยสุวิน โอรสของพระสุวรรณหงส์ กับ นางเงือกน้ำ

ตัวละครที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นตัวละครที่มีการทำบท (๑๕๑) แต่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้แต่งว่าจะกำหนดให้ตัวละครตัวไหนทำบทอย่างไร ถ้าเป็นตัวละครสำคัญ ก็คือตัวพระ ตัวนาง และตัวจ้าววด ก็มีการทำบทมาก และจะปรากฏอยู่ทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องพิกุลทอง ซึ่งไม่มีตัวจ้าววด ถ้าไม่สำคัญก็มีการทำบทน้อย อาจจะไม่ปรากฏอยู่ในบทละครเพียงเรื่องเดียวหรือสองเรื่อง ทั้งนี้คงเป็นไปตามโครงเรื่องว่าจะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นในคอนใด กำหนดให้มีตัวละครอะไรบ้าง และตัวละครที่มีการทำบทนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นตัวละครฝ่ายอมมนุษย์ก็ตาม เข้าใจว่าจะใส่คนเล่นทั้งหมด

อุปกรณ์ของตัวละคร

ตัวละครจะต้องมีอุปกรณ์ใช้ในการต่อสู้กับศัตรู อุปกรณ์มีได้อาวุธหรือของวิเศษต่าง ๆ ซึ่งในเวลาที่ไม่ได้ทำการต่อสู้ ก็สามารถใช้เป็นเครื่องส่งเสริมกำลัง อำนาจ และบุญบารมีของตัวละครคนใด คุณสมบัติของตัวละครมีหลายชนิด อาจแยกได้ดังนี้

(๑๕๐) ยกเว้นแนวในเรื่องมณีพิไชย

๑๐. อุปกรณที่ตัวละครกองหมอบจับในเวลาที่จะใช้ มิฉะนั้นจะไม่มีความสำเร็จหรือไม่เกิด
อิทธิฤทธิ์อะไรเลย เช่น

เกือกแก้ว ของพระสังข์

เกือกทอง ของพระการ เกศ

พระขรรค์ ของกัวยพระส่วนใหญ่

ไม้ เท้ากนชี่ที่ตายปลายชี่เป็น ของพระการ เกศและพระอภัยพิศ

ศร ของกัวยพระส่วนใหญ่

แหวน ของพระรถ

ฯลฯ

๒. อุปกรณที่สามารถเคลื่อนไหว กระทำกิริยาอาการ (Action) ต่าง ๆ ได้เอง
โดยตัวละครกองหมอบหรือจับ เพียงแค่สั่ง หรือขี้นฐานเท่านั้น ได้แก่

นาคบาท ในเรื่องมโนห์รา พรานมูตสั่งให้นาคบาทไปจับตัวนางมโนห์รา

สังข์ ในเรื่องสังข์ศิลป์ไชย สังข์เป็นของกุ่มมูมามีของพระสังข์ศิลป์ไชย เวลาที่พระ
สังข์ศิลป์ไชยเสด็จไปในที่ซึ่งอาจจะมีอันตราย สังข์จะนำหน้าไปก่อน เพื่อคุ้มกันภัยให้ เมื่อพระสังข์
ศิลป์ไชยมอบสังข์ให้โอรสคือพระพิไชยวงศ์ พระพิไชยวงศ์สั่งให้สังข์ไปทำลายมอบของนางพิภุคทอง
สังข์ไปนรอมมอบแล้วพามอบลอยเข้ามาหาพระพิไชยวงศ์ เพราะไม่รับมอบของศัตรู

สังวาล ในเรื่องโคบุตร พระโคบุตรสวมสังวาลเป็นเกราะป้องกันอันตราย ขณะที่พระ
โคบุตรบรรทมหลับ นางทศมาลีเข้าไปอุ้มพระโคบุตรจะพาไปมาดาด สังวาลกลายเป็นนาคเข้ารัดนาง
ทศมาลี

หีบขนก ในเรื่องพิณสุริวงศ์ ท้าวหนางก่ต้องการจับชายที่ลักฉอมเข้ามาอยู่กับนาง
นกกาเกษตร จึงให้เสนาทำหีบขนก เอาหุ่นยักษ์ใส่ไว้ข้างใน หุ่นนี้สามารถขับเพลงได้ และออกมาจับ
คนเปิดหีบที่เป็นชาย